

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

KUR'AN'A GÖRE MÜ'MİNLERİN ÖZELLİKLERİ

Murad SAFAROV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hakan UĞUR**

Konya - 2016

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	--

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murad SAFAROV		
	Numarası	138106021010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Kur'an'a Göre Mü'minlerin Özellikleri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Murad SAFAROV

İmzası

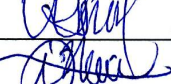
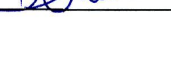

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murad SAFAROV
	Numarası	13 81 06 02 10 10
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tefsir Ana Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans ✓
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hakan UĞUR
	Tezin Adı	KUR'AN'A GÖRE MÜMİNLERİN ÖZELLİKLERİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ^{Kur'an'a göre} ~~müminlerin özellikleri~~ başlıklı bu çalışma **26/04/2016** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Yrd. Doç. Dr.	Hakan UĞUR	
2	Prof. Dr.	M. Sait ŞİMŞEK	
3	Yrd. Doç. Dr.	Ahmet ÖZDEMİR	

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

İnsanlık âlemini ve bütün kainatı yaratan, insanların kalplerini iman nimetiyle nurlandıran, aynı zamanda bizleri akılla ve İslam'la şereflendiren Allah (c.c.)'a sonsuz hamd ve senalar olsun.

Yüce Allah'ın (c.c.) o mükemmel mesajını anlamlı bir şekilde bize ulaştıran, hayatı boyunca insanlığa hidayet yolunu öğreten sevgili peygamberimize ve O'nun yolundan yürüyen mü'minlere salat ve selamlar olsun

Bildiğimiz gibi sahih İslam inancı İslam dininin temel prensibidir ve Müslümanlığın ilk basamağıdır. Müslümanın İslam dininde edindiği bilgiler de bu akideye bağlıdır. Nitekim kişinin inancı sahih olursa ameli de sahih olur. Akidesi bozuk olan kişinin ise amelleri geçersiz, asılsız olur. Zira Allah katındaki bir amel sahih akideye sahip olan bir imanla kabul edilir. Nitekim iman sahibi bir Müslüman Cenab-ı Hakk'ın ve peygamberin emirlerine ve yasaklarına, helal ve haramlarına dikkat eder ve salih amel işlediği müddetçe Allah'ın (c.c.) sevgisini, rızasını kazanmış olur. Mü'minlerin vasıflarına bakıldığında ise Kur'an-ı Kerim ve Rasulullah'ın (s.a.v.) sünnetinde onların özelliklerinden sık sık bahsedilmiştir ve mü'minler bu iki delil vasıtasıyla kendi özelliklerini ortaya koyarlar. Samimi bir iman sahibi bu vasıflara riayet ederek iç dünyasında olanı dış dünyasına yansıtır. Ancak bu yansıma nasların ve sünnetin emrettiği ölçülere göre olmalıdır. Bu ölçülere uyan Müslüman Cenab-ı Hakkın rızasına nail olur.

Çalışmamızda konu edindiğimiz “Kur'an'a Göre Mü'minlerin Özellikleri” adlı tezimiz ilgi çeken ve kişinin inancına göre hayat tarzını şekillendiren bir konudur. Bildiğimiz gibi her bir şeyin kendi ölçüsü, şartları mevcut olduğu gibi mü'min olmanın da kendi şartları vardır. İnsanların maddi eksiklikleri olduğu gibi manevi eksiklikleri de mevcuttur. Manevi yönleriyle bu eksikliği taşıyan insanlar ise inançlarına göre hayat tarzı yaşarlar ve yaşadıkları bu hayat tarzı onları hüsrana sürükler. Burada, manevi zenginliğe sahip olanlardan Cenab-ı Hakkın razı olacağına önemi vurgulanmaktadır. Dolayısıyla Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak, gerçek mü'min olmaya çalışmak Müslümanlar için büyük önem arz etmektedir. Müslüman ancak Kur'an-ı Kerim'i anlayarak okur ve okuduklarını hayatında uygularsa hem

Allah'ın rızasını hem de hayır ve bereket kazanmış olur. Tez konumuz olan bu özelliklere sahip olan bir mü'min her türlü zulümden ve şirkten uzak durmalı, Allah'a iman etmeyi ve itaati kendisinin asıl vazifelerinden bilmelidir. Şüphesiz ki Allah'a edilen itaat imanın gereğidir. İman ise, mü'mini muhafaza eden, mutluluğa kavuşturan en doğru yoldur.

Tez çalışmamız giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun önemi, araştırmanın metodu, konulu tefsir ve kavram tefsiri hakkında, birinci bölümde ise iman ve yakın anlamlı kavramlar ve imana karşıt anlamlı bazı kavramlar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde mü'minlerin özelliklerinden bahseden ayetlerde geçen bazı temel kavramlar ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise mü'minlerin bazı itikadî ve ameli özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Ancak biz bu tezimizde gerek imanla ve gerekse mü'minlerin özellikleri kısmında imanla ilgili önemli gördüğümüz başlıca kavramları ele aldık. Konuyla ilgili daha başka kavramlar da vardır, fakat biz bu kadarıyla yetindik.

Biz bu mütevazı ve hacmi küçük olan tez çalışmamızda Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriflerde haber verilen Mü'min olmanın özelliklerini yani Allah'ın (c.c.) razı olduğu kulların amellerinin ve davranışlarının neler olduğunu kısaca açıklamaya çalıştık.

Başta bu araştırma sürecinde konu seçiminden, çalışmanın son şeklini almasına kadar her türlü desteğini esirgemeyen fikir ve görüşlerini aldığım, yapıcı düzeltmeleriyle çalışmamı daha sağlıklı bir şekilde sürdürmemi sağlayan değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hakan UĞUR'a, fakültemizin tefsir hocalarına ve beni yetiştirerek ilim yoluna sevk eden, hoşgörü ve anlayışlarıyla her an bana destek olan sevgili anne-babama ve aileme şükranlarımı arz ediyor, sonsuz sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Gayret bizden, tevfik ve hidayet Allah'tandır.

Murad SAFAROV

Konya, 2016

 KONYA	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	---	--

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murad SAFAROV		
	Numarası	138106021010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Hakan UĞUR		
Tezin Adı	Kur'an'a Göre Mü'minlerin Özellikleri			

ÖZET

Cenab-ı Hakkın insanlara ihsan ettiği en son hidayet kaynağı olan Kur'an-ı Kerim aslı ile korunan tek mukaddes kitap, insanlığı kurtuluşa erdirecek ahkam, ilim, irfan, hikmet ve hidayet rehberidir.

Esma-i ilahiyeden olan mü'min veya el-mü'min kavramı emniyet veren, emin kılan yani kullarına güven veren, onları koruyan, huzura kavuşturan Rabbimizin isimlerindedir. Mü'min Allah'ın birliğine, İslam'ın bütün hükümlerine içten inanan, inandığı bu esasları pratiğinde ortaya koyan ve bu yolda yaşayarak diğer insanlara ulaştırmaya çalışan, mücadele eden kişidir. İmanın veya mü'min olmanın temel esası Allah'ın sevgisini kazanmak, Allah'a karşı duyulan muhabbeti ve aşkı idrak etmektir. Allah'ın sevgisini idrak etmenin göstergesi ise mü'minin davranışlarıyla ve kendisini ispatlamakla ortaya çıkar. Mü'min bir kişinin davranışları Kur'an'ın emrettiği şekilde, iman edip salih amellerde bulunmasıyla oluşur. Nitekim bunun apaçık delili Asr suresinde bir mü'minde bulunması gereken özellikleri ortaya koymakta ve bu özellikleri icra edenlerin zarardan kurtularak müjdelenecekleri haber verilmiştir.

Allah Teâlâ mukaddes kitabımızda kullarının okuyarak, düşünerek ve anlayarak yapmaları için Kur'an-ı Kerim'de mü'minlerle alakalı birçok yerde deliller

getirmiştir. Yani Allah (c.c.) amellerin yalnız kendisiyle kabul olduğunu veya mü'min kişilere vaat edilen mükâfatların onunla gerçekleşeceği konusunda iman etmenin sınırlarını açıklamıştır.

Biz bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'de imanla ilgili veya mü'minlerle ilgili ayetlerde geçen bazı kavramlardan hareketle, mü'minlerin yapması gereken ve uzak durmaları gereken davranışları; iman edip salih amel işleyenlerin bu dünyada yaptıklarının karşılığında nelere ulaşacakları, bununla beraber ahiret yurdunun nimetleriyle mükâfatlanacakları noktaları tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamızın Müslümanlar için Kur'an ve sünnet ölçülerine uyarak yaşayanlara vaatlerinin keşfedilmesi ve onlardan istifade edilmesi yolunda küçük bir katkı olacağını ümit etmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, iman, ihsan, itaat, mü'minler, küfür, inkâr, etkili anlatım.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Öğrencinin	Name and Surname	Murad SAFAROV		
	Student Number	138106021010		
	Department	Temel İslam Bilimleri / Tefsir		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Yrd. Doç. Dr. Hakan UĞUR		
Title of the Thesis/Dissertation	The Characteristics of Believers According to the Qur'an			

ABSTRACT

The Quran recitation protected as one sacretbook that Allah has besttoret to the people as the last source of light is wisdom knowledge, loke, guide from the names of Allah Elmu'min (the concept of safety) believing the believer or hand which makes sure that his servants reassuring them, peares one of the names of the Lord. All provisions of Islam Allah Union believing sincere believer he believes that the Fundamentals of laying down and living this way in practice for other people is a person struggling, working to deliver. The basic promise of being a believing faith or to win love of Allah, and love to be heard against Allah is to comprehend. The indicator is to realize Allah's love with the believer's behavior itself occurs. A person's behavior believing that the Quran or dained way, faith and righteousness occurs. Indeed, the evidence of this is obvious in must be present in the surat al-Asr properties, and these properties are the executive who has been given the good news. Our holy book by reading servants of almighty Allah, thinking and understanding fort he Quran Recitation of the believers made a pertinent evidence in many places. So Allah is accepted with it alone or believer of his deeds to the people of the

promised reward of faith in him will occur, explained the secrets. We study the Quran Recitation of verses about faith or believing in some of the related concepts of movement, believers are supposed to do, and those who believe and behaviors required, righteousness in return for what he did in this world of functioning arrive, however the hereafter will be reward with the blessing of the dorm points tried to detect.

The Muslims are following circumcision for those who measure the discovery of promises and they founded a small contribution to the we hope it would be.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	I
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	II
ÖNSÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
A. KONUNUN ÖNEMİ	1
B. ARAŞTIRMANIN METODU	2
C. KONULU TEFSİR	3
D. KAVRAM TEFSİRİ	5

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İMAN VE YAKIN ANLAMLI KAVRAMLAR	7
A. İMAN	7
1. İcmali İman	11
2. Tafsili İman	11
B. TEVHİD	12
1. Ulûhiyette Tevhid.....	16
a. Zâtında Tevhid.....	17
b. Sıfatlarında Tevhid.....	17
c. Fiillerinde Tevhid	19
2. Rububiyetinde Tevhid	20
C. İHSAN	23
D. İTAAT	24
E. İHLAS	26

F. BİRR.....	28
G. TAKVA.....	30
H. İBADET.....	32
II. İMANA KARŞIT ANLAMLI KAVRAMLAR.....	35
A. KÜFÜR.....	35
B. İNKÂR.....	37
C. ŞİRK.....	39
D. İRTİDAT.....	42
E. NİFAK.....	44
1. İtikadi Nifak.....	45
2. Ameli Nifak.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

MÜ'MİNLERİN ÖZELLİKLERİNDEN BAHSEDEN AYETLERDE GEÇEN TEMEL KAVRAMLAR

A. MÜ'MİN.....	47
B. FELAH.....	49
C. HUŞU.....	50
D. SALÂT.....	52
E. LAĞV.....	54
F. ZEKÂT.....	55
G. İFFET.....	58
H. EMANET.....	59
İ. HULÛD.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜ'MİNLERİN BAZI İTİKADÎ VE AMELİ ÖZELLİKLERİ

1. Gayba İman Etmek.....	63
2. Allah Anılınca Kalplerinin Titremesi.....	65
3. Allah'ı Dost Edinmek.....	67

4. Günahlardan Uzak Durmak	68
5. İyiliği Emredip Kötölükten Sakındırmak	70
6. Güzel Ahlak Sahibi Olmak	72
7. Nefsini Tezkiye Etmek	74
8. Mallarını ve Canlarını Allah Yolunda Feda Etmek	76
9. Allah'a Sürekli Dua Etmek	78
10. Allah'tan Başka İlah Edinmemek	81
11. İnkârcıların Yoluna Uymamak	82
12. Ticarete Hile Yapmaktan Uzak Durmak	84
13. Yalan Konuşmaktan Uzak Durmak	85
14. Yetim Malını Yememek	87
15. Hristiyan ve Yahudileri Dost Edinmemek	89
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	94
ÖZGEÇMİŞ	99

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
a.g.m.	:	Adı Geçen Madde
a.s.	:	Aleyhi's -Selam
AÜİF	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Vakfı
b.	:	İbn (Oğlu)
c.	:	cilt
c.c.	:	Celle celaluhu
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz.	:	Hazreti
İFAV	:	M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı
ra.	:	Radiyallahu anh
s.	:	sayfa
s.a.v.	:	Sallallahu Aleyhi Ve sellem
t.y.	:	Tarih yok
Tahk.	:	Tahkik
Tash.	:	Tashih
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	:	Tercüme
vd.	:	ve diğerleri
vs.	:	vesaire
yay.	:	Yayınevi
yy.	:	yeri yok

GİRİŞ

A. KONUNUN ÖNEMİ

Kur'an-ı Kerim Cenab-ı Hakk'ın mukaddes kelimeleri ve biz kullarına ilahi mesajları ulaştırmak için nazil olan son kitabıdır. Kendisini tanıtmak ve emirlerine uymamız için gönderilen bu kitapta, kişinin dünya ve ahiret mutluluğuna erişebilmesi yolları hakkında apaçık bilgiler verilmiştir. Fakat insanların, dili Arapça olan bu kitabı anlamaları için biraz çaba sarf etmeleri gerekmektedir. Çünkü doğru inanca sahip olmak ve yanlış inancı reddetmek için gönderilmiş emirler bu kitapta yer almaktadır.

Biz bu hacmi küçük, mütevazî çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'de imanî konuları kapsayan ayetleri ve Rasulullah'ın hadislerinden yola çıkarak imanla ve mü'minlerle ilgili ayetlerde geçen bazı kavramları, ayrıca mü'minlerin bazı özelliklerini esas alarak konuya kısa şekilde açıklık getirmeye çalıştık.

Kur'an-ı Kerim'de itikadî konuları içeren ayeti kerimelere baktığımızda Kur'an'ın inanç esaslarına çok önem verdiğini görmekteyiz. Korkudan emin olmak, tasdik etmek, inanmak ve güvenmek anlamlarına gelen iman insanın bugününü ve geleceğini garanti altına alan bir hidayet yoludur. Bu hidayet yoluna ulaşmak ise İslam'a kavuşmaya bağlıdır. Çünkü Allah'a teslim olarak O'na layıkıyla itaat etmek selamete kavuşmakla mümkündür. Ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“Doğrusu, Allah katında din İslam'dır”*¹ İnsanoğlunun Hakkı ispat eden bu ayeti kerimeyi kabullenerek teslim olduktan sonra inanç esaslarına da uyması icap ediyor. Bu hususta ayeti kerimede inanç esasları şöyle zikredilmiştir: *“Yüzlerinizi bir doğu tarafına, bir batı tarafına, çevirmeniz iyilik değildir. Fakat iyi o kimsedir ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve bütün peygamberlere iman eder.”*²

Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla varlığını müjdeleyen ve ilahi vahyi bizlere muhatap kılan Cenab-ı Hak kullarının iman etmelerini istemiştir. İlahi mesajla bildirilen bu hakikatler mü'minlerin mutmain halde yaşamalarını sağlamaktadır. Ayrıca Kur'an-ı

¹ Ali İmran, 3/19.

² Bakara, 2/177.

Kerim’de mü’minlere has özellikler hakkında da bilgi verilmiştir. İşte Allah’ın istediği şekilde yaşamak isteyen veya iman ettikten sonra bu özellikleri yerine getirerek iyi amelleriyle ecir ve sevap kazanan mü’minler yaratanın razı olduğu kullar arasına girerek ebedi saadeti kazanmış olurlar.

Konumuzun giriş kısmında bu ön bilgileri verdikten sonra ayetlerde geçen imâni kavramların ve mü’minlerin özelliklerinden bahseden bazı ayetleri hedef olarak Müslüman kimliği taşıyan iman sahiplerinin mü’minlik görevlerinin neler olduğunu veya bu görevleri tam manasıyla gerçekleştirmek için neler yapması gerektiğini açıklamaya çalıştık. Mü’minin kulluk borcu olan bu özellikleri yerine getirmesi için ve yanlışlara yol vermemesi için ayet ve hadislerle gerekçeleri tespit ettik. Doğru ve sağlam sonuç alabilmek adına baştan Kur’an ile birlikte, tefsir, hadis ve mevcut muteber kaynaklardan istifade ederek gücümüz nispetinde mü’minlerin birtakım özelliklerini incelemeye çalıştık.

B. ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iman ve yakın anlamlı kavramlarla imana karşıt anlamlı kavramlar konuları kısaca ele alınmıştır. İkinci bölümde ise mü’minlerin özelliklerinden bahseden ayetlerde geçen temel kavramlar ele alınmış ve üçüncü bölümde ise mü’minlerin itikadî ve ameli özelliklerinden bazıları incelenmiştir. Araştırmamızda takip ettiğimiz metod ise konunun öneminde bahsettiğimiz gibi ana kaynak olan Kur’an-ı Kerim esas alınarak mü’minlerin özelliklerinin kısaca incelenerek tespit edilmesi metodudur. Ayrıca konuyla ilgili ilk dönem ve yeni dönem müfessirlerin bazılarının tefsirlerinden istifade edilerek konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Yine ara sıra konuyla ilgili hadislere de yer verilmiştir.

Araştırmamızda imana yakın ve karşıt anlamlı kavramların sözlük ve terim anlamları tespit edilmeye çalışılmış, daha sonra ise konu hakkında kısa bilgi verilerek ayetler ve hadisler bağlamında ele alınarak konu ile naslar arasında gerekli bağlantılar kurulmuştur. Bazı konularda ise ayetlerin tefsirleri hakkında müfessirlerin görüşleri ele alınarak anlatılmıştır. Ayeti kerimelerin meallerinde ise daha çok Elmalılı Hamdi Yazır mealinden istifade edilmiştir. Hadis kaynaklarına gelince daha

çok altı hadis mecmuasından ve diğer hadis kaynaklarından bulabildiğimiz kadarıyla yararlanmaya çalışılmıştır.

Konumuzun adından anlaşıldığı gibi araştırmamız konulu tefsir çalışmasıdır. İmani kavramları esas alarak çalıştığımız konular, araştırmamızda takip edilen metodu ve konulu tefsirin esas aldığı önemli prensipleri izlemektedir.

C. KONULU TEFSİR

Arapça (veda'a) kökünden türeyen ıstılahi anlamı mevdu mastarıyla bilinen "et-Tefsiru'l Mevdûi", Türk dilinde, "Konulu Tefsir" şeklinde tercüme edilmiştir. Vad' kelimesi Arapçada bitişirmek, bina etmek, yaratmak, icat etmek vs. gibi anlamlara gelmektedir.³ Konulu tefsir bir konuya ait bütün ayetleri bir araya toplayarak, nüzul sebebini ve nüzul sırasını gözeterek Kur'an-ı Kerim'in o konuyla ilgili ne dediğinin veya ne demek istediğinin araştırılarak tespit edilmesidir.⁴

Konulu tefsir metodu ile ilgili yapılmış çalışmalara baktığımızda bu tefsir metodunun birkaç kısma ayrıldığını görmekteyiz. Bu kısımlar şunlardır:

- a) Kur'an konularını esas alan konulu tefsir, yani Kur'an'ın bütünlüğünü esas alan konulu tefsir.
- b) Surelerde konulu tefsir.
- c) Kur'an kıssalarında konulu tefsir.
- d) Kelime ve türevlerine göre konulu tefsir.⁵

Konulu tefsirin başlangıç tarihi Hz. Peygamberin yaşadığı dönemleri takip etmektedir. Çünkü Allah Rasulü herhangi bir ayeti açıklama ihtiyacı duyduğunda bu yöntemden istifade etmiştir. Bununla ilgili: "*İman edip de imanlarına bir zulüm bulaştırmayan kimseler var ya, işte korkudan emin olmak onların hakkıdır ve doğru yola erenler de onlardır.*"⁶ ayeti kerimesi nazil olduğunda sahabe ayetin anlamı hakkında Rasulullah'a müracaat ederek: Ey Allah'ın Rasulü hangimiz kendine zulmetmez ki diye sorduklarında sahabeye cevaben: "*Ayette geçen zulüm kelimesi sizin anladığınız anlamda değildir buyurarak Lokman'ın (a.s) "Şirk büyük bir*

³ el-İsfahani, Ragıb Ebu'l Kasım Huseyn b. Muhammed, *el Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, Darul Kalem, Beyrut, 1412, s. 874.

⁴ Güngör, Mevlüt, *Kuran Araştırmaları-I*, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1995, s. 12.

⁵ Eren, Cüneyt, *Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasında Yeni Bir Yaklaşım Konulu Tefsir Metodu*, Nil Yay., İstanbul, 2000, s. 34.

⁶ Enam, 6/82.

zulümdür”⁷ dediğini duymadınız mı? Ayeti kerimedeki zulmden maksat şirktir.”⁸ buyurmuştur.

Sahabenin zulm kelimesini anlamayarak Allah Rasulünden açıklamasını istedikleri bu örnekten anlaşıldığı üzere Rasulullah o dönemlerde anlaşılmayan kelimelerin manalarını kolaylaştırmak amacıyla Kur’an surelerinden yararlanarak ayeti tefsir etmiştir. Aynı zamanda bu örnek, Rasulullah’ın hem Kur’an’ı Kur’an’la tefsir ettiğini, hem de konulu tefsire örnek olan bir uygulamayı başlattığını göstermektedir.⁹

Konulu tefsirin tarifini daha geniş şekilde açacak olursak; bu tefsir nevinde ve yapılan çalışmalarda doğru neticeye ulaşabilmek için Kur’an’daki bir kavramın semantik tahlilinin yapılması, sözkonusu kelimenin Kur’an’ın nüzülü öncesi veya nüzul sırasında taşıdığı manaların bilinmesi gerekmektedir. Ardından Kur’an’daki bu kelimenin anlamı belirlendikten sonra, kelimenin anlam çerçevesinin tespit edilmesi icap eder.¹⁰ Çünkü bazı kelimeler zamanla farklı terminoloji manalar kazanarak nüzul dönemindeki anlamını kaybetmiştir. Dolayısıyla Kur’an’da var olan bu kelimenin zamanla mana değişikliğine uğramasıyla ve kelimenin o dönemdeki anlamı göz ardı edildiğinden kelime yanlış mana kazanabilmektedir. Bunu ayet-i kerime ile izah edecek olursak, Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: “*Sana bu muazzam kitabı indiren odur. Onun bir kısım ayetleri var ki, anlamları kesindir. Onlar, kitabın temelini oluştururlar. Diğer bir kısmı da anlamları birbirine benzeyen ayetlerdir. Ama kalplerinde bir yamukluk bulunanlar, fitne aramak ve keyiflerince yorumlamak için sadece benzer olanlarının peşine düşerler. Oysa onun yorumunu, ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar da “Biz ona inandık, hepsi Rabbimizdendir” derler. Bununla beraber, özü temiz olanlardan başkası düşünemez.*”¹¹

Biz bu ayeti kerimede geçen te’vil kelimesine, bu lafzın indiği dönem Arapçasındaki mana esas alınmayarak, kelimeye farklı anlam kazandırıldığını görmekteyiz. Şöyle ki, te’vil aslına dönmek, bir şeyi varacağı yere götürmek anlamı

⁷ Lokman, 31/13.

⁸ Buhari, *Enbiya*, 41; *Tefsir*, 31.

⁹ Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul, 2013, s. 186.

¹⁰ Reşid, Rıza Muhammed, *Tefsiru'l-Menar*, Darü'l Menar, Mısır, 1954, I/22.

¹¹ Ali İmran, 3/7.

taşımaktadır.¹² Başka anlamda Kur'an'a göre te'vil bir şeyin aslını, hakikatini ve pratik sonucunu bildirme anlamını ifade etmektedir.¹³ Fakat bu kelimenin sonradan "tefsir ve beyan" anlamı kazandığı için ayetlerin anlaşılmasında problemler ortaya çıkmıştır. Kelimeye verilen yanlış mana sebebiyle Kur'an'daki müteşabih ayetlerin anlaşılmayacağı sonucu çıkmakla beraber, akabinde ise insanlara apaçık indirilmiş kitabın gerçekleriyle çelişmektedir. Hâlbuki, ayet-i kerimede ifade edilen Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği söylenen müteşabihlerden maksadın, kıyametin kopacağı, ümmetin ecelinin gelecekte meydana geleceğinin gaybi bilgi olduğu veya Allah'ın zât ve sıfatlarıyla alakalı mahiyeti ve hakikati akılla bilinmeyeceği gerçekleridir.¹⁴

Bu bağlamda yukarıda zikrettiğimiz kelimeye farklı anlam yüklemekle müşkillerin ortaya çıkmaması için, konulu tefsir Kur'an-ı Kerim'in yüce ve mükemmel konularına ışık saçan kanunlarından hareketle Rabbani gerçekleri ortaya çıkartmaktadır.¹⁵

Netice itibarıyla kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de yer alan kelime ve kavramlara yanlış mana vermemek için konulu tefsirin yöntemlerinden istifade ederek konuya açıklık getirmek hem en doğru olanıdır, hem de bu konuları anlama ihtiyacı duyan muhataplara konuları daha sağlıklı anlamaları için onlara sunulan en güzel imkândır.

D. KAVRAM TEFSİRİ

Konulu tefsirin bir kısmı olan kavram tefsiri Kur'an'da yer alan herhangi bir kavramın ayrıntılı bir şekilde incelenip açıklanmasıyla beraber, kavram tefsiri Kur'an-ı Kerim'deki bir kelimenin veya terimin anlamını etimolojik ve semantik yönden araştıran tefsir çeşididir.¹⁶ Yani Kur'an-ı Kerim'de bulunan bir kavramın ayrıntılı şekilde incelenerek tespit edilmesidir. İncelenmesi icap eden bu kelimenin ilk olarak lügat ve terim anlamları tespit edilir. Daha sonra ise semantik tahlili yapılan bu kelimenin anlam değişiklikleri varsa onlar açıklanarak belirlenir. Anlam değişikliğinden maksat incelenen bu terimin İslam öncesi veya sonrası anlam

¹² İsfahani, *Müfredat*, s. 99.

¹³ Demirci, *a.g.e.*, s. 297.

¹⁴ Işıcık, Yusuf, *Kur'an'ı Anlamada Temel İlkeler*, Esra Yay., Ankara, 1997, s. 94.

¹⁵ ez-Zehrani, Ahmed Muhammed, *Örneklerle Konulu Tefsir* (Terc: Fatih Kesler), Akçağ Yay., Ankara, 2002, s. 11.

¹⁶ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, s. 132.

değişikliklerinin ortaya çıkarılmasıdır. Böylece bir kavramın şimdiki anlamıyla geçmişteki anlamı arasındaki farklar tespit olunarak kelimenin kazandığı ve kaybettiği anlamlar ortaya konulmuş olur.¹⁷ Lügavi anlam tespiti yapılan bir kavramın anlam değişikliklerinin gösterilmesi çalışmanın sıhhati açısından önemlidir. Ayrıca bu konuda Arapça sözlüklerde kelimenin çeşitli manaları dile getirilmediği için, bu kelimeyi anlamaya yönelik çalışma için cahiliye şiirine veya Arapça mu'cem sözlüklere müracaat edilmelidir.¹⁸

Konulu tefsir ile kavram tefsiri arasındaki bazı farkları zikredecek olursak onları şöyle kısaca birkaç madde halinde sıralamak mümkündür.

1. Kavramsal çalışmalarda tespiti yapılan kelimeler öncelikle etimolojik ve semantik açıdan tahlil olunur. Yani kelime tahlili yapılmadan kavramsal tefsir yapılamaz. Konulu tefsirde ise buna her zaman ihtiyaç olmayabilir.

2. Kavramsal çalışma kısımidir, konulu çalışmalar ise kapsamlıdır. Yani kavramsal tefsir isminden anlaşılacağı gibi kavram etrafında inceleme yapılmaktadır. Konulu tefsirde ise kavramla ilgili değerlendirmeden sonra konu geniş bir şekilde ele alınarak asli ve tali unsurlar kapsamlı bir tahlile tâbi tutulur.

3. Kavramsal çalışmalar dilsel, konulu çalışmalar ise yorum ağırlıklıdır.¹⁹

Son olarak kavram tefsiri ile ilgili şöyle diyebiliriz; bu tefsir nevinde yapılması gereken tahliller ve işlemlerin tamamlanmasıyla kelimenin kavramsal boyutu ortaya konulmuş oluyor ve bu tefsir çeşidi Kur'an-ı Kerim'de yer alan kavramların daha iyi anlaşılmasını sağlamakla beraber, günlük hayatımızda meydana gelen kavramlarla ilgili problemlere çözüm üretiyor.

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen, konumuzla ilgili bir kısım kavramları çalışmamızın ikinci bölümünde ele alarak inceledik.

¹⁷ Demirci, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 99.

¹⁸ Ekin, Yunus, *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, Işık Yay., İstanbul, 2001, s. 18.

¹⁹ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, s. 101-102.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. İMAN VE YAKIN ANLAMLI KAVRAMLAR

A. İMAN

Lügat itibariyle “güvende olmak”, “korkusuz olmak”²⁰ anlamındaki e-m-n kökünden türeyen “iman” kavramı “güvenerek tasdik etmek veya inanmak” anlamlarına gelir. “A-k-d” kökünden türeyen “sağlamlaştırmak”, “kesin karar vermek”, “onaylamak” manalarına gelen itikadda iman anlamında kullanılır. Terim olarak ise imanın, “Allah’tan alarak din adına tebliğ görevi üstlenen bütün peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” anlamına geldiği görülmektedir. Bu inanca sahip olan kişilere mü’min, inancının gereği tam teslimiyetle bunları yerine getiren kişiye ise Müslim denilir.²¹

İmanı kısaca; “Allah’ı ve O’ndan kullara iletilen emir ve yasakları kalben kabul ve tasdik edip dil ile de bunu ikrar etmek” şeklinde tanımlamak mümkündür.²² Yüce Kitabımızda iman kavramı birçok yerde geçmektedir. İman etmeyi ve mü’minleri vasıflandırmak için “doğru söylemek” anlamına gelen s-d-k kökünün veya şekkden uzak olarak bilmek anlamına gelen “y-k-n” kökünün müştaqları olan bu kavramlar da kalbin, iman sebebiyle itmi’nana kavuşmasını belirten kavramlardır. Bu konu ile ilgili ayeti kerimelerde şöyle buyrulmuştur: *“Ve onlar ki, hem sana indirilene iman ederler, hem senden evvel indirilene. Bunlar, ahirete de kesin olarak inanırlar.”*²³ *“Durmuşlar da cahiliyet devrinin kararını mı arıyorlar? Allah’tan daha güzel karar verecek kimmiş? Ama bunu, ancak kesin inanca sahip olan bir toplum anlayabilir.”*²⁴

²⁰ İsfahani, *Müfredat*, s. 90.

²¹ Sinanoğlu, Mustafa, “İman”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXII/212.

²² Köksal, Mustafa Asım, *Din Kılavuzu İman ve İbadet Yolu*, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik Yay., Ankara, 1950, s. 12.

²³ Bakara, 2/4.

²⁴ Maide, 5/50.

Bununla birlikte “güven duymak” anlamındaki “itmi’nan”²⁵ kavramı veya “huzur bulmak”²⁶ anlamındaki iman; Allah’a, peygamberlerine, ahiret gününe, salih amel sahiplerinin necata ereceği²⁷ ve herkesin bu konularda irade sahipleri olduğu şu ayet-i kerimede anlatılmaktadır. Ayeti kerimede mealen şöyle buyrulmuştur: *“De ki: O hak Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Çünkü biz, zalimler için öyle bir ateş hazırlamışızdır ki, duvarları kendilerini kuşatmıştır. Eğer yardım isterlerse, yüzleri kavuran erimiş katran gibi bir su ile yardımlarına koşulur. O, ne kötü bir içecektir ve ne kötü bir kurultaydır.”*²⁸

İman etmenin hakikati ise, kalbin bunu onaylamasıdır. Kalbin tasdiki, imanın asla değişikliğe uğramayan asli unsurudur. Ayrıca, imanla bilgi arasında yakın bir ilişki vardır. Her inanan neye inandığını bilir, lakin her bilme de inanmayı gerektirmez. İnanılması zorunlu olan ilkelerle ilgili bilgiye “iman” denilebilmesi için, kişinin kalbinde hür iradesine dayanan boyun eğme, teslimiyet ve tasdik bulunması lazım gelir. Bu cihetle, iman edene ecir, inkar edene de ceza verilmesinin kaynağı da, kişinin kalben bağlılığının ve tasdikinin var olup olmamasıdır.

İmanın, bir kalp işi veya kalbin tasdiki olduğunu gösteren ayetler ve hadisler açık bir şekilde verilmiştir. Bu konu ile alakalı ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“Allah her kimi doğru yola erdirmek isterse, kalbini İslama açar, gönlüne genişlik verir. Her kimi de sapıklıkta bırakmak isterse, onun da kalbini daraltır öyle sıkıştırır ki, sanırsınız öfkesinden göğsü çıkacak! Allah imana gelmeyenleri o pislik içinde hep böyle bırakır.”*²⁹

Rasulullah Efendimiz’den bu konu hakkında naklolunmuş hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: *“Allah cennetlikleri cennete, cehennemlikleri cehenneme koyacak, sonra da bakın kalbinde hardal tanesi kadar iman olan birisini bulursanız onu cehennemden çıkarın diyecektir.”*³⁰

Şimdiye kadar belirtilenlerden çıkarılan sonuç, inanılacak şeyleri kalbin tasdik etmesinin iman konusunu oluşturduğudur. Bir kimse, inandığı şeyi dili ile söyleyip, kalbiyle tasdik etmezse mü’min olamaz. Buna karşın, kişi kalbiyle tasdik ederek

²⁵ Bakara, 2/260.

²⁶ Rad, 13/28.

²⁷ Bakara, 2/2-5.

²⁸ Kehf, 18/29.

²⁹ Enam, 6/125.

³⁰ Buhari, İman 13; Müslim, İman, 82.

inandığı halde, dilsizlik gibi bir özü sebebiyle inandığı şeyi diliyle açıklayamayan veya tehdit altında bulunma nedeniyle kafir ve inançsız olduğunu söyleyen kişi de mü'min sayılır.³¹

Bir başka açıdan ise, iman kalbe izafe edilen bir eylem olmakla beraber³², iman edip salih amel sahiplerinin Cennet ehlini oluşturacağı, iman sahiplerinin ilahi emir ve yasaklara riayet etmeleri için sıkı bir şekilde bağ kurdukları dahi haber verilmiştir.³³ Yine, Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde belirtilen başka husus, mü'minlerin Allah'tan başka bir tanrıya tapmadıkları, O'nun haram kıldığı cana kastetmedikleri ve Allah'ın koyduğu kurallara uydukları özelliklerdir.³⁴ Cenab-ı Hakkın koyduğu yasaklara uyan mü'minlerin, O'nun emirlerine de uymak, namaz kılmak, oruç tutmak, iyiliği emredip ve kötülüğü de engellemek onların temel özelliklerinden sayılır. Şu saydığımız hususları taşıyan mü'minlerin müjdeleneceği ayeti kerimede şöyle ifade edilmiştir: *“Tövbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rukuya varanlar, secdeye kapananlar, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın belirlediği sınırları koruyan o bütün mü'minleri müjdele.”*³⁵

Bu şekilde, irade üzerine kurulu imanın Allah'ın rızasına uygun amellerle tamamlanmasının elzem olduğu önemle vurgulanmıştır. İlahi rızayı elde edebilmek için büyük gayret sarfeden gerçek iman sahipleri “Allah'ın ismi zikredildiği zaman yürekleri ürperen, kendilerine O'nun ayetleri okunduğunda imanları artan³⁶ ve Rablerine güvenen, namazlarını dosdoğru ikame eden ve mallarından O'nun yolunda harcayanlar olarak vasıflandırılmıştır.

İman konusu İslam dininde üzerinde en çok durulması gereken dini konulardan biridir. Bunun sebebi ise, dinin merkezinde imanın bulunması ve dini hayatımızın bütün yönlerinin, imanlı olmaya göre anlam ve değer kazanmasıdır. Nitekim Allah tarafından gelen vahyin gayesi de insanlara gerçek mü'min vasıflarını kazandırmaktır. İşte bu vasıfları taşıyan mü'minlerin bağışlanacağı³⁷ bildirilmiştir.

³¹ Karaman, Hayreddin, Bardakoğlu, Ali, Apaydın, Yunus, *İman ve İbadetler*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, s. 68-69.

³² Hucurat, 49/4; Mücadele, 58/22.

³³ Bakara, 2/82.

³⁴ Furkan, 25/68.

³⁵ Tevbe, 9/112.

³⁶ Enfal, 8/2-4.

³⁷ Enfal, 8/74.

İman duygusunun mahiyeti hakkında ileri sürülen görüşlerden biri imanın esası olan kalbin tasdikinden ibarettir. Çünkü ayet ve hadislerde iman dilin ikrarına değil kalbin tasdikine bağlanmıştır.³⁸ Bununla ilgili Rasulullah'tan rivayet olunmuş hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur: “*İman kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve organlar ile amel etmektir*”³⁹

Kalp ile tasdik etmenin mahiyeti haberin veya haber verenin doğruluğunu kabul etmektir. Yani, herhangi bir şeye nasıl ve niçin inanılmasının gerekliliği yönünden imanın ortaya çıkması için bilginin de önemli olmasıyla birlikte bilinen şeyin imana dönüşebilmesi için kalp yoluyla benimsenmesi gerekmektedir.⁴⁰

Amentüde sıralanan ve ehli-sünnet inancına bağlı olarak herkesin kabul etmesi gereken iman esasları Kur'an-ı Kerim'de çeşitli ifadelerle zikredilmiştir. Örneğin bir yerde mü'minlerin özellikleri olarak Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba (Kur'an'a) ve Peygamberlerine iman etmeleri şeklinde sıralanmışken, başka bir yerde ise mü'minlerin Allah'a, Peygamberlerine, Peygamberlerine indirdiği kitaplara ve önceden indirdiği kitaplara da iman etmeleri emredilmiş⁴¹, inkâr edenlerin de uzak bir sapıklığa uğradıkları hakkında bilgi verilmiştir.⁴²

Müfessir Taberi (ö. 310/922) yukarıda gösterdiğimiz ayeti kerimeye şöyle açıklık getirmiştir: “*Ey daha önce Tevrat ve İncil'e iman eden kitap ehli, Allah'a, size indirilen kitaplarda vasıflarını bulduğunuz Muhammed'e ve O'na indirdiği Kur'an'a ve Muhammed'den önce indirdiği, sizlerin de bir kısmınızın birine bir kısmınızın da diğerine iman ettiğinizi söylediğiniz Tevrat ve İncil'e iman edin. Kim, Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkar ederse şüphesiz ki o doğru yoldan ayrılmış, sapıklık durumuna düşmüştür.*”⁴³

Burada Allah Teâlâ mü'min kullarına imanın bütün dallarına, şubelerine ve rukünlerine uymalarını emrediyor. Bu ise olan bir şeyi yeniden ele geçirmek değildir, bilakis kamil olanı daha kamil hale getirmek ve ona devam etmektir. Mü'minlerin her namazda “*Bizi doğru yola ilet*”⁴⁴ dedikleri gibi, “*Yani bize doğru yolu göster,*

³⁸ Nahl, 16/106; Maide, 5/41; Hucurat, 49/14.

³⁹ İbn Mace, Mukaddime, 9.

⁴⁰ Sinanoğlu, a.g.m., *DİA*, XXII/213.

⁴¹ Nisa, 4/136.

⁴² Bakara, 2/177.

⁴³ Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiul Beyan An Te'vili Ayil Kur'an*, VII/594.

⁴⁴ Fatiha, 1/6.

hidayetimizi artır, bizi onun üzerinde sabit kıl demektir. Böylece kendine ve Rasulüne iman etmelerini buyurmuştur”⁴⁵

İman konusu, inanılacak hususlar açısından icmali iman ve tafsili iman olarak ikiye ayrılır.

1. İcmali İman

İcmali iman, inanılması gereken şeylere kısa bir şekilde ve toptan inanmak demektir. Detaya inmeden öz ve kısa şekli olan iman bu türü, kelime-i tevhid ve kelime-i şehadette özetlenmiştir. Bilindiği üzere kelime-i tevhid ve kelime-i şehadet İslam'ın ilk temel direğidir. Ayrıca, Cenab-ı Hakk'ı ilah olarak, Hz. Muhammed (s.a.v.)'i de resul olarak kabul eden bir mü'min, İslam dininin getirdiği diğer iman esaslarını da toptan kabul etmiş sayılır. Bilindiği üzere, iman esasları bize Allah Resulü (s.a.v.) tarafından bildirilmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)'i tasdik etmek, onun getirdiği hükümleri de tasdik etmek anlamına gelir ve böylelikle az önce değindiğimiz gibi inanılması gereken hususlar tafsili olarak belirtilmediğine göre söz konusu imana icmali iman denilmektedir.

2. Tafsili İman

İcmali imandan sonra inanılması zorunlu olan şeylerin her birine ayrı ayrılıkta detaylı bir şekilde inanmanın adı olan tafsili iman türünü üç derecede incelemek mümkündür.

Birinci derece, Allah'a, Hz. Peygamber'in risaletine ve ahiret gününe inanmaktır ki bu, ahirete imanı da kapsadığı için icmali imandan daha geniştir.

İkinci derece, aynı zamanda Amentü'nün de içerdiği Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, öldükten sonra tekrar dirilmeye, cennet ve cehenneme, sevap ve günaha, kaza ve kadere ayrı ayrılıkta tek tek iman etmektir.

Tafsili iman üçüncü derecesi, Allah tarafından Hz. Muhammed'e gönderilen ve bize kadar tevatür yoluyla gelen haber ve hükümlerin her birini tasdik ederek inanmaktır. Yani ayet ve mütevatir hadislerle sabit olan bu hususların hepsini kabullenip, Allah ve Resulü'nün bildirdiği emir ve yasaklara ayrıntılı şekilde inanmaktır. Namaz, oruç, hac, zekat ve diğer farzları, helal-haramı vs. öğrendikten

⁴⁵ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, *Tefsirul Kur'ani'l Azim*, II/434.

sonra, bunların hakkında ne hüküm verilmişse hepsine inanarak ayrı ayrı tasdik etmektir.

Hiç şüphesiz ki, tafsili iman çeşidi, insanın imanını sağlamlaştırır. Mü'min kişinin, Allah'tan gelen hükümleri tasdik ettikten sonra, O'nun elçisinin bildirdiği emir ve yasaklara riayet etmesi, farz ve haramları iyice kavraması ve bu kavradıklarını hayatında uygulaması, onun temel vazifelerindedir. Netice olarak, tafsili imanın bu son derecesi, inanılması zaruri olan bütün inanç, ibadet ve ahlaki hükümleri içine alır.⁴⁶

B. TEVHİD

Birlemek anlamında ifade edilen “Tevhid” Arapça “vahd” kökünden türemiş bir mastardır. Tevhid kavramının sözlük anlamı, bir şeyin bir olduğuna inanmak, onu bir olarak bilmek, bir şeyi diğerlerinden ayırarak onu tek olarak kabullenmek gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁷ Başka bir anlamda ise tevhid kavramı, mutlak anlamda Allah'ın bir olduğunu bilmeyi, O'ndan başka ilah bulunmadığını, ortağının ve benzerinin olmadığını kabullenmeyi, inanmayı ifade eder.

Tevhid, daha geniş bir anlamda tek Allah inancının, insanların düşündüğü bütün ilah düşüncelerinden uzak bir dünya görüşünün, tek ilah veya tek Rabb tanınmanın ortaya konulmasıdır. Aynı zamanda âlemlerin Rabbi olan Cenab-ı Hak tarafından insanlara gönderilen ilahi dinin adıdır. Malumdur ki insanlar ya tevhid dinine, ya da şirk dinine inanırlar. Nasıl ki, şirk insanların kendi heva ve heveslerinden uydurdukları bütün dinleri tanımlıyorsa, Tevhid de Allah Teâlâ'nın vahiy yoluyla gönderdiği dini tanımlamaktadır. Tevhid, hem inanç açısından Allah Teâlâ'yı zatında, sıfatlarında, fiillerinde birlemek, hem de yaptığımız ibadetleri yalnızca Allah'a mahsus kılmaktır.

Allah Teâlâ'nın tekliği, Kur'an-ı Kerim'de “Vahid” ve “Ehad” gibi sıfatlarla açıklanmaktadır.⁴⁸

Mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'in temel amacı, insanları putlara ve mahluklara tapmaktan uzaklaştırıp sadece Allah'a kul yapmaktır. İnsanın yaratıcısını

⁴⁶ Karaman, *a.g.e.*, s. 70-71.

⁴⁷ İbn Manzur, Ebü'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem er-Rüveysi el-Mısri, *Lisanu'l Arab*, Daru Sadr, t.y., Beyrut, III/450; Özler Mevlüt, “Tevhid”, *DİA*, İstanbul, 2012, XLI/18.

⁴⁸ Ece, Hüseyin, *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 732.

tek olarak bilmesi, ondan başka ilah olmadığını bilmesi tevhiddir. Kulun yalnız Allah'a ibadet etmesi, onun emirlerine ve yasaklarına gerçek anlamda teslim olması İslamın özüdür. İslam dini, tevhide gerçekleştirme dini olduğundan, bu dini sadeliğine kavuşturmak için gelmiş olan Kur'an-ı Kerim'in ana konusu tevhiddir. Tevhid her surenin ana konusudur. Diğer konular ise, tevhid konusunun etrafında dönen tali konulardır. Kur'an-ı Kerim'deki ayetler ise Allah'ın varlığından daha çok birliğini ispatlama yönündedir. Çünkü Kur'an'ın hitap ettiği toplum, Allah'ın varlığını birliğini kabullenen bir toplumdur. Bu toplum kâinatı yaratan, yarattıklarını rızıklandıran, evreni yöneten Allah Teâlâ'nın olduğunu kabullenmekle beraber, putlara tapıyorlardı. Onlar ibadetlerinde, kestikleri kurbanlarında Allah'ın adıyla beraber taptıkları aracı tanrıları da anıyor ve onlara da yalvarıyorlardı. Nitekim hidayet rehberimiz Kur'an-ı Kerim bu toplumun şirk olan birkaç tanrıya tapmalarını, Allah'a karşı nankörlük olan bu davranışları kınamıştır. Aynı zamanda yaptıkları bu işin tutarsız bir iş olduğunu, Allah'la beraber başka bir tanrı olmadığını delillerle ispat etmiştir.⁴⁹

Evreni yaratan ve yöneten Allah Teâlâ'nın varlığı inancı, insan fitratının önemli özelliğini teşkil etmektedir. Ayeti kerimede bu konu ile alakalı şöyle buyrulmuştur: *“O halde, yüzünü Allah'ı birleyerek dine çevir; Allah'ın insanları yarattığı fitrata... Allah'ın yaratışında bir değişiklik yoktur. Doğru sabit din işte budur, ama insanların çoğu bilmezler”*⁵⁰ Hiç şüphesiz ki, Cenab-ı Hakkın bir veya tek olması kanaati yaratılmış insanların ayrılmaz bir vasıflarındandır. İnsanların yaratılışları esnasında yaratan ile yaratılmışlar arasında yapılan sözleşmede Âdemoğullarının şirke düşmemeleri önemle tembih edilmiştir. Ayeti kerimede bu şart koşma şöyle ifade edilmiştir: *“Hani Rabbin, Âdemoğullarının bellerinden zürriyetlerini alıp, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye şahit gösterdiği zaman, “Evet, şahidiz” demiştiler. Kıyamet günü, “Bizim bundan haberimiz yoktu” demeyesiniz. Ya da “Fakat daha önceden atalarımız ortak koştular, biz ise onlardan sonra gelen bir nesil idik. Şimdi o bâtılı yerleştirenlerin yaptıklarıyla bizi helak mi edeceksin?” demeyesiniz!”*⁵¹

⁴⁹ Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuba Yayınları, İstanbul, 1997, XVII, 69.

⁵⁰ Rum, 30/30.

⁵¹ Araf, 7/172-173.

Bununla beraber yine Kur'an-ı Kerim'de yaratılmış insanoğlunun fitratına, vicdanına hitap edilmiş, tabiatın yaratılışı ve insan hayatının devam etmesinin hangi varlık tarafından gerçekleştirildiği sorulmuş ve arkasından dehşetli bir olayla karşılaşan bir insanın kimden yardım istediği, bu kişinin isteğine hangi varlığın cevap verdiği de sorulmuştur. Böylece şirkin insanın ruh yapısında değişikliğe uğradığı vurgulanmıştır. Bu husus ayeti kerimelerde şöyle açıklanmıştır: *“Yoksa gökleri ve yeri yaratıp, sizin için bir su indiren mi? Biz o su ile gözleri ve gönülleri açan bahçeler bitirmekteyiz ki siz onların bir ağacını dahi bitiremediniz. Allah ile beraber bir tanrı mı var? Hayır, onlar sapıklık yapan bir kavimdir. Yoksa yaratıkları ilkin yaratan sonra da onu geri iade edecek olan ve size gökten ve yerden rızık veren mi? Allah ile beraber başka bir tanrı mı var? De ki: “Eğer doğru iseniz, haydi getirin delilinizi!”*⁵² Bu konu ile alakalı diğer ayeti kerimelerden delil getirmek suretiyle konuya açıklık getirecek olursak ayette insanlara dinini tebliğ etmek için her peygambere, bizi yaratan Allah'tan başka hiçbir ilahın bulunmadığı ve yalnız O'na ibadet edilmesinin gerekliliği yolunda vahiy aldıkları belirtilmiştir: *“Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona ‘Gerçekten benden başka ilah yok; onun için hep bana ibadet edin.’ diye vahyetmiş olmayalım.”*⁵³ Bu konu daha açık ve detaylı şekliyle Kur'an'da anlatılmıştır. Peygamberlerden Nuh (a.s.), Hud (a.s.), Salih (a.s.) ve Şuayb'ın (a.s.) kendi kavimlerine tevhid inancını tebliğ ve telkin ettikleri hakkındaki haberleri ayeti kerimede mealen şöyle ifade olunmuştur: *“Andolsun, Nuh'u milletine peygamber gönderdik. Onlara varınca, “Ey milletim, Allah'a kulluk edin, ondan başka bir ilahınız yoktur. Doğrusu ben, üzerinize büyük bir günün azabının inmesinden korkuyorum!” dedi.*⁵⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in geçmiş ümmetler dahil tüm insanlardan üstün olduğu ayet ve icma ile sabittir. Allah Teâlâ'yı sevmek ve O'nun affına mazhar olmak için Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ittiba emredilmiş; ona itaatin Allah'a itaat olduğu belirtilmiştir. *“De ki, eğer siz Allah'ı seviyorsanız hemen bana uyun ki, Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı bağışlayarak örtsün. Allah çok bağışlayıcıdır,*

⁵² Neml, 27/60-64.

⁵³ Enbiya, 21/25.

⁵⁴ Araf, 7/59, 65, 73, 85.

esirgeyicidir."⁵⁵ Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in fevka'l-beşer bir statüsünün olmadığı müteaddid ayetlerle hatırlatılmaktadır. Binaenaleyh, Kur'an ayetlerine göz attığımızda Ehl-i Kitaptan Yahudiler Hz. Üzeyr (a.s.)'in, Hıristiyanlar ise Hz. İsa (a.s.)'nin hâşâ Allah'ın oğlu olduklarına dair iddialarını görmekte, aynı zamanda uyarı mahiyetinde ilahi lanete yol açan asılsız iddialarının, kendilerinden önceki atalarının iddialarına benzediğine; bu sebeple hak yoldan ayrılıp azgınlığa sürüklendiklerine muttali olmaktayız. Tevbe suresinde onların iddiaları şöyle geçmektedir: *"Yahudiler; 'Üzeyr Allah'ın oğludur.' dediler. Hıristiyanlar da; 'Mesih Allah'ın oğludur.' dediler. Bu onların ağızlarıyla söyledikleri sözlerdir ki, daha evvel Allah'ı inkâr edenlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah kahredesi adamlar, nasıl da saptırıyorlar?"*⁵⁶ Ayeti kerimede ilahi beyanla kınanmış olan bu kavimlere cevaben Hz. Peygamber hadisi şerifte şöyle buyurmuştur: *"Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı insan üstü vasıflarla övdükleri gibi siz de beni övmeyin. Ben sadece Allah'ın bir kuluym; benim için O'nun kulu ve Resulü deyin."*⁵⁷

Kur'an ve Nebevî sünnette tevhid akidesine son derece ihtimam verilmesinde, maddi manevi bütün vasıflarıyla yaratılanların en üstünü olan insanoğlunun vicdan hürriyetini sağlama hedefi ilk yerededir. İnsana düşen görev, en yüce varlık olan Allah'a boyun eğmek ve kendisinden başka hiçbir varlığa tapmayarak kendisine verilen görevi layıkıyla yerine getirmek olacaktır. Muhakkak ki Yüce Allah'a kul olmak en büyük şeref, onun dışındaki varlıklara tapmak ise en büyük zillettir. Özgürlük açısından düşünecek olursak, insanın en büyük varlığı Rab edinmemesi, tabii ki onun en büyük fecaatidir. Nitekim, insanın bir varlığa sığınma, onunla Rab-kul ilişkisi içinde olma zarureti, onun kurtuluşu açısından en önemli noktadır. İslam dininde iman meselelerinden sonra en temel vazife namaz kılmaktır. Günlük beş vakit kılınan namazların her rekatında okunarak kırka ulaşan sebü'l-mesani, Fatiha suresinin ilk ayetleri de yüce Allah'a hamd-ü sena ile başlar, O'na dua ve niyaz ile biter. Surenin orta kısmında yer alan ayetlerde ise kulluk ve yardımın yalnız O'na mahsus olduğu zikredilmiştir. Bu ise, kulun günde beş vakit

⁵⁵ Ali İmran, 3/31; Nisa, 4/80.

⁵⁶ Tevbe, 9/30.

⁵⁷ Buhari, Enbiya, 47; Darimi, Rikak, 68.

kendisine yöneldiği Yüce Rabb ile arasındaki ahidleşmeye sıkı bir şekilde sadık kalındığının kanıtıdır.⁵⁸

Allah'ın zatı, isimleri ve sıfatları konusunda selefın yolundan giden âlimler naslara dayanarak Tevhid konusunu üç kısımda ele almışlardır.

1. Ulûhiyette Tevhid

Bu tevhid nevi, Cenab-ı Hakka kalp ve azalarımızla, onun belirlediği ibadet şekilleriyle ibadet etmektir. Buna başka şekliyle ibadet tevhidi de denilir. İbadetlerimizde Allah'ı birmek, başkasını ona ortak koşmamaktır ve kalbin korkarak, ümit ederek Allah Teâlâ'ya bağlanmasından ibarettir. Yukarıda ayetlerle delillerini verdiğimiz naslar peygamberlerin kendi kavimlerine kabul etmelerini istedikleri tevhid bahsettiğimiz tevhiddir. Böylece peygamberler kavimlerine ulûhiyet tevhidini tasdik etmeye davet etmişlerdir. Yani kavimlerini ibadette Cenab-ı Hakkı birmeye çağırılmışlar, bu minvalde mesajlarını, tebliğlerini yapmışlardır.⁵⁹ Bu konu ile alakalı Kur'an-ı Kerim'den birkaç ayet verecek olursak Yüce Allah kutsal kitabında şöyle buyurmuştur: *“Andolsun ki, biz her ümmete, Allah'a ibadet edin ve putlara tapmaktan kaçının diye bir peygamber gönderdik. Sonra içlerinden kimine Allah hidayet nasip etti, kimi de sapıklığı hak etti. Şimdi yeryüzünde bir gezin de bakın peygamberi yalanlayanların sonları nasıl oldu?”*⁶⁰ Diğer bir ayette ise şöyle ifade olunmuştur: *“Andolsun, Nuh'u milletine peygamber gönderdik. Onlara varınca, 'Ey milletim, Allah'a kulluk edin, ondan başka bir ilahınız yoktur. Doğrusu ben, üzerinize büyük bir günün azabının inmesinden korkuyorum!' dedi”*⁶¹

Bu ayetler, Tevhid ilkesinin temelini Allah'ı birmek ve O'na ibadet etmek olduğunu açıkça beyan etmektedir. Nitekim peygamberlerin gönderiliş amaçları da Allah'a ibadet etmeye çağırmaktır.

Kur'an-ı Kerim'de dünya ve ahiret saadetinin iman ve amel olmadan gerçekleşmeyeceği açıkça bildirilmektedir. Dinimizin nazari ve ameli yönlerini oluşturan bu iki ilkeyi yerine getirebilen insan gerçek anlamda dinini yaşamaktadır. İslam dininde iman konusu Allah'ın birliği prensibi üzerinde olduğu için amel ve

⁵⁸ Özler, a.g.m., *DİA*, XLI/18.

⁵⁹ Kubat, Mehmet, *Kur'an'da Tevhid*, Şafak Yayınları, İstanbul, 1994, s. 55.

⁶⁰ Nahl, 16/36.

⁶¹ Araf, 7/59.

ibadetlerimiz de sadece Allah için yapılır. Bunların ilki imanda tevhid, ikincisi ise amelde tevhiddir. İmanda tevhid, Allah Teâlâ'yı zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bir veya tek kabul etmektir ve O'na ortak koşmamaktır.

a. Zâtında Tevhid

Yüce Allah'ın zâtı, O'nun kendisi, zatında bulunan tevhid vasfı ise, O'nun tek bir ilah olduğunu kabul etmektir. Bilindiği gibi Âdemoğlu fitrat itibarıyla kendisine ve kâinatın sahibi olan yüce yaratıcıya inanmak ihtiyacındadır. Bu ihtiyaç bizden önceki kavimlerde de kendisini hissettirmiş ve bazı insanlar inançları gereği doğru veya yanlış tanrı inancına bağlanmışlardır. İnsanlardan bazıları, ister geçmişte olsun ister günümüzde olsun yanılmamışlar, fakat Allah'ın birliği ve sıfatları konusunda geçmişte daha çok bilgisizlikten kaynaklanmışsa da, günümüzde ise bu, iradesizlikten ve doğruluktan ayrılmaktan kaynaklanır. Bu sebeple bütün peygamberler ümmetlerine Tevhidi telkin etmeye çalışmışlardır. Bunun en açık delili Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: *“Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona gerçekten benden başka ilah yok, onun için hep bana ibadet edin diye vahyetmiş olmayalım.”*⁶²

Cenab-ı Hakk'ın varlığı, akıl sahibi olanlar veya onu doğru yönde kullanmak isteyenler için nasıl doğalsa birliği de kaçınılmazdır. Bu gerçeği eğer insanoğlu anlayamıyorsa demek ki önünde engeller vardır. Bunların birincisi akıl nimetinden mahrum olmak veya akla sahip olduğu halde onu kullanamamaktır. Bunlardan birinci zikredilen hastalığa yakalananların sayısı azdır aynı zamanda Allah katında sorumlu değildirler. İkinci grup hastalığa yakalananlar ise, akılları olduğu halde gerçekleri görmezlikten gelen, işittikleri halde doğru haberleri işitmemezlikten gelenlerdir. İşte peygamberler böyle insanları uyarmak için gönderilmişlerdir.⁶³

b. Sıfatlarında Tevhid

Yüce Allah'ın sıfatlarında tevhid, O'nun zâtı için kullanılan bir anlam olarak karşımıza çıkıyor. Sıfatlarının bir kısmının kullara da müteallik bir özellik taşıdığından zatından ayrı tutulması, bir kısım sıfatlarının da kemal bir mana ifade

⁶² Enbiya, 21/25.

⁶³ Topaloğlu, Bekir, *Allah İnancı*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2006, s. 53.

ettiği için zâtına nispet edilmesi gerekir. Zira, O'nun varlığı başka bir varlığa bağlı olmadan, ezeli ve ebedi niteliktedir. Ebedi ve ezeli olarak diridir, her şeyi en kamil şekilde bilen ve her şeye güç yetirendir. Bu nitelendirilişlerle tevhid, O'nun tenzihi sıfatlarını başka herhangi bir varlığa ait etmemek ve subuti sıfatlarında kendisi ile mahlukat arasında teşbih ve tecsim yapmamakla gerçekleşir. Bu metotla tevhide gerçek manada itikad ederek bağlanan bir kişi, Allah hakkında O'nun şânına yakışacak şeklide son derece saygılı ve ölçülü olur. Böyle olunca, kul, hiçbir varlığı beşerüstü özelliklerle yüceltmez ve kutsallaştıramaz.⁶⁴

Kur'an-ı Kerim'de ve hadisi şeriflerde Allah Teâlâ'ya nispet edilen sıfatların bir kısmı kendisine has kılınmıştır. O'ndan başka hiçbir varlık için söz konusu olamaz. Bir kısmı ise kelime veya kavram olarak yaratıklar için mesela insanlar için kullanılabilir. Bunlardan bilmeyi, işitmeyi ve görmeyi örnek verebiliriz. Ancak Allah Teâlâ'nın bütün vasıfları ister mahiyeti isterse de asli özellikleri bakımından kendisine hastır ve hiçbir yaratılmışın sıfatına benzemez. Örnek olarak bilmek (ilim) sıfatı insan için düşünüldüğünde daha sonra kazanılan, öğrenim görmekle elde edilebilen, sınırlı ve insan ömrünün son bulmasıyla biten bir niteliktir. Bunu Allah için düşündüğümüzde ise başlangıcı olmayan, var olması için herhangi bir sebep bulunmayan, sınırlı olmayan ve sonu olmayan bir varlık anlamına gelir. Bunun en bariz örneğini ve delilini İslam âlimleri Kur'an-ı Kerim'in şu ayetini tevhid konusunda temel ilke olarak benimsemişlerdir. Ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“O gökleri ve yeri yaratandır. Size kendilerinizden eşler, hayvanlardan da çiftler yapmış; sizi bu şeklide üretip duruyor. O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur. O, her şeyi işitendir, her şeyi görendir.”*⁶⁵

Yukarıda da bahsedildiği gibi konuya daha da açıklık getirilecek olursa yaratanla yaratılanlar arasında benzerlik kurmamanın iki önemli yönü vardır.

- a) Cenab-ı Hak hakkında şânına yakışacak şekliyle saygılı ve ölçülü davranmaktır.
- b) Herhangi bir insana sevgi ve saygıya her ne kadar layık olursa olsun beşer üstü bir özellik tanımamak, beşer üstü ifadeler kullanmamak ve hiçbir yaratılmışı kutsallık yüklememektir.⁶⁶

⁶⁴ Özler, a.g.m., *DİA*, XLI/18.

⁶⁵ Şura, 42/11.

⁶⁶ Topaloğlu, *Allah İnancı*, s. 55.

Şu halde sahih ve hakiki bir tevhid inancına sahip olarak Allah'a kulluk etmek en doğru yoldur. Bunun zıttı olarak O'na isyankâr tutum ise kötü bir yoldur. Bu itibarla, şu ayeti kerimelerden yola çıkarak yaşama güzel bir yön vermek, akıllı bir insan hayatı için en doğru prensiptir. Ayette bu prensibi görmek imkansız değil. *“Ey insanlar! Gerçekten size Rabbinizden hak ile peygamber geldi. Hakkınızda hayırlı olması için hemen O'na iman edin. Eğer inkar edecek olursanız şüphesiz göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah her şeyi bilendir hikmet sahibidir.”*⁶⁷

Netice itibariyle bu ve benzeri ayeti kerimelerden ibret almasını bilen ve Allah'ın sayısız nimetlerine sahip olan akıllı bir insanın daima bu ayetlerdeki emirlere uyararak ona göre hayatına yön vermesi en doğru yoldur.

c. Fiillerinde Tevhid

Allah'ın bir şeyi yaratmasına veya bir şeyi yokken var kılmasına O'nun fiili denir. Yaratmak yalnızca Allah'a aittir. Kâinata ve çevremizde gördüğümüz bütün olaylar ve oluşumlar Cenab-ı Hakkın yaratması sebebiyle ortaya çıkmaktadır ve asıl yaratıcı Allah'tır. Kâinatı ve kâinata gördüğümüz her şeyi yaratan O'dur. Allah Teâlâ'nın bu yaratmasında asla ve asla bir ortağı, yardımcısı veya bunlara benzer bir başka şey yoktur. Bütün varlıkları var eden de O'dur, öldüren de O'dur, bu varlıkların devamını yaratan da O'dur.

Allah Teâlâ'nın fiilleri denilince O'nun yaptığı işler manasına gelir. O'nun bu yaratması, oluşturmak ve yaratmak kavramlarıyla da özetlenebilir. Zira ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır: *“Allah her şeyin yaratıcısıdır, her şeyin üzerine vekil olan da O'dur.”*⁶⁸ Yani, evreni ilkin var eden, geliştiren, değiştiren ve her an dahi yine geliştiren ve değiştiren yalnız O'dur. Allah'tan başka her varlık ve her şey yaratılmıştır, her şey O'nun idaresi altındadır ve O, yaradan olarak tektir O'ndan başka yaratıcı da yoktur.⁶⁹

Fiilde tevhid, Allah'ın tek yaratıcı olmasına kesin inanmaktır. Var etme ve yaratma sıfatı yalnız O'na aittir. Allah'ın yaratmada ve var etmede hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Bunu ayeti kerime daha net olarak açıklamıştır: *“Bir şeyi murad*

⁶⁷ Nisa, 4/170.

⁶⁸ Zümer, 39/62.

⁶⁹ Yavuz, Yusuf Şevki vd., *İslamda İnanç Esasları*, M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 86.

edince O'nun emri, sadece ona "ol" demektir, o hemen oluverir."⁷⁰ Umumiyetle tevhid, Allah Teâlâ'yı uluhiyette yani ilahlıkta ve rububiyette yani Rablıkta tek bilmenin genel ifadesidir. Allah (c.c.) yaradan olarak tek ilahdır, kâinatı yaratan da, idare eden de ve yarattığı varlıklara hüküm koyan da O'dur.

Buraya kadar Kur'an-ı Kerim'deki görülen nasların çok açık olmasına rağmen, Allah'ın koyduğu hükümlere karşı gelmek, beğenmemek, bana göre, çağımıza göre, falanca bilim adamına veya falanca şeyhimize göre gibi ölçüler kullanmak tevhid ilkesine tamamen aykırı şeylerdir. Böyle asılsız inanca sahip olanlar da Allah'ın ilahlığını tanımayanlardır. Allah'ın Rablığını tanımayanlara ayeti kerime şöyle buyuruyor: *"Sonra o canları alınanlar, gerçek sahipleri olan Allah'a götürülüp teslim edilirler. İyi bilin ki hüküm ancak onundur ve O, hesap görenlerin en serisidir."*⁷¹ Bu ayeti kerimede asıl söz konusu edilen şey, Allah Teâlâ ölçülerini koyduğu halde, bu ölçülerin önüne geçme, hüküm koyma ve İslam dininin yerine başka dinler uydurma mantığıdır. Bu da tevhid ilkesine kesinlikle aykırıdır. Bu halde tevhid ilkesini kabul eden bütün mü'minler, bu inanma gereğine uymak zorundadırlar. O'nu ilahlıkta ve rablıkta tek bileceklerdir ve O'nun emrinin, hükmünün üzerine hiçbir şey koymayacaklardır. Allah Teâlâ'yı zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tek ilah olarak kabulleneceklerdir. Bazı cahil insanların yaptığı gibi gökleri Allah'a, yeryüzünü de insanlara bırakmak tevhid değildir. Böyle insanlara göre Allah, yerleri ve gökleri yarattı ve yönetmek O'nun elindedir. İşte doğru olan budur. Fakat söyledikleri yanlış, O Allah, gökleri yönetmeye devam etsin, canlıları rızıklandırsın, ama yeryüzüne ve toplumların yönetimine karışmasın demeleridir. Toplumları ve insanları yönetmeyi onlara hükümler koymayı biz Allah'tan daha iyi biliriz mantığıyla düşünür ve inanırlar. İşte bu düşündükleri mantık tamamen şirk mantığıdır, asiliktir ve asılsız düşüncelerdir.⁷²

2. Rububiyetinde Tevhid

Tevhidin bu çeşidi, Allah'tan başka hiçbir varlığa tapmamak demektir. Bu çeşide, ibadette veya amelde tevhid de denir. Rububiyette tevhid, kalbin ameli olup

⁷⁰ Yasin, 36/82.

⁷¹ Enam, 6/62.

⁷² Kalkan, Ahmed, *Müslümanın Akaidi İnanç Esaslarımız*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2007, s. 48-49.

onun kabul ve tasdikini kalpten isteyerek bu ikisinin birbiriyle sıkı irtibatından meydana gelir. Bu tevhid çeşidi, kalp ile Allah'ı sevmesi ve bunu davranışlarına yansıtmasıdır. Uluhiyette tevhid Müslümanın fikir ve düşünce özgürlüğünü, ibadette tevhid ise duygu özgürlüğünü meydana çıkarır. Bu kısımlardan rububiyette tevhide zıt olan şeylerden sırf Allah için yapılması gereken amel ve ibadetlerin gösteriş ve menfaat için yapılmasıdır. Bunun birçok örneği delilleriyle Kur'an-ı Kerim'de kavram veya ifadelerle tevhid inancı tebliğ edilmiş Rasulullahın sünneti de bunu desteklemiştir. Kelimeyi tevhid, kelimeyi şehadet Müslümanların hayatında en çok kullanılan tevhid metinleridir. Bundan başka yine Ramazan ve Kurban bayramlarında veya hac farızasının yerine getirilmesi esnasında tekbir getirilerek Allah'ın yüceliğinin ilanı tevhid inancına, Müslümanın düşünce ve duygu özgürlüğüne yapılan en güzel şiarlar ve vurgulardır.⁷³

Rububiyette tevhid bir başka anlamda ise Allah (c.c.) göklerin ve yerin Rabbi, mahlukatın yaratıcısı olduğuna, kainatın idaresinin O'nun emrinde olduğuna, verdiği hükümlerinde hiçbir hesap vermediğine, her şeyin Rabbinin O olduğuna, bütün canlıların rızıklandırılmasına, O'nun yükselttiğine ve alçalttığına, yalnızca O'nun verdiği ve engel olduğuna gönülden inanmaktır.⁷⁴ Aynı zamanda Rububiyet tevhidi, Rablık sıfatı olan yaratma, rızık verme, yaşatma ve öldürme sıfatlarında Allah Teâlâ'dan ortağı uzaklaştırmak ve O'nun bu evrenin sahibi ve yaratıcısı olduğunu tasdik etmektir. Nitekim ayeti kerimede bu hususta şöyle buyrulmuştur: *“O ki, göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Hiçbir çocuk edinmemiştir, mülkte O'na hiçbir ortak da yoktur. Her şeyi yaratıp, her birinin miktarını tayin ederek hepsinin takdirini hazırlamıştır.”*⁷⁵ Esasında bu tevhid türü olan yani rububiyet tevhidi, diğer tevhid türlerinin üzerine bina edilmiştir. Zira yaratan yüce Rabbimiz, rızık veren, tedbir eden ve tek olarak ibadete layık olandır. Yine celal ve kemal sıfatlarında benzeri olmayan her türlü kusurlardan münezzehe olan bizi halk eden yüce Allah'tır.⁷⁶

⁷³ Özler, a.g.m., *DİA*, XLI/19-20.

⁷⁴ Kardavi, Yusuf, *Tevhidin Hakikati*, ÖzgünYayincılık, (Terc: Mustafa Özel), İstanbul, 1993, s. 21-22.

⁷⁵ Furkan, 24/2.

⁷⁶ Geylani, Abdulkadir, *Akidetü'l Geylaniyye*, Mercan Kitabevi, (Terc: Seyfullah Erdoğan), İstanbul, 2011, s. 77-78.

Bütün insanlık âleminin bu inançta ortak olduğu bilinmektedir. Zira kâinatı hemen hemen Allah (c.c.) yarattığına inanmayan insan yok derecesindedir. Mesela kâinatın gündüz ve gece diye iki kaynaktan oluştuğunu kabul eden din mensupları da gerçekte gündüzün karanlıktan üstün, kadim tanrı olduğuna inanırlar. Ancak karanlığın kadim olup olmadığı hususunda ihtilaf içindedirler. Demek ki bunların da temelinde kâinatı yaratan tanrının tek olduğuna inanma mevcuttur.

Üç tanrı inancını destekleyen Hıristiyanlar da, kâinatı üç tanrının yarattığına değil, bu üç kişinin bir tek tanrı olduğuna inanırlar. Onların da üçleme inancının izahı çelişkili olsa da, yine de onlara göre kâinatı yaratan Allah tektir. Biraz daha ileriye Arap toplumlarına bakılacak olursa meleklerin sembolleri kabul ettikleri bazı putlara inanan, tapan Arap müşrikleri de gerçekte evreni yaratıp yönetenin Allah olduğunu kabul ettikleri görülmektedir. Netice olarak İslam'ı kabul edenler, rububiyet tevhidinde, yani kâinatın yaratıcısının Allah olduğuna ve tek tanrının Allah olduğuna inanmaktadırlar.

Âlimlere göre rububiyet tevhidinin en ünlü ispatı “nizam” delilidir ki o da şu demektir: Eğer kâinatın iki tanrısı olsaydı, bunların arasında fikir ayrılığı meydana geldiğinde mesela biri bir cismi hareket ettirmekte istediğinde, diğerinin onu durdurmak istemesi veya birinin bir kişiyi öldürmek isterken diğerinin onu yaşatmak istemesi halinde ortaya bir çelişkinin girmesi söz konusu olurdu. Bu zaman ya ikisinin de istediği olacak, ya sadece birinin istediği olacak veya her ikisinin de istediği olmayacaktı. Söz konusu birinci istek mümkün değildir. Çünkü iki birbirine aykırı şey aynı anda gerçekleşmez. Üçüncü istek de mümkün değildir. Bunun sebebi ise böyle bir durumda her iki tanrının da aciz olması gerekir ki, aciz bir tanrı da düşünülemez. Eğer sadece bir tanrının istediği olursa, istediği olan tanrı güçlü, kudretli, diğeri ise aciz olur ki aciz olan bir tanrı da olamaz. Ulemanın çoğunun görüşüne göre Cenab-ı Hakkın Kur'an-ı Kerim'deki bu delili: *“Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, ikisi de bozulup gitmiş olurdu. Rabbin, o arşın Rabbi olan Allah, onların isnat ettikleri vasıflardan münezzehdir, yücedir.”*⁷⁷ rububiyet tevhidinin kanıtıdır.⁷⁸

⁷⁷ Enbiya, 21/22.

⁷⁸ Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, XVII/70.

C. İHSAN

İhsan kavramı iyilik etmek, yardımcı olmak, bunu güzellikle yapmak, bağışta bulunmak veya bağışta bulunmayla bağışlanan şeyi de dile getirmektir.⁷⁹

Lügatte, “güzel olmak” anlamını veren “h-s-n” kökünden türetilen bir mastar olan ihsan lafzı, “genel anlamda başkalarına iyilik etmek ve yaptığı iyiliği en güzel biçimde yapmaya çalışmak” şeklinde iki farklı anlamda kullanılmıştır. Bu manaya bağlı olarak ihsan eden kişiye Muhsin denir. Bir kişinin yapacağı iyiliğin ihsan seviyesine ulaşabilmesi için neyi nasıl yapacağını iyi bilmesi ve bu işi en güzel şekilde gerçekleştirmenin yolunu araması gerekmektedir. Nitekim Cenab-ı Hak kendisinin yarattığı her şeyi ihsanla yarattığını bize ayetleriyle haber vermiştir. Ayeti kerimede “*O, yarattığı her şeyi en güzel bir şekilde yarattı ve insanı yaratmaya da bir çamurdan başladı.*”⁸⁰ buyurması ihsan kavramını yukarıdaki zikredilen anlama taşımaktadır. Yine bir başka ayette ise; “*Allah’ın sana verdikleriyle, ahiret evini ara ve dünyadan da nasibini unutma. Allah’ın sana lütfettiği gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk arama. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.*”⁸¹ Görüldüğü üzere bu ayeti kerime Cenab-ı Hakkın kullarına karşı nasıl lütfekarlığını ve cömertliğini ifade etmektedir.

Ayrıca ayeti kerimelerde bazı peygamberlerin isimleri zikredilmiş ve kendilerinden “muhsinler”⁸² diye söz edilmiştir. İşte bu da ihsanın Peygamberlerde gözlenen kusursuz dindarlığı ve bunun sonucu olan güzel davranışları ifade ettiğini gösterir.⁸³

Bazı ayetlerde ise Hz. Muhammed (s.a.v.)’e gelen vahiyleri dinleyerek onların en güzeline uyanlar⁸⁴ övülmektedir. Bu ayetten anlaşıldığı üzere Kur’an, her konuda güzel davranmayı emretmekte, Peygamber Efendimize gelen vahiylerle tabi olunmasını, zamanın ve toplumun koşullarına en uygun olanına uyulmasını emretmektedir.⁸⁵

⁷⁹ Hançerlioğlu, Orhan, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 186.

⁸⁰ Secde, 32/7.

⁸¹ Kasas, 28/77.

⁸² Saffat, 37/80-131.

⁸³ Çağrı, Mustafa, “İhsan”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXI/544-545.

⁸⁴ Zümer, 39/18.

⁸⁵ Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, IX/337.

*“Muhakkak ki Allah size adaleti, iyilik yapmayı ve akrabalara yardımda bulunmayı emrediyor, hayasızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklıyor. Dinleyip, anlayıp tutasınız diye size öğüt veriyor.”*⁸⁶ ifadeleriyle başlayan bu ayette müfessirler ihsan kavramı üzerinde durmuşlardır. Müfessir Taberi, ihsan kavramı hakkında şöyle açıklama getirmiştir: *Burada geçen iyilikten maksat, Allah'ın emrettiklerini yapmakta ve yasakladıklarından kaçınmakta sabırlı olmak, sıkıntılı zamanlarda da geniş zamanlarda da, sevilen hususlarda da sevilmeyen hususlarda da Allah'a itaat etmek ve buna gayret göstermektir. Bu sebeptendir ki buradaki iyilikte bulunmak ifadesi Allah'ın farzlarını eda etmek şeklinde izah edilmiştir.*⁸⁷

İhsanla alakalı bir hadisi şerifte ise Peygamber Efendimize ihsan nedir? diye sorulduğunda fahri kainat efendimiz cevaben: *“Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibadet etmendir. Sen O'nu görmeden de O seni görmektedir”*⁸⁸ diye cevap vermiştir.

D. İTAAT

İtaat kavramı “baş eğmek, emredilene yerine getirmek, söz dinlemek” anlamındaki tav kökünden türemiştir. Bu kavram terim olarak meşru emir ve isteklere uyma şeklinde tanımlanır. Kur'an-ı Kerim'de üç yerde aynı manada kastedilen taat kelimesi mevcuttur. Bu ayetler Allah'a, Rasulullah'a, ulül-emre ve ana babaya itaati öngörmektedir. Allah'a itaat ise emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmakla mümkündür. Aynı zamanda yaptığı işlerinde Allah rızası niyeti bulunmayanın yaptığı işlerinin itaat sayılmayacağı fikri de savunulmuştur.⁸⁹

İtaat kavramı ayetlerle ele alınacak olursa, bu itaatin Allah'a, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ve yöneticilere olmak üzere üç kategoriye ayrıldığı görülmektedir. Konu ile ilgili ayette Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin ve sizden olan idarecilere de itaat edin. Sonra, bir şey hakkında anlaşmazlığa düştünüz mü, eğer Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanan mü'minler iseniz, hemen onu Allah'a ve peygamberine arz edin. O, hem hayırlı, hem de sonuç bakımından daha güzeldir.”*⁹⁰ Bu başlığa, ayetlerde itaat kavramının

⁸⁶ Nahl, 16/90.

⁸⁷ Taberi, *Camiul Beyan*, XIV/335.

⁸⁸ Buhari, İman, 36; Müslim, İman, 5.

⁸⁹ Topaloğlu, Bekir vd., *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul, 2010, s. 169.

⁹⁰ Nisa, 4/59.

yerinde kullanılan ihsan ve birr kelimeleriyle ifade edilen anne babaya itaatin nasıl yapılacağına bir örnekle katkı sağlamak mümkündür. Ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır: *”Rabbin, kendisinden başkasına kulluk yapmamanızı, anne ve babaya iyilikte bulunmanızı emretmiştir. Onlardan birisi veya ikisi yanında yaşlanacak olursa, sakın onlara “öf” deme ve onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle.”*⁹¹

İsra suresi 23. ayeti kerimede Rabbimiz ilk başta kendisine itaat edilmesini arkasından ise anne babaya itaat edilmesini istemiş ve aynı zamanda onlar çocuklarının yanında kalıp ihtiyarladığı halde onların incitilmemelerini emretmiştir. Bu ayeti kerimede Allah’ın emrinin dinimizde velilerimize karşı ne kadar saygılı davranmamız gerektiğini öğretmektedir.

Müfessir Mevdudi (ö. 1979) Nisa Suresi 59. ayet hakkında şöyle açıklama getirmiştir: *“İslam dininde önce tek gerçek otorite olan Allah’a itaat edilmelidir. Müslümanlar fert veya toplum olarak Allah’a bağlıdırlar ve bu bağa boyun eğmek, Allah’a verdikleri söze sadık kalmak zorundadırlar. İslam dininin ikinci önemli prensibi peygamberimize (s.a.v.) itaattir. Çünkü O, Allah’tan gelen emirlerin elde edilebileceği tek kaynaktır. O halde biz ancak O’nun Rasulüne itaat ederek Allah’a itaat edebiliriz. Çünkü itaatin başka yolu yoktur. Bunun aksine Peygamber Efendimizle aradaki bağı koparmak, O’nu gönderen Allah’a başkaldırmak demektir. Bu iki bağlılıktan sonra Müslümanların aralarında seçip yetki verdikleri yöneticilere bağlılık vardır. Ulul emr kelimesi çok geniş kapsamlıdır ve Müslümanların herhangi bir işinin başında olan herkesi kaplar. Kısacası, Müslümanlar arasında seçilip kendilerine yetki verilen herkese itaat edilmelidir.”*⁹²

Bir başka değinilecek nokta da, sağlam temellere oturan bir toplumu meydana getirmeyi amaçlayan dinimiz, aile müessesesine ve toplumun fertleri arasında sağlam ilişkilerin kurulmasına ehemmiyet vermiş, aile ile onun parçası olan fertlerin arasında sağlam ilişkilerin düzenli bir şekilde gelişmesine dair bir takım kurallar getirmiştir. Ayetlerle örnek verilen itaat etme, zahiri görünüşü anlatmak için değil, gönül hoşnutluğuyla ve seyerek yerine getirilmesi emredilen bir vazife olarak beyan

⁹¹ İsra, 17/23.

⁹² Mevdudi, Ebu’l A’la, *Tefhimu’l Kur’an*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, I/329-330.

edilmiştir. Bu itibarla, alimlerimize, büyüklerimize, hocalarımıza ve ailemize karşı itaat etmek büyük bir erdem olarak telakki edilmiştir.

Bir başka husus İslam dini aile içindeki eşlerin karşılıklı haklara sahip olduklarını da belirtmiş ve bu hakların sevgi ve saygıya dönüşmesini istemiştir. Ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“Yine sizin için, kendileriyle huzur bulasınız diye kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi, bir merhamet oluşturması O’nun kudretinin delillerindendir. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir topluluk için ibretler vardır.”*⁹³

Kutsal kitabımız Kur’an’ı Kerim’de itaat edilmesi emredilenlerle beraber itaat edilmemesi emredilen hususlar da belirtilmiştir. Bunlar kafir ve münafıklar, inkar ve inatları yüzünden kalpleri Allah’ı anmaktan uzaklaşmış olanlar, nefsi arzularına uyanlarla kötü ahlaklı günahkarlar olarak bildirilmiştir. Yüce Kitabımız bu yukarıda sayılan varlıklara itaat etmemeyi bir inanç meselesi olarak değerlendirmiştir.⁹⁴

Son olarak itaat konusundaki ayetleri idrak ettikten sonra, Allah ve Rasulullah’ın emirlerini iyi bir şekilde anlamak ve bu gelen mesajları iyi kavramak ve yerine getirmek gerekmektedir.

E. İHLAS

İmanla ilgili kavramlardan biri olan ihlas kavramı “arınmak, saflaşmak, kurtulmak” manasına gelen hulus kökünden türemiştir.⁹⁵ Bir şeyi, içine karışmış ve diğerini düşürmüş olan başka şeylerden temizleyip arındırmak ve saflaştırmak anlamına gelmektedir. İhlas kavramının terim anlamına gelince ibadet ve iyilikleri riyadan ve çıkar kaygılarından arındırıp Allah için yapmak demektir.⁹⁶

İhlas kavramıyla ilgili Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmuştur: *“Oysa onlar; Allah’ı birleyen bir hakperestler olarak dini, yalnız Allah’a halis kılıp, yalnız Allah’a ibadet etmeleri, namazı dürüst kılmaları ve zekâtı vermeleri ile emrolunmuşlardır. İşte en doğru din budur.”*⁹⁷

⁹³ Rum, 30/21.

⁹⁴ Alper, Ömer Mahir, “İtaat”, *DİA*, İstanbul, 2001, XXIII/444-445.

⁹⁵ İsfahani, *Müfredat*, s. 292.

⁹⁶ Ateş, Süleyman, “İhlas”; *DİA*, İstanbul, 2000, XXI/536.

⁹⁷ Beyyine, 98/5; Araf, 7/29.

Ayeti kerimelerde bildirildiğine göre şeytan Allah'ın ihlaslı kullarına zarar veremeyeceğini kendisi itiraf etmiştir.⁹⁸ Bu ayeti kerime şöyle tefsir edilmiştir: *“Ancak kullarından itaatin ve rızan için seçtiklerin hariç. Benim onları azdıracak gücüm yoktur. Yani, senin, benim mü'min kullarımı saptıracak gücün yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna. Çünkü azgınlar, Allah'ın halis kullarından değillerdir. Yani, ancak kâfirlerden azgın ve sapkınlara gücün yeter. Çünkü şeytan, Allah'ın huzurundan kovulmuş olanlara ancak güç yetirir. Nitekim kurt da sürüden ayrılanlara güç yetirir.”*⁹⁹

Bundan başka Kur'an-ı Kerim'de Peygamberlerin ihlasından da bahsedilmiştir.¹⁰⁰ Yine Kur'an-ı Kerim'in bir başka ayetinde dinimizin temel ilkelerinden olan tevhid en halis şekilde dile getirilmiştir. Bundan dolayı da sureye ihlas¹⁰¹ adı verilmiştir.

Bu kavrama hadis kaynaklarında da rastlanmaktadır ve bu kavram Allah rızası için ihlasla amel etmenin önemini, aynı zamanda kulun duasında da ihlaslı olmaya teşvik ediyor. Dolayısıyla Allah (c.c.), ihlaslı bir kalple iman eden kişinin ahirette kurtulacağı müjdesini vermiştir. Nitekim Peygamber Efendimizden naklolunan bir hadiste: *“Allah'ım! Beni sana karşı ihlaslı bir kul yap”*¹⁰² şeklinde dua yapmıştır.

Kuldan sadır olan, ortaya çıkan duruma göre ihlas dörde ayrılmıştır:

1. Sözde ihlas: Kulun bütün sözlerinin kendi nefsinin çıkarı için değil, Allah için yapılacak çıkarılara hasretmesidir. Aynı zamanda söylediği sözlerini de Allah için söylemesi ve insanların nasıl değer vereceğini değil, Allah'ın değerlendirmesini düşünerek konuşmasıdır.

2. Fiilde ihlas: Kulun yapacağı fiillerini nefsini rahatlatacak bir çıkar için değil, sadece Allah rızasını gözeterek yapmasıdır.

3. Amelde ihlas: Kul yaptığı ibadetlerini ahiret âleminde verilecek sevap ve cezayı düşünmeden bu ibadetlerini Allah rızası için yapmasıdır.

⁹⁸ Hicr, 15/40-42.

⁹⁹ Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't Tefasir*, Darul Kur'ani'l Kerim, Beyrut, 1981, II/110.

¹⁰⁰ Yusuf, 12/24; Meryem, 19/51; Sad, 38/45-46.

¹⁰¹ İhlas, 112/1-4.

¹⁰² Ebu Davud, Salat, 358.

4. Halde ihlas: Bu da kulun gayb âleminden kalbe gelecek halleri halkın bakışına değil, Cenab-ı Hakk'ın bakışına sunması ve halkın değerlendirmesini düşünmemesidir.¹⁰³

Yukarıda bahsedilen konulardan anlaşılın, bir mü'minde şayet ihlas kamilse, Allah rızası için yapılan bütün iş ve davranışlarda insanların düşünceleri değil, Hakk'ın hoşnutluğu ve ihlasın gerekliliğidir.

F. BİRR

Birr kavramı Kur'an-ı Kerim'de iyilik, ihsan itaat ve doğruluk manalarında kullanılmıştır. Bu kavramla aynı kökten türemiş olan "Berr" kelimesi ise şefkatli ve kerem sahibi anlamında Allah (c.c.) bir ismi aynı zamanda insanın sıfatı anlamında "itaatkâr" olarak Kur'an-ı Kerim'de zikrolunmaktadır.¹⁰⁴ Ayette şöyle buyrulmuştur: *"Evet, biz bundan önce de O'na dua ediyor, korunmasını istiyorduk. Gerçekten O, çok lütüfkârdır, çok merhametlidir."*¹⁰⁵

Bu kavramla ilgili başka bir ayet konuyu daha kapsamlı ele almıştır. Ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *"Yüzlerinizi bir doğu tarafına, bir batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Fakat iyi o kimsedir ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve bütün Peygamberlere iman edip, yakınlığı olanlara, öksüzlere, biçarelere, yolda kalmışa, dilenenlere ve esirler uğrunda seve seve malını vermekte, hem namazı kılmakta, hem de zekât vermektedir..."*¹⁰⁶

Ayetin anlamına baktığımızda birr kavramını kapsayan üstün vasıflar olan İslam'ın beş temel konusu, Allah'ın rızasını kazanma uğrunda mali yardımlaşma, namaz ve zekat ibadetlerini yerine getirme, ahidlere riayet etme ve sabırlı olmayı emretmektedir.

Burada hakiki mü'min olan ve Allah korkusu taşıyan muttaki kişilerin toplumsal ve dini, birr adı altında toplanmış bütün nitelikleri yerine getirenler olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda gerçek birr sahibi kişinin batıl itikatlara riayeti değil,

¹⁰³ Tahanevi, Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hanefi, *Keşşafu Istılahati'l Funun vel Ulum*, I/122.

¹⁰⁴ Toksarı, Ali, "Birr", *DİA*, İstanbul, 1992, VI/204.

¹⁰⁵ Tur, 52/28.

¹⁰⁶ Bakara, 2/177.

Allah'ın rızasını kazanarak birr sahibi olmasını beyan ediyor.¹⁰⁷ Bu ayet-i kerimeye baktığımızda, imanın gereği olan vasıfları sıraladıktan sonra birr'in muhtevasının sınırsız olduğunu açıklayarak iman, ibadet, muamelat ve ahlaka dair bütün üstün özellikleri kapsadığını görürüz.

Bir örnek daha vermek gerekirse Kur'an-ı Kerim'in şu ayetine göz atmamız icap eder: *“Sana hilallerden soruyorlar. Onlara de ki: “Onlar insanlar için zaman ölçüleridir.” Bununla birlikte evlere arkalarından girmeniz iyilik değildir. Fakat iyi, sakınan kimsedir, artık evlere kapılarından girin ve Allah'tan korkun ki kurtuluşa erebilesiniz”*¹⁰⁸ Burada ise Allah (c.c.) evlere kapıdan girmek yerine arkadan veya bacadan girmenin ahlak kurallarına aykırı bir davranış olduğu aynı zamanda bu hareketin “birr” sayılmayacağı ve birrin ihlaslı insanlara has bir fazilet olduğunu açıkça belirtmiştir.

Her türlü iyiliği ihsanı ve hayrı kapsayan birr sosyal hayatın kurulması konusunda da önemli bir ahlak kuralıdır. Aynı zamanda insanlar arasında kaynaşmanın yollarındandır. Mü'min kul başkalarına yardım ettikçe, onlarla iyi davrandıkça aralarında düşmanlık yerine dostluk ve barış hâsıl olur.¹⁰⁹

Kur'an-ı Kerim'in mü'minlere en önemli tavsiyelerinden biri de, birr'i (iyiliği) başkalarına tavsiye edip kendilerini unutan, iyiliği, ihsanı yerine getirmeyen İsrailoğulları gibi olmamalarıdır. Bu tavsiyesini şu ayetle pekiştirmektedir: *“Kitap okuduğunuz halde, insanlara iyilik emredip de kendinizi unutuyor musunuz? Artık aklınızı kullanmayacak mısınız?”*¹¹⁰

Kur'an ebrar olanlar için altlarından ırmaklar akan cennetlerle mükâfatlandıracağını ve bunun mü'min kullar için hayırlı olacağını vaat ediyor. Yine ebrar olanlar, iyilik yapanlar, güzel davranış sergileyenler, yaptıkları işlerini Allah'ın rızasını gözeterek yapanlar cennette nimetler içerisinde olacaklarını müjdeliyor. Nitekim ayeti kerimede: *“Şüphesiz ki, iyiler, Naim nimeti bol cennet içindedirler.”*¹¹¹

Netice itibariyle “birr” kavramı sadece insanlara değil bütün mahlukata karşı iyi davranmayı ve onların hoşnutluğunu kazanmayı ifade eder. Allah'ın emirlerini

¹⁰⁷ İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, Pinar Yayınları (Terc: Selahattin Ayaz), İstanbul, t.y., s. 274.

¹⁰⁸ Bakara, 2/189.

¹⁰⁹ Ece, a.g.e., s. 88.

¹¹⁰ Bakara, 2/44.

¹¹¹ İnfitar, 82/13; Mutaffifin, 83/22-28; Ali İmran, 3/198.

yerine getirmek sonucunda kazanılan ecir de Allah'ın sevgisi ve rızasına işaret eder. Her iki sevgiyi elde eden mü'min en büyük mutluluğa ulaşmış olur.

G. TAKVA

Sözlükte takva kavramı “korumak, korunmak, sakınmak, itaat etmek, korkmak” anlamlarına gelen vikaye mastarından türemiştir.¹¹² Aynı zamanda, insanın kendi nefsinin sakındığı şeylerden korunmasıdır. Bununla beraber, İslam alimleri bazen korkuyu “takva” diye nitelemişlerdir. İslam literatüründe takva kelimesi, insanın kendisini günahlardan sakındırması şeklinde açıklanmıştır. Takvanın tamamlanması, sakıncalı şeylerden uzaklaşmakla olur.¹¹³

Kur'an-ı Kerim'de takva Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından korunma anlamında kullanılmıştır. Bunu ayetle örneklendirecek olursak peygamberler kendi ümmetlerine şöyle hitap etmişlerdir. Ayeti kerimede; “*Gelin Allah'tan korkun ve bana itaat edin*”¹¹⁴ diye buyurmuşlardır. Takva sahibi insanların, itaat eden anlamını kapsadığı için peygambere itaat edenin¹¹⁵ Allah (c.c.)'a itaat edeceği ayetlerde vurgulanmıştır. Ayrıca takva sahibi mü'minlerin cehennem azabından korunacakları da anlatılmıştır. Ayeti kerimede; “*Rablerinin kendilerine verdiği ile zevklenmektedirler. Rableri onları, o cehennem azabından da korumuştur.*”¹¹⁶ buyrulmuştur. Müfessir İbn Kesir (ö. 774/1377) bu ayeti kerimeye şöyle açıklama getirmiştir: “*Allah (c.c.) takva sahibi mü'minlerden bahsederek diyor ki, şüphesiz muttakiler cennete gidecekler. Bu da muttaki olmayanların çekecekleri azabın tam tersidir. Muttaki olanlar Allah'ın verdiği nimetlerle yiyecek, içecek, giyecek vs. gibi nimetlerle nimetlenecekler. Allah onları cehennem azabından korumuştur ve bu da ayrı bir nimettir.*”¹¹⁷

Takva kavramı Kur'an-ı Kerim'de çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Bu da takvanın İslam dininde önemli husus olduğunu açıklamaktadır. Şöyle ki bu hususta

¹¹² İbn Manzur, *Lisanul Arab*, XV/401-402; Uludağ, Süleyman, “Takva”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX/484.

¹¹³ İsfahani, *Müfredat*, s. 881.

¹¹⁴ Şuara, 26/108-179.

¹¹⁵ Nisa, 4/80.

¹¹⁶ Tur, 52/18.

¹¹⁷ İbn Kesir, *a.g.e.*, VIII/431.

mukaddes kitabımızda; *“Bilin ki Allah, sakınanlarla beraberdir.”*¹¹⁸ *“Azık hazırlayın; hiç şüphesiz azığın en hayırlısı Allah korkusudur. Ey akıl sahipleri, bana takva ile gelin!”*¹¹⁹ Bu ayeti kerimenin tefsirini müfessir İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) şöyle açıklamıştır: *Şüphesiz ki azığın en hayırlısı takvadır. Cenabı Hak, sefer zamanında hacılara sefere çıktıklarında, azıksız yola çıkmamalarını emretti. Ardından onları ahiret seferinin azığı konusunda ikazda bulundu işte o takvadır. Yolculuk için sefere çıkan birisinin nasıl ki varacağı yere azıksız ulaşamadığı gibi ahiret yurduna yolculuk eden birisi de oraya yalnız takva ile ulaşabilir ve böylece burada Allah (c.c.) her iki azığı bir arada zikretmiştir.*¹²⁰

Bazı ayet ve hadislerde takvanın iman ve kalple ilgili olduğu vurgulanmıştır. Şöyle ki, Allah’ın hükümlerine saygılı davranmak kalplerdeki takva ile olur. Ayeti kerimede: *“Elbette onların ne etleri, ne kanları Allah’a ulaşmaz, ama O’na sizin takvanız ulaşacaktır.”*¹²¹ buyrulmuştur. Bunun örnekleri hadisi şeriflerde de vardır. Rasulullah (s.a.v.) eli ile göğsüne işaret ederek şöyle buyurmuştur: *“Takva buradadır”*¹²² Nitekim şunu da bilmemiz gerekir ki, kalbe takvayı ilham eden de Allah’tır.¹²³ Aynı bir hadisi şerifinde peygamberimiz (s.a.v.) şöyle dua etmiştir: *“Allah’ım kalbime, nefsimi takvasını ver”*¹²⁴

Böylece imanı kâmil olan mü’minin kalbindeki takvasından dolayı yaratanına karşı bir sevgi saygı ve samimiyet doğmaktadır, nitekim bunun delili Kur’an-ı Kerim’de bir ayetle sabittir. Ayette: *“Doğruyu getiren ve onu tasdik edenlere gelince, işte onlar korunan takva sahipleridir.”*¹²⁵ buyrulmuştur. Bu ayetin gereği bütün Peygamberler de kendi ümmetlerini imanın gereği olan takvaya davet etmişlerdir. Yukarıdaki gösterdiğimiz Maide 11. ayeti kerimeyi müfessir Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) şöyle tefsir etmiştir: *“Mü’minler ancak Allah’a tevekkül etsinler, Allah’tan başka itimat ve istinat olunacak hiçbir şey olmadığını bilsinler ve ahlaksızlar gibi dünyaya veya şuna buna meylederek Allah’ı unutmaktan sakınsınlar*

¹¹⁸ Tevbe, 9/123.

¹¹⁹ Bakara, 2/197

¹²⁰ el-Cevziyye, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed ibn Kayyum, *Bedai’u’t-Tefsir*, Daru İbni Cevziyye, Riyad, h. 1427, I/170.

¹²¹ Hac, 22/37.

¹²² Müslim, Birr, 32.

¹²³ Şems, 91/8.

¹²⁴ Müslim, Zikr, 73; Nesai, İstiaze, 13.

¹²⁵ Zümer, 39/33.

ancak Allah'a dayanarak dahilde ve hariçte adaletli bir takva ile ahkamları icra, İslam'ı ilan eylesinler."¹²⁶

Yukarıda tefsirini verdiğimiz ayet-i kerime bir daha ele alınacak olursa ayetteki, adaletli olmak, takva sahibi insanların vasıflarından sayılmıştır. Muttaki insan her şeye layık olan değeri vererek ve kalbine Allah'ın sevgisini ve korkusunu yerleştirerek, ibadetini yerine getirerek takvaya yakın adaletli bir davranış yolunu tutması tavsiye olunmuştur. Mü'min, adaletli davrandığı müddetçe Allah'ın sevgisine mazhar olur, O'nun merhametini kazanan muttaki ise Allah'ın kitabı ve Resulullah'ın sünnetine uyan salih kimse gibi olur.

Şunu da belirtelim ki, Cenabı Hak tarafından bir nur vasıtasıyla kalbi aydınlanan takva sahibi mü'min hakkı batıldan, hayrı şerden, sevabı günden ayırt eden, haramlardan ve günahlardan da uzak duran insandır. İşte bu takvaya sahip olmak da iman gereğidir ve bu ayeti kerimede çok veciz bir şekilde anlatılmıştır. Ayeti kerimede: *"Ey iman edenler! Biz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Hem sizi tanışasınız diye milletlere, kabilelere ayırdık. Haberinizi olsun ki Allah yanında en üstün olanınız, O'ndan en çok korkmanızdır. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır.*"¹²⁷ buyrulmuştur. Netice itibariyle takva, kötülük ve zarar gelen her şey karşısında dik durmaktır. Bunu başarabilmek ise iyiliğe yönelmek ve günahlardan uzaklaşmakla mümkün olur.

H. İBADET

Sözlükte boyun eğme, itaat, kulluk ve tapma anlamlarına gelen ibadet kavramı, dini bir terim olarak ise kulun Allah'a karşı saygı, sevgi ve itaatini göstermek anlamlarına gelmektedir.¹²⁸ Kur'an-ı Kerim'de kulun Allah'a karşı saygısını ve itaatini anlatmak için dua, huşu, rükû, secde, tesbih, şükür vs. gibi kavramların ibadet kavramıyla aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Dünyadaki bütün yaratıkların Cenab-ı Hakk'ın emirlerine ve yasaklarına uyması zorunlu bir ibadet olup ayeti kerimede söz konusu varlıklara şöyle vurgu yapılmıştır: *"Görmüyor musun, göklerde ve yerde bulunanların hepsi, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar*

¹²⁶ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yayınları, İstanbul, t.y., III, s. 180.

¹²⁷ Hucurat, 49/13.

¹²⁸ Sinanoğlu, Mustafa, "İbadet", *DİA*, İstanbul, 1999, XIX/233.

ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyorlar! Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Her kimi de Allah, hor ve hakir ederse, artık ona ikram edecek yoktur. Şüphesiz ki Allah, dilediğini yapar.”¹²⁹ İslam inancına göre kendisine itaat edilecek yalnız Allah Teâlâ'dır, ilk insan ise Hz. Âdem'dir ve aynı zamanda Peygamberdir. Bizi yaratan Allah Teâlâ ise insanları ve cinleri kendisine kulluk etmek için yaratmıştır.¹³⁰ Cenabı Hak ayeti kerimede ifade ettiği kulluk emrini ve nasıl kulluk edileceğini Peygamberler vasıtasıyla bizlere ulaştırmıştır. Peygamberler de dinden uzaklaşmaları hak dinden uzaklaşmamaya, Allah'ın dinine, şeriatına, emirlerine uymaya davet etmişlerdir. Hatta bu konu hakkında Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın dininin tevhid dini olduğu ve yaratıkların da bu fitratı kavramaya uygun bir fitratta yaratıldıklarına vurgu yapılmıştır.¹³¹ Bu konuyu kapsayan hadisi şerifte Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: “İslam, beş temel üzerine bina olunmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve Rasulü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve haccetmek.”¹³² Bu hadisi şerife bakıldığında ilk başta İslam dini tarif edilmiş sonra ise onun şartları zikredilmiştir. Yani ilk kısımda Allah'a ve Rasulüne şehadet etmek, ikinci kısımda ise namaz, oruç, zekât ve hac gibi ameli ibadetler sırasıyla gösterilmiştir. Bu hadisi şeriften İslam'ın iman ve amellerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

İnsanın yaratılma sebebi olan ibadetin kapsamı çok geniştir. Bu genişlik ise işlere, hareketlere ve amellere de şamildir. Şöyle ki, dini yaşamak ibadet kapsamına dâhildir. Din ise Cenab-ı Hakk'ın çizdiği bir yoldur, hayatı kolaylaştırmak ve hayata dair işleri doğru yapmak üzere gönderilmiştir. Nitekim namaz, oruç ve zekât gibi temel ibadetlerin ehemmiyeti büyüktür. Bunlar, ibadetlerin de tamamı değildir. Bilakis ibadet çeşitlerinin bir kısmıdır. İbadetler mü'mini sözlerinde, fiillerinde ve yaşayışında dinin çizdiği istikamete yönlendirmelidir ve kul da bu işlerini Allah'a ibadet ve O'na teslim olma bilinciyle yapmalıdır.¹³³ Şu ayeti kerimeyi ibadet kapsamına giren işlere delil göstermek mümkündür. Ayette: “De ki, ‘Doğrusu benim

¹²⁹ Hacc, 22/18.

¹³⁰ Zariyat, 51/56.

¹³¹ Rum, 30/30.

¹³² Buhari, İman, 1; Müslim, İman, 19.

¹³³ Sallabi, Ali Muhammed, *el-İman Billahi Celle-Celaluhu*, Daru İbnu Kesir, Suriye, t.y., s. 116.

*namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm, hep âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. 'Onun ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben, Müslümanların ilkiyim'*¹³⁴

Allah Teâla'nın yapmamızı emrettiği her bir fiil ibadet sayıldığı gibi, nehyettiği her fiilden ve işlerden sakınmakta bir ibadet çeşididir. Mesela yeme, içme ve giyinme gibi mutlaka yapmamız gereken fiiller Allah'ın emrettiği şekilde yapıldığında veya itaat maksatlı yapıldığında ibadet sayılır. Yani ibadet sırf Allah rızası için olmadıkça, dinin emrettiği şekilde değilse, Allah'ın huzurunda O'na boyun eğme gayesi olmadıkça bu ibadet gerçekleşmez.¹³⁵ Bunun en güzel örneği de mü'min olan kişilerin Allah sevgisinin daha kuvvetli olmasındandır.¹³⁶

Yukarıda ifade edildiği gibi ibadetleri yerine getirmede asıl olan ibadetlerin yalnız Allah için yapılmasıdır. Nasıl ki her gün kılınan namazlarda Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan¹³⁷ ibadet ediliyorsa, bunun mükâfatını ve karşılığını da yalnızca Allah'tan beklemek gerekmektedir.¹³⁸ Buradan anlaşılan şu ki ibadetler yaratana bağlamakta, aynı zamanda ilahi güç haricinde her türlü baskılardan muhafaza etmektedir. Yapılan ibadetlerde halis niyet de önemlidir. Şöyle ki, konu içerisinde yalnızca Allah'a ibadet etmekle ilgili birçok ayet örneği verilmiştir. İbadet yaptığımızda halis niyetli olmamıza işaret eden Peygamber Efendimiz hadisi şerifte: "*Ameller niyetlere göredir*"¹³⁹ buyurmuştur. Bu hadisi şerifte Peygamberimiz halis niyet olmadan yapılan ibadetlerin içi boş olduğunu, ibadetlerdeki içten ve ihlasla yapılan niyetin ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir.

Hiç kuşkusuz ki, ibadet yapmaktan ziyade ibadetlerdeki süreklilik daha önemlidir. Bunun açık delillerini dinimiz İslam söylemiş ve dünya hayatı için ahireti, ahiret hayatı için de dünyayı boş bırakmayarak her iki hayatın mutluluğunu kazanmak için çaba sarf etmeyi istemiştir.¹⁴⁰ Hatta yakîn olan ölüm gelinceye kadar Allah (c.c.)'a kulluk edilmesi istenmiştir.¹⁴¹ Ayrıca bir mü'min bu söylediğimiz ibadetleri yerine getirdiğinde üzerinde olan bir yükümlülüğü ortadan kalkmış olur.

¹³⁴ Enam, 6/162-163.

¹³⁵ Zindani, Abdülmecid, *İman*, Risale Yayınları, (Terc. M. Ali Yekta Saraç), İstanbul, 1990, s. 70.

¹³⁶ Bakara, 2/165.

¹³⁷ Fatiha, 1/4; Zuhuruf, 43/45.

¹³⁸ Yunus, 10/72.

¹³⁹ Buhari, *Bedu'l Vahiy*, 1; Müslim, *İmare*, 155.

¹⁴⁰ Nur, 24/38; Kasas, 28/77.

¹⁴¹ Hicr, 15/98-99.

İbadetlerin ayrı bir özelliği ise kul ile Allah arasını düzeltmekle beraber, mü'minleri yakın çevreyle ve toplumla kaynaştırmaya sebep olmaktadır. Şöyle ki, namaz ibadeti insanı kötülüklerden uzak tutarken, oruç ibadeti ise toplumla kaynaşmayı ve fakirlere yardım etme ruhunu aşılacaktır. Son olarak şunu diyebiliriz ki, saydığımız şeylerden daha ziyade ibadet sorumluluğunda gözönünde tutulması gereken esaslardan birisi de mü'minin yaptığı ibadetlerin anlamını ve amacını kavrayacak bilince sahip olması önemli konulardandır. Böylece yerine getirilen ibadetlerin karşılığındaki sevabı da kula mükâfat olarak verilecektir.

II. İMANA KARŞIT ANLAMLI KAVRAMLAR

A. KÜFÜR

Küfür kavramının lügat manası “örtmek” ve “nimeti inkâr etmek”¹⁴² manalarına gelmektedir. İslam’a göre ıstılâhî manası ise, kulun yaratılışı gereği iman etmesi gerekirken, İslam’ın inanç esaslarına inanmaması halidir.¹⁴³ Asıl olan ise kalp ile inkâr ve yalanlamadır. Kul herhangi bir mecburiyet olmadan kendi isteği ile İslam esaslarından birini veya hepsini inkâr eder de yalanlarsa o kâfir olur.¹⁴⁴ Hâlbuki küfür, insanı hem dünyada, hem de ahirette cehenneme sürükleyen yollardandır. İşte bu hususta Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmuştur: “*Gerek kitap ehlinden olsun, gerekse Allah’a ortak koşanlardan inkâr edenler, muhakkak cehennem ateşindedirler. Orada ebedi kalacaklardır. İşte halkın en şerlileri onlardır.*”¹⁴⁵

Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de kendisinin hayır ve kerem sahibi olduğunu vurgulamakta¹⁴⁶ ve eşsiz yaratılışa sebep olan insana sayısız nimetler verdiğini ifade eden Cenabı Hak bu nimetler karşısında yine de insanın nankör olduğuna¹⁴⁷ dikkat çekmiştir. İnsan kendisine Allah tarafından ihsan edilen bu sayısız nimetler karşısında şükretmesi gerekirken, nankörlük yapmaktadır. Bahsedildiği gibi Allah’ın sayısız nimetlerine sahip olduktan sonra yaratıcısına karşı şükür etmeyen, tam tersi nankörlük ve isyan eden kişi kâfir olur. Kâfir olanların yaptıkları bu isyankâr

¹⁴² İsfahani, *Müfredat*, s. 714.

¹⁴³ Neseî, Ömer, *İslam İnançının Temelleri Akaid*, (Terc: M. Seyyid Ahsen), Otağ Yayınları, y.y. 1973, s. 205.

¹⁴⁴ Gölcük, Şerafeddin, Toprak, Süleyman, *Kelam*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1988, s. 111.

¹⁴⁵ Beyyine, 98/6.

¹⁴⁶ Enfal, 8/29.

¹⁴⁷ İbrahim, 14/34.

davranış en açık şekliyle Allah'ı, Rasulünü ve Rasulünün getirdiği ilahi haberleri yalanlamada görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen küfür kavramına bakıldığında bu kavramın belli başlı iki anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bunların birincisi şükürün tam tersi olan nankörlük, ikincisi ise imanın tam tersi inkâr etmektir. Bunlar ayetlerle delillendirilirse şükür etmek herhangi bir iyilik yapana teşekkür etmektir. Bizi yoktan var eden Allah'ın üstümüze yağdırdığı nimetleri de sonsuzdur. İnsanoğlu nefes aldığı anda temiz hava akciğerlerine gider, dışarı verdiğinde ise içinde biriken kirli hava da dışarı atılır. İnsanoğluna bahşedilen işlemde, Cenab-ı Hakk'ın bahşettiği iki nimeti burada zikredilmiş oldu.¹⁴⁸ Dünyanın bütün nimetlerini insanoğluna musahhar kılan Yüce Yaratıcı, bu nimetler karşılığında kullarından nankörlük değil, şükür istemektedir. Bu husus ayet-i kerimede şöyle açıklanıyor: *“O halde beni anın ki, ben de sizi anayım. Bana şükredin, ama bana nankörlük etmeyin.”*¹⁴⁹ Ayetten de açıkça anlaşıldığına göre bize emrolunan şükürdür. Şükür ise Allah'ı anmakla ve O'na kulluk etmekle olur. Allah'a ibadet etmek ise, O'nun nimetlerine karşı teşekkür etmektir. Ayrıca belirtilmelidir ki, kul şükrederse Allah nimetini artırır, nankörlük yaparsa nimetleri elden gider. Kur'an-ı Kerim'de iki belli başlı anlamda kullanılan küfür kavramı imanın zıddı, inkâr anlamında küfür şeklinde kullanılmıştır. Küfür kavramı Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın birliğini inkâr etmek anlamında da kullanılmıştır. Bu inkâr anlamında kullanılmış ayette ise: *“Andolsun ki, biz bu Kur'an'da, dillere destan olacak her türlü misalleri çeşitli şekillerde açıkladık. Yine de insanların çoğunluğu inkârda ısrar ettiler.”*¹⁵⁰ diye buyrulmuştur. İsrâ suresi 89. ayeti kerime şöyle tefsir olunmuştur: *“Yani, ibret alınması gereken örneklerle her türlü açıklamalarda bulunduk. Her çeşit ayetler, ibretler, emirler, yasaklar, öncekilerin kıssaları, cennet ve cehenneme dair açıklamalarda bulunduk. Bununla Mekkelileri kastetmektedir. Yani onlara hakkı açıkladı, önlerini açtı, hak olduğu kendilerine belli oluncaya kadar da kendilerine mühlet verdi. Ancak onlar, hakkın ortaya çıktığı zamanda bile küfürle mücadelede ısrar ettiler.”*¹⁵¹

¹⁴⁸ Soysaldı, Mehmet, *Kur'an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, İzmir, 1997, s. 43.

¹⁴⁹ Bakara, 2/152.

¹⁵⁰ İsrâ, 17/89.

¹⁵¹ Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Kahire, X/327.

İslam âlimleri; meydana geliş şekli, sebebi ve yeri itibariyle küfrü dörde ayırmışlardır:

1. **Küfr-i İnkari:** Allah'ı, Rasulünü ve onun Allah'tan getirmiş olduğu emirleri kalb ile kabullenmemek ve dil ile inkâr etmek.

2. **Küfr-i Cühud:** Kalp ile Allah'ı bilip kabullenmek, dil ile inkâr etmek.

3. **Küfr-i İnadi:** Kalben hakikati bilip dili ile bazen itiraf etmek, fakat haset, kin, makam gibi endişelerle İslam dinini bir din olarak kabullenmemek.

4. **Küfr-i Nifak:** İnanılması gereken şeyleri dil ile ikrar etmektir; ancak ona kalben inanmamak ise küfr-i nifak olur.¹⁵²

Yukarıda sayılan kısımlara açıklama getirilecek olursa bilindiği gibi, İslam'da iman konuları bir bütün olduğu için iman esaslarından tek birini bile inkâr eden kişi küfre girer. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'in tamamını veya tek bir ayetin emir ve yasağını inkar etmek, onu küfre götürür. Dinin hükmü ile alay etmek hatta onu küçümsemek hafife almak da küfür sayılır. Dolayısıyla, Cenab-ı Hakk'ın emir ve yasaklarını ve İslam'ın hükümlerini kabul etmemiz iman gereğidir. Bunlardan bir kısmını reddetmek veya bazılarının dediği gibi, çağımızda bu şeylerin uygulanmasının mümkün olmadığını ileri sürerek Allah'ın hükümlerine uymamak veya o hükmü reddetmek bir küfürdür ve buraya kadar edindiğimiz bilgilere göre bunu yapan kimse de kâfir olur.

B. İNKÂR

İnkâr kavramı, kabul etmemek, hoşlanmamak veya başka anlamıyla kalbe, düşünemeyeceği şeylerin gelmesidir.¹⁵³ Aynı zamanda bu cahillik ve bilgisizliktir. İnkâr kavramı bazen, dil ile inkâr anlamında kullanılır. Kulun dili ile bir şeyi inkâr etmesinin sebebi ise onu kalp ile inkâr etmesidir. Bu da kişinin yalan konuşmasını tasdik eder. Bunun en bariz delilini Cenabı Hak yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de en güzel şekliyle şöyle buyurmuştur: *“Allah'ın nimetini bilirler, sonra da onu inkâr ederler, onların çoğu kâfirdirler!”*¹⁵⁴ Buradaki sonra onu inkâr ederler mealli ayet-i kerimede; *“Mekke kâfirlerine, bunca hayrı size veren kim? diye sorulduğunda Allah*

¹⁵² Ünal, Ali, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1986, s. 384-385.

¹⁵³ İsfahani, *a.g.e.*, s. 823.

¹⁵⁴ Nahl, 16/83.

verdi diyorlardı. Ancak kendilerine bunları veren Allah'ın yoluna uymaları istenildiğinde, biz onu atalarımızdan miras aldık diyorlardı. Buradaki "sonra onu inkâr ederler" buyruğu buna işaret ediyor."¹⁵⁵

Bununla beraber Kur'an-ı Kerim'de birçok ayetlerde şükürün karşıtı olan nankörlük kavramını ifade eden, yani insanın tabiatında var olan nankörlük, dolayısıyla insan "kefur"¹⁵⁶ diye adlandırılmıştır.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Cenabı Hak herhangi bir kimsenin zorla şükretmesini veya nankörlük yapmasını istememektedir. Bu hususu Allah (c.c.) ayeti kerimede şöyle ifade etmiştir: "Her kim şükrederse, sırf kendi lehine şükretmiş olur, kimde nankörlükte bulunursa, şüphesiz ki, Rabbimin buna ihtiyacı yoktur, büyük lütf sahibidir."¹⁵⁷

Bu husus şöyle açıklanabilir ki, maalesef her çağ dâhil bazı insanlar Allah'a iman etme hususunda hataya düşmüşler ve cahilliklerinden dolayı O'nu inkâr etmişlerdir. Buradaki cahillikle tabii ki okuma yazma kastedilmemelidir. Asıl cahil olanlar, Cenab-ı Hakk'a iman etmeyen O'nu gereği gibi tanımayan ve inkâr edenlerdir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde ifade edilmiştir.¹⁵⁸

Nankörlük konusu ile ilgili hadislere gelince bu konu daha çok insanın yaptığı iyi ameller karşılığında ona teşekkür etmenin önemini ele almaktadır. Konu ile alakalı hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez. Allah'ın nimetini her zaman anmak şükür, bunu terk etmek ise nankörlüktür."¹⁵⁹ Yani iyilikleri, iyilik edeni ve bu nimeti ona lütfedeni bilmeyen O'na teşekkür etmeyen insanların, nankör olduklarına vurgu yapılmıştır. Başka anlamıyla bu nimetleri ve bunları yapanları görmeyen, bilmezlikten gelen, inkâr eden insanların vasıfları şunlardır denilmektedir. İyilik, ister Allah'tan, isterse de insandan gelsin insan bunun şuurunda olmalıdır. Nitekim iyilikler, karşılıksız olmalıdır. Ancak iyilik yapanlara karşı teşekkür ise unutulmamalıdır. Böyle bir teşekkür iyiliğin derecesini artırır, nimette devamlılık sağlar, aynı zamanda iyilik yapan ile iyilik yapılan arasında muhabbet bağıını güçlendirir.

¹⁵⁵ Mukatil b. Süleyman, Ebu'l Hasen el Ezdi, *Tefsiru'l Mukatil b. Süleyman*, Beyrut, 1423 II/481-482.

¹⁵⁶ Hud, 11/9; Zuhruf, 43/5.

¹⁵⁷ Neml, 27/40.

¹⁵⁸ Bakara, 2/118.

¹⁵⁹ Ebu Davud, Edeb, 12; Tirmizi, Birr, 35.

Şimdi ise Allah'ın verdiği nimetlere karşı nankörlük yapmanın boyutlarına bakılacak olursa Kur'an'a göre, inkâr eden insanların nankörlükleri küfür etmelerinden kaynaklanmaktadır. İnkâr kavramının içerisinde Cenab-ı Hakk'ın bütün dünyanın sahibi ve bütün mahlûkatın yaratıcısı olduğunu inkar etme vardır. Nitekim bu husus Kur'an-ı Kerim'de Allah tarafından verilen bu nimetleri görmemezlikten gelen azgınlara cezalandırılacakları bildirilmiştir.¹⁶⁰ Nankörlüğün ikinci boyutu ise, aynı zamanda tezimizin de konusunu teşkil eden mü'minlerin özelliklerinden biri sayılan, fakat bunca nimet ve iyiliğe rağmen şükretmeme halidir. Bu şükürsüzlüğün temel sebebi ise, yaptıkları ibadetlerindeki hatalar ve haramlara çokça bulaşmalarıdır.¹⁶¹ Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade olunmuştur: *“Andolsun ki, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım ve eğer nankörlük ederseniz, haberiniz olsun ki azabım çok şiddetlidir!”*¹⁶²

*“Şu da bir gerçektir ki, nimetlere karşı şükretmek insan ruhundaki ölçülerin doğru olduğuna bir delildir. Bu doğru delillere sahip olan kişiler nimetlere şükrederler. Çünkü şükür doğru fitratlı insanlar için hayrın tabii neticesidir. Nimete karşı nankörlük ise nimetleri verenin Allah olduğunu kabul etmemekten ileri gelir. Bu nimetlerin sebebini bilgisine, tecrübesine veya şahsi çalışmalarına hamleder. Bu da her iki şekilde de nankörlüktür, Allah'ın nimetini inkâr etmektir.”*¹⁶³

Sonuç olarak, Allah'ın kullara verdiği bu nimetlere karşılık O'na daima şükretmek, herkesin dinî vazifesidir. Dolayısıyla, Allah'ın elçisi vasıtasıyla göndermiş olduğu bu ilahî mesajlara cevap olarak, takvalı bir mü'minin şükretmeyi göz ardı etmesi nankörlüğü, bunun tersi olan şükür halini prensip edinmek ise nimeti artırır. Nankörlüğün hiç şüphesiz sürükleyeceği yer, ahirette şiddetli bir azaptır.

C. ŞİRK

Şirk kavramının sözlük anlamı “ortak olmak”, “ortak koşmak” manalarına gelmektedir. Terminolojideki manası ise, Cenab-ı Hakk'ın zatında, sıfatlarında ve O'na ibadet edilmesinde ortağının, benzerinin bulunduğu inanmadır.¹⁶⁴ Şirk

¹⁶⁰ Sebe, 34/15-17.

¹⁶¹ Ece, a.g.e., s. 495.

¹⁶² İbrahim, 14/7.

¹⁶³ Kutub, Seyyid, *Fizilal-il Kur'an*, Daru's-Şuruk, Beyrut, 1412, IV/2089.

¹⁶⁴ Sinanoğlu, Mustafa, “Şirk”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX/193.

koşana müşrik, şirk koşulana şerik denir.¹⁶⁵ Nitekim Allah Teâlâ'ya karşı en büyük günahlardan biri O'na ortak koşmak O'nun rakibi olduğunu kabul etmektir. Bunun da adı şirktir ve bu en büyük günahdır. Cenabı Hak ayeti kerimelerle şirk koşanları affetmeyeceğini diğer bir ayette ise cenneti şirk koşanlara haram kılacağını beyan etmiştir. Ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“Doğrusu Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Ondan başkasını dilediğini bağışlar. Kim de Allah'a ortak koşarsa, çok büyük bir suç iftira ettiğinde şüphe yoktur.”*¹⁶⁶ Diğer bir ayeti kerimede ise: *“Allah Meryem oğlu Mesih'tir” diyenler elbette kâfir oldular. Oysa Mesih şöyle demişti; “Ey İsrailoğulları! Sadece benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet ediniz. Her kim Allah'a ortak koşarsa, Allah ona cenneti haram etmiştir ve gideceği yer ateştir. Zalimlerin yardımcıları yoktur.”*¹⁶⁷

Kâinatın yüce sahibi Allah Teâlâ üstün varlık olarak yarattığı insana akıl nimeti vermiş ve peygamberler vasıtasıyla kitaplar indirmiştir. Her ne kadar ilahi kitaplar tevhid inancını haber verse de ne yazık ki, bazı insanlar düşünce tembelliğine bürünmüş, gerçek sebepleri arka plana iterek şirke kapılmışlar. Şirk ise cahilliğin eseridir ve kötü bir akıbetir. Yukarıda mealini verdiğimiz ayeti kerimeye müfessir Taberi'nin açıklaması şöyledir: *“Allah Teâlâ bu ayeti kerimede, İsrailoğullarının düştükleri fitnelere birini bize bildirmektedir ki; İsrailoğullarının Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceklerine ve peygamber olarak gönderdiği İsa'nın emirlerine itaat edeceklerine dair verdikleri ahdi bozmuşlardır ve nihayetinde İsa'nın Allah olduğunu iddia etmişlerdir.”*¹⁶⁸

Bütün, bu ayetlerden anlaşılan şey, putlara tapmak, Allah'tan başkasına boyun eğmedir. Allah'tan başka gerçek kudret sahibi olmayan, hatta dahası hiçbir kudrete sahip olmayan, ne fayda ne de zarar verebilen ilahlar üzerine kurulu bir dostluk yalan üzerine bina edilmiş sahte bir anlaşmadan başka bir şey değildir. Bu anlatılanlar üzere, Allah Teala'ya karşı işlenecek en büyük suç O'nun benzerinin ve denginin bulunduğuna inanmak ve onu ilah olarak kabul etmektir. Bir örnek verilecek olursa Hz. İsa (a.s.)'nın İsrail oğullarına ısrarla tevhid inancını telkin ettiği halde inkarcıların, tek yaratıcı olan Allah'a şirk koşmalarından vazgeçmemeleri

¹⁶⁵ İbn Manzur *Lisanu'l Arab*, X/448.

¹⁶⁶ Nisa, 4/48.

¹⁶⁷ Maide, 5/72.

¹⁶⁸ Taberi, *Tefsir*, VIII/578.

olmuştur.¹⁶⁹ Bu da büyük şirk sayılır. İkinci bir şirk çeşidi tabi ki, her insanın, sevdiği veya hürmet gösterdiği kişiler vardır. Ancak, Müslümanın, Allah'tan başka varlıklara karşı duyduğu sevgisi Allah sevgisinin önüne geçmemelidir. Mesela din âlimi, mezhep imamı, tarikat şeyhi vs. gibiler bir mü'minin kalbinde Allah sevgisinden daha ziyade olmamalıdır. Şirkin diğer bir çeşidi de, insanların tabiatı yani doğayı yücelterek onu kutsamaları olmuştur. Bilakis tabiat Yüce Allah'ın eşsiz bir sanat eseridir. İnsan ise bunun bir parçası olan en değerli varlıktır. Bunun en bariz örneklerinden biri eskiden de olduğu gibi bazı toplulukların zaman zaman kainatı yıldızların idare ettiğine dair saçma inanışlarıdır. Bunlar kesinlikle doğru olmayıp, şirk temeli üzerine kurulan dalalet çizgisidir. Binaenaleyh tabiatın yaratılış gayesi insanlara musahhar kılınmasıdır. Diğer bir husus Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in oğlu İbrahim'in vefat ettiği gün güneşin tutulmasını onun ölümü sebebi olarak zannetmeleridir. Bunu haber alan Rasulullah Efendimiz şöyle seslenmiştir: *“Güneş ve ay kimsenin ne ölmesi, ne de yaşaması sebebiyle tutulmaz. Onlar Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Tutulduklarını gördüğünüzde namaz kılınız, dua ediniz.”*¹⁷⁰ Gaybı bilen sadece Allah'tır ve gaybı bilmek insanın bilgisi dışında kalan hususlardandır. İslam dini de gaybı sadece Allah'ın bileceğini söylemiştir. Bununla ilgili birçok ayet vardır ve bunlardan birisinde şöyle buyrulmuştur: *“De ki, göklerde ve yerde, Allah'tan başka kimse gaybı bilmez. Onlar, ne zaman diriltileceklerini bilmezler.”*¹⁷¹

Putperestlik anlayışına göre o dönemde yaşayan kâhin ve benzeri kişiler gaybı bilirdi. O devrin insanları kâhinlere başvurup onlardan bilinemeyecek haberleri alırlardı ki bu da putperestliktir.¹⁷² Bu sebeple Peygamberimiz kahine gitmeyi, onun söylediklerini kabul etmeyi, ona ücret vermeyi şiddetle yasaklamış ve bu hususta bir hadisi şerifle bize mesaj vermiştir: *“Kim bir kahine gider de onun söylediğini tasdik ederse Muhammed (s.a.v.)'e indirileni inkar etmiş olur.”*¹⁷³

Buraya kadar örnekleriyle isbat edilen ayet ve hadislerden hareketle denilebilir ki, şirk ister büyük olsun ister küçük olsun her ikisi de çirkin bir iştir. Müslümanın

¹⁶⁹ Ali İmran, 3/64.

¹⁷⁰ Buhari, Küsuf, 1; Müslim, Küsuf, 1.

¹⁷¹ Neml, 27/65.

¹⁷² Topaloğlu, Bekir vd., *İslamda İnanç Esasları*, M.Ü.İ.F.Y. Yayınları, İstanbul, 1998, s. 91.

¹⁷³ Ebu Davud, Tıb, 21; İbn Mace, Tahare, 122.

hayatı için ve toplum hayatı için en büyük tehlikedir, felakettir. Aynı zamanda, mü'min bir insanın şahsiyetine ve davasına yakışmayan bir ameldir.

D. İRTİDAT

Sözlük anlamı bir halden başka bir hale dönüşmek¹⁷⁴ anlamına gelen redd kavramı, bir fıkıh terimi olarak Müslüman bir kişinin kendi iradesini kullanarak İslam dininden çıkması anlamına gelir.¹⁷⁵ Başka bir anlamda riddet kavramı, bir şeyin özünü değiştirmek veya bir halden başka bir hale çevirmek demektir. İrtidat kavramı ise bir şeyi bırakıp başka bir şeye dönüş yapmak demektir.¹⁷⁶

Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'in ifadeleri incelenecek olursa, imandan sonra küfre bulaşan insanların hak yoldan saptıkları, işlemiş oldukları amellerinin dünya ve ahirette hiçbir fayda sağlamayacağı ve onlara elem verici bir azabın hazırladığı açıkça görülmektedir. Cenab-ı Hak ayette bu gerçeği şöyle ortaya koymuştur: *“Her kim inandıktan sonra Allah'ı inkâr ederse, kalbi iman ile huzura erdiği halde zorlanan hariç ve her kim küfre gönlünü açarsa, muhakkak onların üstüne Allah'tan bir gazap iner ve onlara büyük bir azap vardır.”*¹⁷⁷

Genel olarak irtidat, kişinin geldiği yoldan geri dönmesidir ve bu geri dönüş küfre mahsustur. İrtidat ise hem küfür hakkında kullanılır hem de başka şey hakkında kullanılır. Bunu açıkça ayeti kerimede görmek mümkündür. Cenab-ı Hak ayette şöyle buyuruyor: *“Allah'ın size yazdığı mukaddes yere girin ve arkanıza dönmeyin ki, sonra kaybedip berbat olursunuz”*¹⁷⁸ Bu ayeti kerimenin tefsirini müfessir Hicazi şöyle açıklamıştır. Burada Hz. Musa demişti ki: *“Ey kavmim” size getirdiğim tevhidten ve ilahi adaletten geri dönmeyin, putperestliğe ve yeryüzünde fesat çıkarmaya yönelmeyin. Ayeti kerimede geçen irtidat (arkanıza dönmeyin) sözü bir başka anlamda ise: Arzı mukaddese girme ve diğer konularda size vermiş olduğum emirlerden mutlak surette geri dönmeyin. Aksi takdirde kaybedenlerden olursunuz.”*¹⁷⁹

¹⁷⁴ İsfahani, *Müfredat*, s. 348.

¹⁷⁵ İnce, İrfan, “Ridde”, *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV/88.

¹⁷⁶ Furkan, Faruk, *İslam Hukuku Açısından Tekfir*, Dizgi Ofset Yayınları, Konya, 2010, s. 167.

¹⁷⁷ Nahl, 16/106.

¹⁷⁸ Maide, 5/21.

¹⁷⁹ Hicazi, Muhammed Mahmud, *Furkan Tefsiri*, (Terc. Mehmet Keskin) (Tash. Bekir Atağ, Mahmut Gönenç) İlim Yayınları, İstanbul, t.y. II/45.

İslam devletine başkaldırarak asilik eden veya İslam'ın tevatür hükümlerinden birini inkâr eden mürtet diye isimlendirilmiştir.¹⁸⁰ Şu bir hakikat ki mürtet ile kâfir arasında bir fark vardır. Kâfir olan kişi küfürle baş başa kaldığı için, İslam'ın nurundan feyz alamamıştır. Mürtet ise bundan farklıdır. Yani mürtet olan kişi bir müddet Müslüman olarak yaşamış ve hidayet yoluna ulaşmanın ancak İslam dinini kabullenmekle mümkün olacağını bildiği halde doğru yoldan ayrılarak batıla yönelmiştir. Bu sebeple doğuştan beri küfür içinde olana kâfir denilmiş ve kâfire uygulanan hüküm mürtede uygulanan hükümden farklı olmuştur.¹⁸¹

Kişinin İslam'ı hükümsüz kılan hususlarından birini işlediğinde riddet ortaya çıkar. Riddetin birkaç kısmı mevcuttur:

1. Söz ile irtidat: Kişi eğer Cenab-ı Hakk'a, Rasullerine, meleklerine veya kitaplarına söverek şeriatı küçük düşürücü cümleler kurarsa bu, söz ile irtidat olur ki bu husus ayetlerle sabittir.¹⁸²

2. Fiil ile irtidat: Allah'tan başkasına secde etmek, ondan başkası için kurban kesmek, sihirle uğraşmak veya onu başkalarına öğretmek, Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmemek fiil ile irtidat kısmına girer.¹⁸³

3. İtikat ile irtidat: Bu kısımda kişi eğer Allah ile beraber bir ilahın varlığına inanırsa, haram olan şeylere helal, helal olanlara ise haram diyerek itikat ederse veya dinde farz olduğu kesin olarak bilinen bir şeyin farziyyetine inanmazsa bu itikadi irtidat olur.

4. Şek ve şüphe ile irtidat: Kişinin Allah'ın varlığına, birliğine, Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından gönderildiğine ve buna benzer inanç esaslarının doğruluğuna şüphe ederse bu zaman kişi tereddüte kapılmış olur. Dolayısıyla bu gibi inançlar şek ve şüphe ile irtidat kısmına girer.¹⁸⁴

Hiç şüphesiz ki temelinde İslam inancı olan bir kişinin sonradan bu inanca ters düşen söz veya davranışlar sergilemesi kınanmış ve böyle kişiler mürtet adlandırılmıştır. Bu hususta hassasiyet göstermeyenlerin, dininden dönerek ve kâfir

¹⁸⁰ İbn Manzur, *a.g.e.*, V/146.

¹⁸¹ Kılavuz, Ahmet Saim, *İman Küfür Sınırı*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1994, s. 79.

¹⁸² Tevbe, 9/65-66.

¹⁸³ Maide, 5/44.

¹⁸⁴ Furkan, *a.g.e.*, s. 168.

olarak can verenlerin dünyevi ve uhrevi cezaya çarptırılacakları Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilmiştir.¹⁸⁵

E. NİFAK

Nifak kelimesi, şeriata bir yönü ile giriş, aslında girmemiş olan¹⁸⁶ anlamlarına gelir. Böyle insan içi başka, dışı başka, birine bir türlü, diğerine bir türlü hareketler sergileyen insan tipidir.¹⁸⁷ Aynı zamanda zahiren mü'min ve Müslüman görünmek, batında ise Allah'ı, Rasulünü ve onun getirdiklerini kabullenmemek manasına gelen nifak, bir küfür çeşididir. Bunun Kur'an-ı Kerim'de birçok örnekleri vardır. Ayette şöyle buyrulmuştur: *“O kimseler ki iman ettiler, sonra tutup inkar ettiler, sonra yine iman ettiler, sonra yine inkar ettiler, sonra da inkarda ileri gittiler; Allah onları bağışlamayacak ve doğru bir yola çıkarmayacaktır.”*¹⁸⁸ Böyle insanlar zihinleri karışık, irade zayıflığı yüzünden imanla küfür arasında kalmış ve şüphe içinde bocalayan insanlardır.

Çeşitli ayetlerde münafıkların toplumsal hayatımıza yansıyan görünüm ve etkilerine temas edilmiştir. Ayeti kerimelerde münafık ehli insanların savaştan korktukları,¹⁸⁹ cimri ve yalancı oldukları,¹⁹⁰ menfaat için namaz kıldıkları, dua veya ibadet konusunda isteksiz davrandıkları¹⁹¹ ve başka olumsuz davranışlarından bahsedilmiştir.

Mü'minlerin kendilerine has özellikleri olduğu gibi münafıkların da kendilerine has en belirgin özellikleri vardır:

1. Allah'ın dinini tanımayarak yeryüzünde bozgunculuk yaparlar.
2. Mü'minlerle karşılaştıklarında imanlı olduklarını söyler, dostlarıyla baş başa olduklarında ise küfürlerini ilan ederler.¹⁹²
3. Allah'ın dininden ve emirlerinden yüz çevirirler.¹⁹³

¹⁸⁵ Bakara, 2/217.

¹⁸⁶ İsafahani, *Müfredat*, s. 819.

¹⁸⁷ Kaleli, Süleymanoğlu Hüseyin, *İman ve Amelde Takva*, Dizgi Ofset Yay., Konya, 2008, s. 78.

¹⁸⁸ Nisa, 4/137.

¹⁸⁹ Tevbe, 9/56-57.

¹⁹⁰ Münafıkun, 63/1-5.

¹⁹¹ Nisa, 4/142.

¹⁹² Bakara, 2/11-14.

¹⁹³ Nisa, 4/60-61.

4. Kötülüğü emredip, iyilikten sakındırırlar.¹⁹⁴

5. Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinirler.¹⁹⁵

Buraya kadar Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle münafıkların yaptıkları olumsuz davranışlarından veya olumsuz özelliklerinden deliller getirildi. Şimdi ise Peygamberimizin münafıklar hakkında söylediği bir hadisi şerife bakılacak olursa. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Dört şey her kimde bulunursa halis münafık olur. Her kimde bunlardan biri bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir haslet kalmış olur. Kendisine güvenildiği zaman hainlik eder, konuştuğu zaman yalan söyler. Söz verdiği zaman sözünü yerine getirmez. Bir iddiada bulunduğu zaman haktan ayrılır.”*

“Münafıklığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünde durmaz, kendisine emanet edildiği zaman hıyanet eder.”¹⁹⁶

Bu hadisi şeriflerde sözü edilen yalan, vadini yerine getirmeme, emanete hıyanet, haddi aşmak, ahde vefasızlık ve amellerimizin aslında mevcut olmaması gereken gösteriş, riya gibi davranışlar bu tür münafıklığın örneklerindedir.

Münafıklığın geldiği döneme bakılacak olursa yeni yapılanmaya giden Medine devrinde güçlü ve hızlı kültür değişimlerinin gerçekleştiği toplumlarda yeni oluşuma tam uyum sağlayamayan insanlar arasında ortaya çıkıldığı görülür.¹⁹⁷

Nifak itikadi ve ameli olmak üzere iki kısma ayrılır.

1. İtikadi Nifak

İtikadi nifak kişinin zahirde Müslüman olduğunu gösterirken batınında küfrü gizlemekle gerçekleşir. Bu büyük münafıklık sayılır ve aynı zamanda insanı dinden çıkartır. Böyle münafıklar Rasulullah'ı yalanlar, Allah'ın elçisinin getirdiklerinin bazılarını yalanlar, Allah Rasulü'ne buğzeder veya onun getirdiklerinin bir kısmına buğzeder, dinin gerilemesine sevinir veya dinin zafer kazanmasından hoşlanmazlar. Dolayısıyla bu özelliklere sahip olan insanlar itikadi yönden münafık olarak adlandırılmıştır.

¹⁹⁴ Tevbe, 9/67.

¹⁹⁵ Nisa, 4/138-139.

¹⁹⁶ Buhari, İman, 23; Müslim, İman, 107; Ebu Davud, Sünen, 16.

¹⁹⁷ Alper, Hülya, “Münafık”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI/565.

2. Ameli Nifak

Bundan maksat ise kalbinde münafıklık olmadığı halde münafıklık hasletlerinden birini işlemektir. Bu nifak türü imanın kalpte kalmasıyla gerçekleşir. Böyle insan iman ile birlikte, münafıklığın bazı hasletlerini de bir arada taşımaktadır. Ameli nifaka sahip olan kişiler yerine getirmemeyi niyet ederek söz verirler, konuşurken yalan söylerler veya emanete hainlik ederler.¹⁹⁸

Buraya kadar ilgili ayetler ve hadisler incelediğinde münafıkların çok şiddetli eleştirilere hedef oldukları görülmektedir. Cenabı Hak onların yaptıklarını bildirmiş ve akıbetlerinin de kötü olacağı hususunda haber vermiştir.

Ayeti kerimede münafıklarla kâfirlerin akıbetinin aynı olacağından, hatta Müslümanları kandırarak mü'min gördükleri için cezalarının büyük olacağı haber verilmiştir. Şöyle ki, çekecekleri ceza hakkında ayeti kerimelerde apaçık deliller vardır. Ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“Allah, münafıkların, erkeğine, kadınına ve bütün kâfirlere ebedi olarak kalacakları cehennem ateşini vaat etti. O, onlara yeter. Allah onları, rahmeti alanından uzaklaştırmıştır ve onlar için sürekli bir azap vardır.”*¹⁹⁹

¹⁹⁸ Furkan, a.g.e., s. 173-174.

¹⁹⁹ Tevbe, 9/68; Nisa, 4/145.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜ'MİNLERİN ÖZELLİKLERİNDEN BAHSEDEDEN AYETLERDE GEÇEN TEMEL KAVRAMLAR

A. MÜ'MİN

Mü'min kelimesi (e-m-n) kökünden türeme bir isimdir. Güven sahibi olmak, emin olmak, korkudan bertaraf olmak²⁰⁰ anlamına gelen mü'min kelimesi, tasdik eden, güvenilir olan, vaadine güvenilen manalarına gelir.²⁰¹ Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de mü'min kavramı Allah'ın isimlerinden biri olarak belirtilmiştir.²⁰² Başka bir ifadeyle belirtilecek olursa, Allah'a ve Rasulüne ve onların haber verdiği şeylere tereddütsüz şekilde inanan, İslam dininden başka dine tapmayanlar mü'mindir.²⁰³ Yine mü'minlerin cennetle müjdelenecekleri de ayrıca kitap ve sünnette vurgulanmıştır. Bu konuda Rasulullah hadisi şerifte şöyle buyurmuştur: *“Kalbinde zerre kadar imanı bulunan, en zayıf imana sahip olan mü'min dahi cehennemde kalmayacaktır.”*²⁰⁴ Bu konuyla alakalı ayeti kerime ise yukarıdaki hadisi şerifi aynı ile tasdik etmektedir. Ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“Eğer iman eder ve korunursanız, size de büyük bir mükafat vardır.”*²⁰⁵ Şöyle ki, ayeti kerimelere bakıldığında cennete girmeyi hak eden mü'minlerin özellikleri sırasıyla anlatılmıştır. Bu özellikler, namazlarında huşu içindedirler, beyhude işe, boş lafa bakmazlar, zekât vermek için çalışırlar, ırzlarını korurlar, emanetlerine ve sözlerine riayet ederler ve en son ise onların firdevse varis olacakları, orada ebedi kalacaklarına vurgu yapılmıştır.²⁰⁶ İşte bu ayetlerden anlaşıldığı üzere gerçek mü'min olmanın yolu bu özelliklere sahip olmak ve bu özellikleri hayatında uygulamakla gerçekleşir. Cenabı Hak Kur'an'da mü'minlerin bu yaptıklarına karşılık onların dünya ve ahirette

²⁰⁰ İsfahani, a.g.e., s. 90.

²⁰¹ Topaloğlu, Bekir, “Mü'min”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI/557.

²⁰² Haşr, 59/23.

²⁰³ Kazancı, Ahmet Lütfi, *İslam Akaidi*, Ensar Yay., İstanbul, 2011, s. 58.

²⁰⁴ Buhari, İman, 33.

²⁰⁵ Ali İmran, 3/179.

²⁰⁶ Mü'minun, 23/1-11.

kavuşacakları mükâfatlarını ve mü'minlerin diğer mü'minlere karşı güzel davranışlarını da bildirmektedir. *“Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara içlerinde ebedi kalacakları altından ırmaklar akan cennetler, bir de Adn cennetlerinde güzel güzel meskenler vaat buyurdu.”*²⁰⁷

Kur'an-ı Kerim'in farklı surelerinde mü'minlerden bahsedilmiş, ihsan sahibi olduklarından dolayı cennetle müjdelendiklerinin yanı sıra, azaptan da korundukları müjdelenmiştir. Yani mü'minler, Allah ve Rasülü'nün emirlerine uydukları için bütün yaratılanlar onlardan emindir. Çünkü mü'min kimliği taşıyan insan yalandan, zulümden, birilerinin hakkına girmekten uzak durur. Aynı zamanda gerçek imana sahip bir mü'min, bahsedilen günahlardan uzak durmalıdır. Bu gibi davranışlar mü'mini günah işlemekten sakındırır. Dolayısıyla iman sahibi olan insanlar kötü davranışlardan ve günahlardan uzak dururlar. Bunu Peygamber Efendimiz'in kelamı ile ifade edecek olursak: *“Müslüman diğer insanların elinden ve dilinden emin olan, kimseye zarar vermeyen, herkesin ve her şeyin hakkını veren, kendisine bu konuda güven duyulan kimsedir”*²⁰⁸

*“Onlar, Allaha verdiği sözde dururlar ve anlaşmayı bozmazlar”*²⁰⁹ ifadesiyle başlayan ayeti kerimede yine mü'minlik vasıfları sayılmaktadır. Yani mü'minlik vasfını taşıyan insanlar Allah'a verdikleri kulluk sözünü yerine getirir, biatlerini bozmaz, insanlarla yaptıkları anlaşmaları yerine getirirler ve sözlerinde dururlar. Akraba, konu komşu ve dostlarla ilişkilerine devam eder, ibadetlerini vaktinde yerine getirirler ve fakirlere yardım ederler. Aynı zamanda Allah'ın hesabından korkarlar ve Allah'ın verdiği rızıktan açık veya gizli hayırda bulunurlar ve kötülüğü iyilikle düzeltmeye çalışırlar.²¹⁰

Netice olarak denilebilir ki, mü'min olmak, imanı zedeleyen davranış veya fikirlerden uzak durarak Allah'ın gönderdiği hükümlere uymakla kemale ermektir. İslami çizginin gösterdiği yolu takip ederek helale ve haramlara önemle dikkat etmektir. Çünkü mü'min manevi olarak temizdir ve Allah'ın sevdiği kuludur. Bu husus ayeti kerimede daha net olarak vurgulanmıştır: *“Tövbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükûa varanlar, secdeye kapananlar, iyiliği emredip*

²⁰⁷ Tevbe, 9/72.

²⁰⁸ Müslim, İman, 64-66.

²⁰⁹ Rad, 13/20.

²¹⁰ Ateş, Kur'an Ansiklopedisi, XV/265.

kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın belirlediği sınırları koruyan o bütün mü'minleri müjdele."²¹¹

B. FELAH

Arzu edilen şeyleri elde etme, istenmeyen şeylerden kurtulma, nimet veya sâadet içinde bulunma gibi manalara gelen felah kavramı bir terim olarak kişinin dini ve ahlaki yükümlülüklerini yerine getirmesinin sonucunda bu dünyada elde edeceği mutlulukla ahiret hayatında ulaşacağı ebedi kurtuluşa ereceğini ifade eder.²¹² Felah kavramı bir başka anlamda ise kişinin umduğu şeylere erişmesi, başarıya ve mutluluğa kavuşması anlamına gelir.²¹³

Ragıb el-İsfahani başarıya ulaşmak ve arzulanan şeyi elde etmek anlamına gelen felah kavramını bu dünya ve ahiretle ilgili olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Birinci kısım, yani dünya ile ilgili olan, dünya hayatının kendileriyle güzel olacağı mutluluktur ki, bunlar hayatta kalmak, zenginlik ve şereftir. Ahiretle ilgili kısma giren felah kavramı ise dört şeyle gerçekleşir. Bunlar, sonsuz bir hayat, fakirliği olmayan bir zenginlik, zilleti olmayan bir izzet ve cehaleti olmayan bir ilimdir.²¹⁴ Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: *"Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan ibarettir. Doğrusu ahiret hayatı ise, işte asıl hayat odur, keşke bilselerdi"*.²¹⁵ *"Ancak Allah'ın taraftarları hep kurtuluşa erenlerdir"*.²¹⁶

Kur'an-ı Kerim'de birkaç yerde felah kavramı çoğul şekliyle mü'minleri övgü anlamında kullanılmıştır. Bu mü'minlere karşı yapılan övgüler Allah'ın emrettiği şeylere uyan ve nehyettiği şeylerden uzak duranlar için vaat edilmiştir. Bu övgülerden bir kaç zikredilecek olursa, bunlar; namaz kılanlar, kendilerine ihsan edilen şeylerden başkalarına da ikram edenler, Peygamberlere, gönderilen kitaplara, ahiret gününe inananlar, insanları hayra çağırıp iyiliği tavsiye eden ve kötülüklerden alıkoyanlar, içki, kumar, şirk ve fal gibi şeytani işlerden uzak duranlar zikredilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de selamete ermek, huzura kavuşmak, murada ulaşmak gibi manalara gelen felah kavramı bu manaları taşımaktadır. Burada Allah, mü'minlerden

²¹¹ Tevbe, 9/112, Nisa, 4/13.

²¹² Bebek, Adil, "Felah", *DİA*, İstanbul, 1995, XII/300.

²¹³ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'anın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, s.82.

²¹⁴ İsfahani, *a.g.e.*, s. 644.

²¹⁵ Ankebut, 29/64.

²¹⁶ Mücadele, 58/22.

istediği özellikleri kendinde toplayan kişiler için felahın yani kurtuluşun gerçek manada gerçekleştireceğini haber vermiştir ki, bu özelliklerin ilki imandır.²¹⁷ Bununla beraber Kur'an-ı Kerim'de iman sahibi olmayan günahkarların ve zalimlerin felaha kavuşamayacakları da zikredilmiştir. “Gerçek şu ki, zalimler asla kurtuluş bulamazlar.”²¹⁸

Bilindiği gibi İslam dini samimi bir imana sahip olduktan sonra güzel amellerin yerine getirilmesini istemektedir. Bunun örnekleri Kur'an-ı Kerim'de bir kaç yerde zikredilmiştir. Yani Allah'ın ve peygamberin yolundan giderek fitneden ve şirkten uzak kalan mü'minlerden Allah Teâlâ'nın razı olacağı ve felaha erecekleri müjdelenmektedir. Bu ilahi rızaya ise samimi şekilde yapılan ibadetlerle, ahlak kuralları ve emredilen tüm emir ve yasakları pratiğe geçirerek topluma zarar vermeden ulaşmak esastır.

C. HUŞU

Huşu kavramı Allah'ın huzurunda olma bilinciyle tevazu ile boyun eğme,²¹⁹ Tanrıya karşı korkuyla boyun eğme²²⁰ alçakgönüllülük, tevazu, insan gönlünün Allah sevgisi ve saygısı ile dolu olması anlamlarına gelir.²²¹ Bu kavram Allah Teâlâ'ya duyulan sevgi ve saygının gereği olarak başta namaz olmak üzere ibadetlerin edası sırasında sükûnet ve tevazu içinde bulunma anlamlarına da gelir. Yani huşu kalpteki sükûnet ve tevazu halini ifade eder. Aynı zamanda huşu içten gelen ve muhatabın heybetinden kaynaklanan manevi bir haldir.²²²

Huşu kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de farklı anlamlarda, tevazu²²³, korku ve çekinme²²⁴ namazlarında kıpırdamadan durma²²⁵ gibi anlamlarla zikir edilmiştir. Bazı ayetlerde ise kulun benlik iddiasını terk ederek Allah'a boyun eğmesi ve bunun kulun hareketlerine yansımaları şeklinde ifade edilmiştir. Ayeti kerimede şöyle

²¹⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yayınları, İstanbul, t.y, V/508.

²¹⁸ Yusuf, 12/23.

²¹⁹ Şener, Mehmet, “Huşu”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII/423.

²²⁰ Hançerlioğlu, a.g.e, s.170.

²²¹ Akay, Hasan, *İslami Terimler Sözlüğü*, İşaret Yay., İstanbul, 2005, s.199.

²²² Şener, a.g.m. *DİA*, s. 422-423.

²²³ Bakara, 2/45.

²²⁴ Enbiya, 21/90.

²²⁵ Mü'minun, 23/2.

buyrulmuştur: “Gerçekten onlar iyiliklerde yarışır, ümitle ve korkuyla bize yalvarırlardı. Bize karşı çok saygılı idiler.”²²⁶

Huşu Allah’ı düşünmekle beraber, Allah’tan başka bir şey düşünmemeye çalışmaktır. Yani beden huşudayken kulun namazında hiçbir şeyle meşgul olmadan edeple Allah’ın huzurunda durmaktır. Bunun en güzel örneği Mü’minun suresinin ilk ayetlerinde belirtilmiştir. Çünkü huşu olmadıktan sonra namaz anlamsız olur.²²⁷ Bunu Kur’an-ı Kerim şöyle zikretmiştir: “Onun için bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl”²²⁸ Müfessir er-Razi (ö. 606/1210) huşuya şöyle açıklama getirmiştir. “Huşu, kulun kalbinde sürekli var olan korkunun ismidir. Bu anlamda huşu sahibi olan günahlardan sakınan insan demektir.”²²⁹ Bu konudan anlaşıldığına göre namazın esası huşudur. Huşu namazda önemli olduğundan dolayı Allah Teâlâ öncelikle mü’minlerin namazlarını huşu ile kıldıklarını anlatıyor çünkü huşusuz namazın hiçbir anlamı yoktur.

Huşunun aslı kalpte, tezahürü ise bedendedir. Kalpte olan tarafı, Allah’ın büyüklüğü ve azameti karşısında kendinin acizliğini göstererek nefsi, Allah’ın emirlerine baş eğdirip tazimden başka bir şeye yönelmeyecek şekilde kalbin Allaha karşı saygı hissi duymasıdır. Bedendeki tezahürü ise vücut organlarında bu duygunun belirlenmesiyle sakinliğin meydana gelmesi, gözlerin secde yerine bakıp, sağa sola bakmamasıdır. Bundan dolayı huşunun aslı namazın şartlarından olan niyetin samimiliği ile tezahürleri ise namazın adabı ve diğer tamamlayıcıları ile ilgilidir.²³⁰

Peygamber Eendimiz (s.a.v.), namaz ve diğer ibadetlerde huşunun önemine dikkat çekmiş bu konuda ihmalkar davrananları “Namaz kılan kişi Rabb ile gizli konuşmuş olur.”²³¹ hadisi ile ikaz etmiştir. Bu hadisten anlaşılan, namazdaki zikrin Allah ile konuşmaya denk bir davranış olduğu, bunun aksine gaflet içinde olanın ise huşudan uzak olarak namazının Allah ile mükaleme sayılmayacağı gerçeği tespit edilmiş olur. Bu hakikate binaen kişinin namazda huşu ile Allah’a yönelerek bütün dünya düşüncelerinden arınması, ibadet esnasında okumuş olduğu ayetlerin

²²⁶ Enbiya, 21/90.

²²⁷ Ateş, Kur’an Ansiklopedisi, VIII/531.

²²⁸ Taha, 20/14.

²²⁹ er-Razi, Fahrudin Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer, *Mefatihul Ğayb*, Daru İhyâi’t-Turasil Arabi, Beyrut, 1420, XXII/183.

²³⁰ Yazır, a.g.e, V/508.

²³¹ Buhari, Mevakit 8.

mânalarını derin tefekkürle anlamaya çalışması, bu sayede gereksiz dünyevi davranışlardan ictinab etmesi istenmiştir.

D. SALÂT

Kur'an-ı Kerimde birçok yerde geçen ibadet anlamındaki salat kavramı dua etmek,²³² namaz kılmak, rahmet etmek, tazim etmek²³³ anlamlarına gelen bedeni ibadeti ifade eder. Kur'an'a bakıldığında namaz ibadetinin bütün ilahi dinlerde mevcut olduğu görülmektedir. Bunlardan Hz. Zekeriya'nın mihrapta namaz kılması,²³⁴ Hz. İsmail'in ailesine namazı emretmesi,²³⁵ Hz. Musa'ya Allah Teâlâ'nın bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl diye emretmesi²³⁶ ve bunun gibi birkaç ayette geçen bu delillerden anlaşıldığı üzere namaz ibadetinin Hz. Âdem'den bu yana var olduğu sonucu çıkmaktadır.

Kur'an-ı Kerim bahsini ettiğimiz konu üzerinde durmamızı önemle vurgulamıştır. Şöyle ki, Kur'an'da namazı emreden veya namaz kılanları öven ayetler namazı ikame edin, namazı ikame edenler ve başka şekillerde ifade edilmiştir:²³⁷ *“Ayrıca namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte sizde rükû edin.”* Tekbir ile başlayıp, selamla son bulan, belli başlı sözleri ve hareketleri kapsayan bu ibadetin mü'minlere günde beş vakit emredilmesinin içinde dua, Allah'ı noksan sıfatlardan uzak tutma, O'nu tazim etme, O'na rükû, secde, saygı ve şükür vardır. Aynı zamanda kişinin namazını ikame etmesi, içinde yaşadığı toplum hayatının düzenlenmesi şeklinde gerçekleşir. Şöyle ki Peygamber Efendimiz, *“Namaz dinin direğidir.”*²³⁸ buyurmuştur. Buradaki namazın direğe benzetilmesi namazın önemine ve toplum hayatındaki yerine işarettir. Müslümanların cemaat şeklinde namazı kılmaları cemaat olarak namazın direğini dikmeleri, İslam toplumunun bu ana sütun etrafında birleşme imkânını sağlamış olur.²³⁹

²³² İsfahani, *a.g.e.*, s.490.

²³³ Çanga, Mahmut, *Kur'anı Kerim Lüğati*, Timaş yay. İstanbul, 2004, s.287.

²³⁴ Ali İmran, 3/39.

²³⁵ Meryem, 19/55.

²³⁶ Taha, 20/14.

²³⁷ Bakara, 2/43.

²³⁸ Beyhaki, Ebu-Bekr Ahmed b. Huseyn el Horasani, *Şuabul İman*, (Tahk. Abdulali Abdulhamid) Mektebetur Ruşd, Riyad, 2003, IV/300.

²³⁹ Ece, *a.g.e.*, s.586.

Belli şartlara ve esaslara uygun olan namaz ibadeti İslam'ın beş şartından biri ve yalnız Allah için ikame edilen bir ibadettir. Beş vakit namazın kılınması emri miraç hadisesi esnasında farz kılınmıştır. Peygamber Efendimiz de namazın İslam'ın beş şartından biri olduğuna²⁴⁰ hadisi şerifinde vurgu yapmıştır. Yani Allah'ın varlığını ve birliğini tasdik ettikten sonraki ilk şart namazdır. Allah katındaki en makbul ibadetin namaz olduğuna Kur'an-ı Kerim şöyle işaret etmiştir: “*Sana vahyolunan kitabı güzel güzel oku ve namazı kıl. Doğru kılınan namaz, edepsizlikten ve uygunsuzluktan men eder. Şüphesiz ki Allah'ı anmak, en büyük iştir ve Allah, yaptığınız her şeyi bilir.*”²⁴¹

Kur'an-ı Kerim'de birkaç yerde namaz kılma emrine yer verildiği gibi, namazın önemi de vurgulanmış ve namazlarına dikkat edenler övülmüş,²⁴² namazlarına dikkatsizlik yapanlar kınanmış,²⁴³ dolayısıyla namazın devamlı ve şartlarına uygun olarak dosdoğru,²⁴⁴ kılınması da emredilmiştir. Ayrıca Peygamber Efendimiz namazın rekât sayısını ve kılınış şeklini biz ümmetine hitaben “*Namazı benden gördüğünüz gibi kılınız.*”²⁴⁵ hadisi şerifiyle uygulayarak öğretmiş ve açıklamıştır.

Namaz kılarken yerine getirilmesi faziletli olan, namazın adabından sayılan bazı davranışlar da vardır ki, bunlar namazın müstehaplarıdır. Namazın en önemli adabı, Allah Teâlâ'nın huzurunda durmanın farkında olarak huşu ve kalp huzuruna dikkat etmektir. Bir nevi tadil-i erkâna riayet etmek namazın vaciplerindedir. Diğer bir husus ise namazda istenmeyen hareketlerdir ki, bunlar namazın mekruhlarındandır. Namazı bozmamakla birlikte namazda saygı, tazim ve sükûnet haline aykırı olan, aynı zamanda kalp huzuruna ve huşuya engel olan bütün davranışlar mekruh olarak nitelenmiştir.²⁴⁶ Namaz kılan kişinin namazın adaplarına dikkat etmesi ve mekruh davranışları yapmaması, kısacası namazını huşuya dalarak eda etmesi hakkında ulema şöyle söylemiştir: “*Namazda huşu, imanın meyvesi, özü ve Allah Teâlâ'nın azameti ve kendi kusurunu idrakin neticesidir. Bunu anlayan*

²⁴⁰ Buhari, İman, 1; Müslim, İman, 19.

²⁴¹ Ankebut, 29/45.

²⁴² Mü'minun, 23/9.

²⁴³ Maun, 107/5.

²⁴⁴ Enfal, 8/3.

²⁴⁵ Buhari, Ezan, 18; Darimi, Salat, 42.

²⁴⁶ Yaşaroğlu, M. Kamil, “Namaz”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII/355.

namazda veya namaz haricinde huşudan ayrılmaz. Çünkü huşu, nerede olursan ol, Allah Teâlâ'nın sana muttali olduğunu ve onun azametini ve kendi kusurlarını bilmeyi gerekli kılar."²⁴⁷

Rükû ve secdelerden ibaret olan namaz ibadetinin mahiyeti Allah Teâlâ'ya yalvarmak ve O'na yakınlaşmaktır ve en önemlisi kurtuluşa ermektir. Bunun en açık örnekleri Kur'an-ı Kerimde mevcuttur. İbadet esaslarını teşkil eden, Allah Teâlâ'yı anmanın en güzel yolu namazla mümkündür. Çünkü bunu ayeti kerime "*Beni anmak için namaz kıl*"²⁴⁸ diye buyurmuştur. Aynı zamanda kişinin günde beş vakit namazını ikame ederek kendisine her an rızkı sınırsız veren Allah'ı hatırlaması, faydalandığı nimetlere karşı onun şükür ifadesidir. Ayrıca namaz ibadeti mü'minin hayatını disipline eder ve onu düzenli bir hayat yaşamaya sevk eder. Son olarak, kul namazla, Allah ile arasındaki en faziletli bir ameli işlemiş olur ve kendisini dinî ve ahlâkî olarak geliştirmesine hız verir.

E. LAĞV

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kavramlardan biri olan lağv kavramı, kişi için bir anlam ve değer taşımayan, onu ilgilendirmeyen,²⁴⁹ insan için arzu edilmeye değmez boş şey,²⁵⁰ düşünmeden, kasıtsız olarak söylenen anlamsız, boş söz demektir. Aslında lağv kelimesi, Arapçada serçe ve diğer kuşların sesine deniliyor. Bundan hareketle anlamsız, boş, çirkin sözlere de lağv denmiştir.²⁵¹ Kişinin dini ve dünyevi hayatı bakımından fayda sağlamayan ve aynı zamanda gereksiz sözleri ifade eden malayani tabiri her ne kadar Kur'an'ı Kerim'de geçmese de malayani kavramına yakın anlamda lağv, abes ve başka kavramlar yer almaktadır. Hakkında yer alan ayette şöyle buyrulmuştur: "*Onlar, beyhude işe, boş lafa bakmazlar*"²⁵² Müfessir Hicazi mealini verdiğimiz ayeti kerimeyi şu şekilde tefsir etmiştir: "*Onlar boş şeylerden yüz çevirirler. Yani batıl ve faydasız şeylerden yüz çevirirler. Çünkü gerçek mü'min yükümlü olduğu görevin ağırlığını bilen, bu görevin kendisine bir emanet olarak verildiğini hisseden, bunlardan dolayı hesaba çekileceğini idrak eden ve bu*

²⁴⁷ Gazali, Ebu Hamid Muhammed, *İhya-u Ulumid'd-din*, Darul-Marife, Beyrut, t.y., I/171.

²⁴⁸ Taha, 20/14.

²⁴⁹ Çağrıci, Mustafa, "Malayani", *DİA*, Ankara, 2003, XXVII/480.

²⁵⁰ Akay, a.g.e, s.285.

²⁵¹ Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, XII/446.

²⁵² Mü'minin, 23/3.

görevlerini yerine getirerek rahatlık ve huzur bulan kişidir. İşte bu nitelikleri taşıyan bir mü'min tabî ki, yararsız, anlamsız ve boş şeylerden yüz çevirir."²⁵³ Başka bir ayette Cenabı Hak yine yukarıdaki niteliklere sahip kişilerin boş şeylere rast geldikleri zaman oradan vakar ile geçip gideceklerini ifade etmiştir.²⁵⁴

Hz. Peygamber Efendimizin ayeti kelimeleri tasdik mahiyetinde söylediği hadisi şerif İslam'ın ahlak prensiplerini ve kişinin davranışlarına dikkatini özetlemektedir. Hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur: "*Kişinin malayanini terk etmesi Müslümanlığının güzelliğindedir.*"²⁵⁵ Konuya bir başka hadisi şerifle açıklama getirilecek olursa bu hadis yukarıdaki hadisi özetleme mahiyetindedir. Hadisi şerifte: "*Allaha ve ahiret gününe iman eden kişi ya hayır söylesin ya da sussun.*"²⁵⁶ İşte bu gösterilen örnek hadislerden anlaşıldığı üzere İslam dininde her mü'minin yapması gereken bu davranışlar, evrensel ahlak vazifeleridir.

Birçok ayet ve hadise göre, kişinin topluma ve insanlığa karşı kullandığı sözleri veya davranışları onun dini ve dünyevi hayatı bakımından fayda sağladığı için bunlar onun için ma'yani (kişinin yararına olan şey), kendisine faydasız olanlar ise malayani (anlamsız, yararsız söz) sayılır. Hatta genel olarak canlı ve cansız tabiata karşı sorumluluk doğuran davranışlarda bu çerçevede düşünülmesi gerekir.²⁵⁷

Netice itibariyle, insanın bilinçsiz bir şekilde dünya hayatının süsüne, oyun ve eğlencelerine uymaktansa kendisine Allah tarafından mükâfat olarak vaat edilen ebedi kurtuluş için, kendini buna sevkeden salih amellerle uğraşması daha doğrudur.

F. ZEKÂT

İslamın beş temel şartından biri olan zekatın sözlük itibariyle "temizlenme"²⁵⁸, "arınma", "arıtma", dinî literatürde ise zekat "kişinin, sahip olduğu mallardan ihtiyaç sahiplerine yılda bir kere infak etmek"²⁵⁹, "bereket ve övgü"²⁶⁰ anlamına geldiği görülür. Bu mana doğrultusunda zekat, ortalama gelir düzeyinin üzerindeki kişilerin

²⁵³ Hicazi, *a.g.e.*, IV/179.

²⁵⁴ Furkan, 25/72.

²⁵⁵ Tirmizi, Zühd, 11; İbn Mace, Fiten, 12.

²⁵⁶ Buhari, Edep, 31.

²⁵⁷ Çağrı, a.g.m., *DİA*, XXVII/481.

²⁵⁸ İbn Manzur, *Lisanul Arab*, XIV/358.

²⁵⁹ el-Curcani, Ali b. Muhammed eş-Şerif el-Huseyni el-Hanefi, *Kitabut-Ta'rifat*, (Tahk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı) Darul Nefâis, Beyrut-Lübnan, 2003, s.184.

²⁶⁰ Erkal, Mehmet, "Zekat", *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV/197.

belli şartlara sahip olan mallarından bir kısmını tayin edilen zaman içerisinde hak sahibi olan fakirlere vermelerini gerektiren ilahi bir emirdir.²⁶¹

Rızık ve gelir elde etme bakımından insanlar arasında bazı farklılıklar olduğu bir gerçektir. Bu durum ayet-i kerimede şöyle anlatılmıştır: “Allah rızık hususunda bazınızı bazınıza üstün kıldı.”²⁶² Yani Allah bazı insanları bazılarına rızık bakımından üstün kılmış ve zenginlerin de mallarından bir kısmını fakirlere vermeyi farz kılmıştır. Bu emir iyilik ve minnet yoluyla yapılacak bir iş de değildir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Onların mallarında, belirli bir hak vardır.”²⁶³ Zekât emri, gelir dağılımındaki bu farklılıkların çözümüne vesile olan ilk tedbirdir ve İslam’daki sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın gerçekleştirilmesidir.²⁶⁴

Kur’an ve Sünnette namazla zekâtın genel olarak birlikte zikredilmesi, bu iki ibadetler arasında yakın bağ olması kadar namaz ibadetinin bedeni ibadet, zekât ibadetinin ise mali bir ibadet olmasıdır. Bu iki ibadeti yerine getirmek dini sorumluluk vazifesini anlamaktır.²⁶⁵

Kur’an-ı Kerime göre zekât verme mü’minlerin, takva ve ihsan sahiplerinin özelliğidir.²⁶⁶ Yine ayeti kerimelerde ifade edildiği üzere zekât vermenin Allah katındaki değerini bilen ve kurtuluşa ermek isteyen mü’minler bu farizayı yerine getirmekle Allah’ın, Rasullahın dostluğunu²⁶⁷ ve dosdoğru yolu kazanmış olurlar.

Cenabı Hak kendi rızası için muhtaç kullarına yapılan yardımların karşılığını kat kat artırır. Dolayısıyla fakirlere verilen mal, geri kalan malı temizler ve artmasına vesile olur. Ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: “Onların mallarından, kendilerini hem temizleyip, hem de arındıracağın bir sadaka al.”²⁶⁸ Bu ayeti kerimede Peygamber Efendimize, Müslümanların mallarından bir miktar zekât olarak alması suretiyle onları temizleyip yüceltmesi ve Müslümanlar için dua emredildikten sonra ise Peygamberin duasının onlara huzur vereceği belirtilmiştir. Ayeti kerimenin

²⁶¹ Erdoğan, Mehmet, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, s.618.

²⁶² Nahl, 16/71.

²⁶³ Mearic, 70/24.

²⁶⁴ Zuhayli, Vehbe b. Mustafa, *el Fıkhu’l İslamiyyu ve Edilletihu*, Daru’l Fikr, Dimaşk, t.y., III/1790.

²⁶⁵ Erkal, a.g.m., *DİA*, XLIV/197.

²⁶⁶ Mü’minun, 23/1-4.

²⁶⁷ Maide, 5/55.

²⁶⁸ Tevbe, 9/103.

sonunda ise Allah'ın iştirici ve bilici olduğu vurgulanmıştır. Bu da Peygamberimize hitaben sen onlar için dua et, Allah senin duanı iştirir ve bilir demektir.²⁶⁹

Zekâtla ilgili Mü'minun suresinde yer alan ayet-i celilede zekattan maksadın ekser alimlere göre "malın zekatı" olduğu belirtilmektedir. Çünkü ayeti kerimede: *"Hasat günü malın hakkını verin."*²⁷⁰ buyrulmuştur. Bu ayetten hem malın zekâtı hem de nefis temizliğinin murad edilmesi mümkündür. Çünkü Yüce Allah ayeti kerimelerde buyurduğu üzere: *"Gerçekten, onu temizleyip parlatan kurtuluş bulmuştur, Onu kirletip gömen ise zıyan etmiştir."*²⁷¹ Onlar zekâtı vermezler ve onlar ahirete de inanmazlar.²⁷² Ayeti kerime şöyle tefsir edilmiştir: *"Ayette geçen zekât kelimesinden maksat nefsi kötü huylardan arındırmaktır. Bununla en önemlisi nefsin şirkten temizlenmesidir. Malın infakı da zekât olarak isimlendirilmiştir. Çünkü zekât malı haramdan korur ve malın artmasına ve bereketlenmesine sebep olur."*²⁷³ Başka bir görüşe göre zekât vermeyenler hakkında ise: *"Onlar cimrilikleri ve yaratılmışlara karşı duyarsızlıklardan dolayı zekât vermezler."*²⁷⁴

Bahsedilmiş bütün bu sayılanlardan anlaşıldığı üzere namaz ibadeti gibi zekât emri de yaşadığımız asra kadar uygulanarak gelmiştir. Bu mali ibadetin yerine getirilmesi Kur'an-ı Kerim'de başlangıçta vurgulanmıştır. Zekât vermek İslam dininde bir vergi emridir. Dolayısıyla devletin toplamakla mükellef olduğu bu vergi, Tevbe suresinde zekâtın belirli yerlere verilmesi tek tek sayılmıştır ki bunlar da muhtaç insanların hakkıdır. Yani elde edilen ganimetlerle birlikte zekât devlet giderlerini karşılamada ve bütçe oluşturmada istifade olunan gelir kaynağıdır.²⁷⁵

Netice itibariyle Allah'ın emri olan zekât ibadeti samimi niyete sahip kişilerde ve toplumda dini ve ahlaki değerleri güçlendiren bir vasıtaadır. Dolayısıyla zekât bireyi cimrilikten, mal hırsından korur, kendi kazandığı malını ihtiyaç sahipleriyle paylaşma ve bu nimetleri verene karşı şükür etme hissini kazandırır. Böylece zengin

²⁶⁹ Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, XXIII, 168-169.

²⁷⁰ Enam, 6/141.

²⁷¹ Şems, 91/9-10.

²⁷² Fussilet, 41/7.

²⁷³ İbn Kesir Tefsir, VII/164.

²⁷⁴ Beydayi, Nasuriddin Ebu Said Abdullah b.Ömer b.Muhammed eş-Şirazi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil* (Tahk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı) Beyrut, 1418, V/68.

²⁷⁵ Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, XXIII/172.

mü'minlerin yerine getirdikleri bu emir toplumda sosyal yardımlaşmayı güçlendirmeye sebep olur.

G. İFFET

İffet kavramı kişinin, nefsinde şehvetin galip gelmesine mani olan bir halin ortaya çıkması,²⁷⁶ söz ve fiil olarak haram olan şeylerden kaçınması, iffetli ve temiz olmasıdır.²⁷⁷ Bir başka anlamda ise insanın bedeni ve maddi hazlara aşırı düşkünlüğünü koruyan ahlaki terimdir.²⁷⁸

Kur'an-ı Kerim'de iffet kavramı yer almasa da bu kavrama benzer kökte fiiller yer almaktadır. Ayeti kerimede buyrulduğu üzere: *“Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah kendilerine lütfundan bir zenginlik verinceye kadar iffetli kalmaya çalışsınlar.”*²⁷⁹ Ayeti kerime açıkça kişinin cinsel istekler hususunda edepli olmasını vurgulamaktadır. Ayeti Kerimeye açıklık getiren müfessir Kurtubi (ö. 671/1273) şöyle demiştir: *“Bu hitap kendi işinin yetkisini elinde bulunduran kişiler içindir. Allah Teâlâ ayeti kerime ile evlenme imkânı bulamayan kimselere iffetli olmalarını emretmektedir. Evlenme engellerinden çoğu mal sahibi olmamak olduğu için, Allah'ın kendi lütfuyla onu zengin kılarak mal sahibi yapacağı vadedinde bulunmaktır. Az miktarda bir mehre razı olacak bir kadın bulacağı, yahut da kadınlara karşı duyduğu şehvet hislerinin ortadan kalkacağını vaat etmektedir.”*²⁸⁰

Kötülüğe tenezzül etmemek, ırz ve namusu korumak anlamındaki iffet kavramı hakkında Cenabı-Hak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: *“Namazlarını kılan, boş şeylerden yüz çeviren, zekâtlarını veren ve iffetlerini koruyan mü'minlere müjdelersun.”*²⁸¹ Bu ayet başka şeylerle beraber iffet ve namusu korumanın önemini anlatmakla mü'minlerin kendi eşleri ve cariyelerinden başkalarına gitmemelerini emretmektedir. Dolayısıyla bu emre tabi olan mü'minlerin de felaha, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşacakları vurgulanmaktadır.

“Zevceleri ve sahip oldukları cariyeleri hariç, iffetlerini koruyanlar kınanmazlar. Yani onlar zevcelerinden ve sahip oldukları cariyelerinden başkalarına

²⁷⁶ İsfahani, a.g.e, s.573.

²⁷⁷ Erkan Arif, *Büyük Arapça-Türkçe Lügat*, Yasin yay., İstanbul, 2004, s.1669.

²⁷⁸ Çağrı, Mustafa, “İffet”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXI/506.

²⁷⁹ Nur, 24/33.

²⁸⁰ Kurtubi, *Tefsir*, XII, 243.

²⁸¹ Mü'minun, 23/1-5.

yaklaşmazlar. Allah'ın helal kıldığı şeyleri yapanlara kınanma yoktur kim de bunun ötesini ararsa, yani eşleri ve cariyelerinin ötesini ararsa işte onlar mütecavizlerdir ve haddi aşanlardır."²⁸²

Yüce Allah bize bu ayetleri vahyetmekle insanın kendi iffetini korumasını emretmektedir. İnsan doğasına cinsel içgüdüyü koyan Allah onun için bu eğitime vahyinde yer vermiştir. Önce ana-babalar, sonra da öğretmenler bu ahlak eğitimini alacak, daha sonra da gençlere bu konu hakkında bilgi vereceklerdir. Aile hayatının korunması ve cinsel arzuların azalması için bu eğitim çok önemlidir. Beyin, gönül ve cinsel eğitim müşterek yürümelidir. Dolayısıyla irade ve şehvi istekler arasındaki bu ilişkiyi öğretmek, şehvi arzuların kabarmamasında önem teşkil etmektedir.²⁸³

Netice itibariyle denilebilir ki mü'min kimliği taşıyan her insan namus ve iffetini korumalıdır. Bu konuda kendilerine laf getirecek, iffetsiz olarak tanınmalarına sebep olacak kötü davranışlardan ise kaçınmalıdır. Kur'an'ın dediği gibi bu emirleri yerine getiren mü'minlerin felaha ermeleri tabi ki kendi değerlerini yüceltecek olan iffet ve namus duygularına dikkat etmekle gerçekleşir. Aynı zamanda İslam'ın getirdiği bu emirlere uyan ve ahlaki bakımdan seçilmiş insan sınıfı olan mü'minler, kendileriyle beraber başkalarının iffet ve namuslarına kötü gözle bakmamalı, kendi iffetlerini korudukları gibi, mü'min kardeşlerinin namuslarını da korumak zorundadırlar.

H. EMANET

Emanet kelimesi güvenmek, gönlün huzur bulması, korkudan emin olmak,²⁸⁴ hıyanetin zıddı,²⁸⁵ saklaması için bir kimseye bırakılan mal,²⁸⁶ birisine güvenilip bırakılan şey veya her hangi bir eşyanın belli bir süre korunması için bırakılan güvenli yer²⁸⁷ anlamlarına gelmektedir.

Emanet kavramı geniş kapsamlı bir nitelik taşımaktadır. Bunu Kur'an ve Hadis kaynakları daha geniş şekilde izah etmektedir. Emanet genel anlamda korunması ve

²⁸² İbn Kesir, *Tefsir*, V, 462.

²⁸³ Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı yay., İstanbul, 2004, XIII/189.

²⁸⁴ İsfahani, *a.g.e.*, s.90.

²⁸⁵ İbn Manzur, *a.g.e.*, XIII/21.

²⁸⁶ Hançerlioğlu, *a.g.e.*, s.84.

²⁸⁷ Akay, *a.g.e.*, s.117.

saklanması için birinin yanına geçici olarak bırakılan bir şeydir. Allah Teâlâ'nın insana verdiği vücudu ve organları da birer emanettir, iş başında olan kişiye yaptığı işi de bir emanettir. Anne ve babaya çocukları emanet olduğu gibi yöneticinin yönettiği insanlar ve sahip olduğu makamı da kendisine bir emanettir. Bu kişiler sahip oldukları emanetlerini korumakla yükümlüdürler. Dolayısıyla Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de inanmış mü'minlerin sahip oldukları emanetlerine ve ahidlerine dikkat ettiklerini şöyle ifade etmiştir: *“Onlar, emanetlerine ve sözlerine riayet ederler.”*²⁸⁸

Bu ayeti kerimede yer alan emanet ve korunan şey, halden hale geçmesine rağmen riayet olunan şey veya antlaşma, kontrat anlamlarına gelen ahid²⁸⁹ kavramlarının ikisi de önemlidir. Çünkü Allah'ın insanlara emrettiği emanete riayet etmek, Allaha ve insanlara karşı verilen sözde durmak İslam dininin emrettiği temel ilkelerdendir. Allah Teâlâ'nın bize bahsettiği her şey birer emanettir. Dolayısıyla bu emanetlerin korunması gerekmektedir. İnsanların bize emanet bıraktıkları şeyleri muhafaza etmek, kimsenin hakkına girmemek, emanete hıyanet etmemek ve bunun gibi başka hususlar emanete ve ahde riayetin gereğidir.²⁹⁰

*“Onlar emanetlerine ve sözlerine dikkat edenlerdir”den maksat, yani onlar emanete hıyanet etmezler ve emaneti sahiplerine teslim ederler. Söz verdiklerinde ve anlaşma yaptıklarında bunu yerine getirirler, münafıklar gibi yapmazlar.*²⁹¹

Mü'minlerin emanetlerini gözetmeleri ve verdikleri sözlerini yerine getirmeleri önemlidir ve imanı yakından ilgilendiren konudur. Bunun aksi ise münafıklık alameti olarak kabul edilmiştir.²⁹² Nitekim bu konuya mü'minlerin titizlik gösterdiklerini, münafıkların ise emanete ve ahde riayet etmediklerini söyleyen Peygamber Efendimiz hadisi şerifte şöyle buyurmuştur: *“Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, emanete hıyanet eder ve söz verdiği zaman sözünde durmaz.”*²⁹³ Bir başka hadisi şerifte ise: *“Emanet zayi olduğunda kıyameti bekle”*²⁹⁴ diye buyurmuştur. Hadisi şeriften anlaşıldığına göre mü'minlerin emanete hıyanet

²⁸⁸ Mü'minun, 23/8.

²⁸⁹ Curcani, a.g.e, s.237; Küçük, Abdurrahman, “Ahid”, *DİA*, İstanbul, 1988, I/533.

²⁹⁰ Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, V/436.

²⁹¹ İbn Kesir, *Tefsir*, V, 463.

²⁹² Şimşek, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan yay., İstanbul, 2012, III/437.

²⁹³ Buhari, 23; Müslim 59.

²⁹⁴ Buhari, İlim 2.

etmeleri veya ahde vefasızlık yapmaları güvensizliğin ortaya çıkmasına ve toplumu felakete sürüklemesine sebep olur. Onun için mü'minlerin emanet ve ahid gibi yükümlü oldukları bu emir ve yasaklara dikkat etmeleri önemli vazifelerinden sayılmıştır.

Netice olarak İslam dinine iman eden mü'minler Allah'ın emanetini gözetmek zorundadırlar. Çünkü bu mü'minin imani vazifelerindedir. Emaneti güvenli bir şekilde korumak toplumun huzur duygusunu artırdığı için mü'minlerin bu şuurla emanete riayet ve ahde vefaları yapmakla yükümlü oldukları sorumluluklardır. Aynı zamanda bunlar mü'minlerin özelliklerindedir.

İ. HULÛD

Hulûd kavramı ahiret ehlinin orada devamlı kalması²⁹⁵ bir şeyin bozulmaması olduğu gibi kalması, bozulması uzun zaman alan şey,²⁹⁶ devam etmek, uzun zaman kalmak, bir şeyin tabii hali üzere kalıp devam etmesi bozulmaya maruz kalmaması, uzun zaman sonra gerçekleşmesi²⁹⁷ veya sürüp gitme, devamlılık, ebedilik ve sonsuzluk anlamlarına gelmektedir.²⁹⁸

Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde geçen huld kavramı hem cennet ehli için hem de cehennem ehli için kullanılmış bir ifadedir. Şöyle ki, ayeti kerimede muttakiler için ebedi cennete girecekleri vaad edilmiştir. Ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“Cennet ise, Allaha korkanlar için uzak olmaksızın yaklaştırılmış olacaktır. Girin oraya bir selam ile. İşte bu, o ebedilik günüdür.”*²⁹⁹ Müfessir ayete şöyle açıklama getirmiştir: *“Cennet muttaki olanlara yaklaştırılıyor. Yani onlar cennete taraf değil cennet onlara taraf geliyor. Cennetle beraber Allah'ın sonsuz nimetleri de onlara veriliyor. Bu nimetler Allaha yönelen emirlerini yerine getiren, Allah'ı görmediği halde ondan korkan ve ona yönelmiş bir kalp ile gelen muttakilere verilir. Dolayısıyla Rablerinden korkanlara, O'na boyun eğerek itaat edenlere ebediyet günü olan ve çıkışı olmayan cennete selamete girmelerine izin veriliyor.”*³⁰⁰

²⁹⁵ İbn Manzur, *a.g.e*, III/164.

²⁹⁶ İsfahani, *a.g.e*, s.291.

²⁹⁷ Topaloğlu, Bekir, “Huld”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII/324.

²⁹⁸ Akay, *a.g.e*, 196.

²⁹⁹ Kaf, 50/31-34.

³⁰⁰ Kutup, *a.g.e*, XIV/33.

Başka bir ayette ise manevi açıdan suçlu kişiler veya günah işleyerek kendilerine ve başkalarına zulmeden kişilerin ebedi azaba düçar olacakları haber verilmiştir. Yine küfür yolunu bırakmayıp Kur'an-ı Kerim'i inkâr edenlerin cezalarının ebediyet yurdu olan cehennem olacağı beyan edilmiştir. Ayeti kerime mücrimlerin hallerini şöyle açıklamıştır: *“İşte bu, O Allah düşmanlarının cezası olan ateştir. Ayetlerimizi inkâr etmelerinin cezası olarak, onların ebedi olarak kalacakları yurt ancak orasıdır.”*³⁰¹

Netice itibariyle mü'minlerin, ayetlerde sayılan özelliklere özen gösterdikleri ve karşılığında felaha erecekleri, felah ile cennet arasındaki bir takım amelleri gerçekleştiren mü'minlerin Firdevse yani cennete girecekleri ve orada ebedi kalacakları ifade edilmiştir: *“Gerçekten mü'minler kurtuluşa ermiştir. Firdevse vâris olacak; orada ebedi kalacaklardır.”*³⁰²

Bu ayeti keriminin tefsirinde bir görüşe göre, mü'minlerin Firdevs cennetini hak etmeleri ve bu yerlerde mirasçı olarak kalacakları vurgulanmıştır. Bunların Firdevse vâris olmaları, yaptıkları amellerinin karşılığı, yani dünyadayken işledikleri iyiliklerin mükâfatıdır.³⁰³ Müfessirin görüşünü destekleyen ayeti kerimede ise Cenabı Allah şöyle buyurmuştur: *“İşte bu, sizin yaptığınız işler sebebiyle vâris kıldığınız cennet!”*³⁰⁴

Netice olarak, mü'minlerle alakalı ayeti kerimelerde geçen kavramların baş kısmında mü'minlerin kurtuluşa erişecekleri, sonunda ise yaptıkları iyiliklere karşılık cennetle müjdelenecekleri haber verilmektedir. Mü'minlerin ise bu başta ve sondaki amellerin arasını doldurmaları gerekmektedir. Bu ameller iman sahibi bir kişinin namazlarını devamlı olarak kılması, aynı zamanda huşuya dikkat etmesi, asılsız, boş sözlerden uzak durması, İslam'ın şartlarından olan zekât emrini yerine getirmesi, iffetini, namusunu koruması, emanete hıyanet etmemesi ve ahde vefa göstermesi ile mü'mini dünya ve ahiret saadetine ulaşmasına vesile kılar. Dolayısıyla bu nimetlere sahip olmak ise gerçek iman sahibi olmakla ve bu saydığımız ilkelere uymakla gerçekleşir.

³⁰¹ Fussilet, 41/28.

³⁰² Mü'minun, 23/11.

³⁰³ Hicazi, a.g.e, IV/181.

³⁰⁴ Zuhruf, 43/72.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜ'MİNLERİN BAZI İTİKADÎ VE AMELÎ ÖZELLİKLERİ

1. Gayba İman Etmek

Mü'minlerin özelliklerini tanıtmadan önce mü'minin akidesini tanıtmakta fayda vardır. Mü'min Allah ve Rasulünden gelenleri tasdik eden ve doğrulayan kişidir.³⁰⁵ İşte mü'minin bunları tasdiklemesi halinde itikadındaki hakikatler ortaya çıkmış olur. Aynı zamanda şu da bir gerçek ki mü'min sadece itikat etmekle yetinmemeli, itikadını yaşadığı âlemde amelleriyle de ispatlamalıdır.

Allah Teâlâ'yı ve O'nun inanmasını istediği şeyleri kalbi ile tasdik, dili ile ikrar eden mü'minlerin gayba iman etmeleri bu çalışmada mü'minlerin birinci özelliklerindedir. Şöyle ki, ilk başta gaybın ne anlama geldiğini açıkladıktan sonra mü'minlerin gayba iman etmeleri ayetler çerçevesinde incelenecektir. Gayb, Allah Teâlâ'nın kendinden başka kimsenin bilmediği ve bizden sakladığı her şeydir.³⁰⁶ Bir başka anlamda ise, akıl ile bilinmeyen ve duygu kapsamına girmeyen şeyler gaybdır.³⁰⁷ Bilgi dışında kalan ve idrak edilemeyen gayba inanma mü'minlerin ilk özelliklerinden olsa gerektir. Gayb âleminin var oluşunu ve insanın gayba inanmasını en güzel şekilde kutsal kitap olan Kur'an-ı Kerim açıklamaktadır. Kur'an-ı Kerim mü'minlerin özelliklerini anlatırken mü'minlere özel hatırlatmalarda bulunmuştur. İnsan tarafından müşahede edilerek görünen şeylerle beraber, müşahede ettiği halde görünmeyen ve bilinmeyen şeylere dikkati çekmektedir. Yani yukarıda belirtildiği gibi duyu organlarının yetersizliğinden dolayı bu bilgilere sahip olmamaktadır. Ayeti kerimede bunun açıklanması şöyledir: *“Görmüyor musun, göklerde ve yerde bulunanların hepsi, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyorlar. Birçoğunun üzerine de azap hak*

³⁰⁵ Curcani, *a.g.e.*, s. 270.

³⁰⁶ Curcani, *a.g.e.*, s. 241.

³⁰⁷ İsfahani, *a.g.e.*, s. 616.

olmuştur. Her kimi de Allah, hor ve hakir ederse, artık ona ikram edecek yoktur. Şüphesiz ki Allah dilediğini yapar.”³⁰⁸

Bu ayeti kerimede Allah Teâlâ kendisinden başka ibadet edilecek mabudun olmadığını haber vermiştir. Çünkü yaratılmışlar Allah’ın azametine secde etmektedirler. Hatta yaratılmışların gölgeleri bile Allah’a secde etmektedirler.³⁰⁹ Güneşin, ayın ve yıldızların ayette zikredilmelerinin sebebi Allah’tan başka bunlara da tapılmasıdır. Bunların da yaratıcılarına secde ettikleri Allah Teâlâ’nın emrinde oldukları bildirilmiştir.³¹⁰

Allah Teâlâ gaybla ilgili bir ayeti kerimede; “*O takva sahipleri ki, Rablerine gıyabında saygı duyarlar ve o kıyamet saatinden titrer dururlar.*”³¹¹ Bu ayeti kerimede Allah’ı görmeden inanan ve ondan korkan kullar övülmüştür. Ayrıca kıyameti de görmeden iman eden ve kıyametin azametini anlayarak o ölçülere göre hayatına yön veren mü’minlere de övgü yapılmıştır.

Takva sahibi kişilerin Allah’a O’nu görmeden iman etmelerine ve kıyametin dehşetinden korkmalarına müfessir Taberi şöyle izah getirmiştir: *Takva sahibi kişiler ahireti görmedikleri halde, dünyada iken Allah’ın kendilerini cezalandırmasından korkarlar. Allah Teâlâ’nın göndermiş olduğu emirlere uyar, yasaklarından kaçınırlar. Kıyametin kopmasından da korkarlar. Aynı zamanda dünyadayken günah işlediklerinden dolayı ahiret âleminde bundan sorgulanacaklarından korkarlar.*³¹²

Ayeti kerimelerde mü’minlerin veya takva sahiplerinin Allah’ı görmedikleri halde iman etmelerinden bahsedilmiştir. Bu ilgi çekici husus mü’minlik vasfını taşıyan kişilerin en önde gelen özelliğidir ve bu hakikatler, Allah’a ve onun ayetlerine iman etmelerindedir.³¹³ Şu da bir gerçektir ki, iman hakikatine sahip mü’minlerin vahye tabi olduklarından ve görmedikleri halde gayba iman etmelerinden dolayı Cenabı Hak onlar için ayeti kerimede müjde vermektedir. Dolayısıyla gayba iman eden ve bu niteliklere sahip mü’minler Allah katında yüksek makamlara, cennetlere üstün derecelere nail olacaklar. Bu müjdeyi Cenabı Hak ayeti

³⁰⁸ Hacc, 22/18.

³⁰⁹ Nahl, 16/48.

³¹⁰ İbn Kesir, *Tefsir*, IV/575-576.

³¹¹ Enbiya, 21/49.

³¹² Taberi, *Tefsir*, XVI/289.

³¹³ Mü’minun, 23/58.

kerimede şöyle ifade etmiştir: *“Rablerini görmedikleri halde saygı besleyenler yok mu, muhakkak ki bağışlanma ve büyük bir mükâfat onlar içindir.”*³¹⁴

2. Allah Anılınca Kalplerinin Titremesi

Unutulan şeyi hatırlamak veya hafızada var olanı zikretmeye devam etmek anlamındaki zikir³¹⁵, Kur'an-ı Kerim'de birçok türevleriyle zikrolunmuştur. Şöyle ki, Allah'a çokça zikir ve tesbih yapılması³¹⁶, Allah'ın zikrinin her şeyden üstün olması³¹⁷ kulun daima Allah'ı anması için: *“O halde beni anın ki, ben de sizi anayım.”*³¹⁸ şeklinde zikrin önemine vurgu yapılmıştır. Ayrıca zikrin kalp huzuruna ve kurtuluşa işaret olduğu da ifade edilmiştir.³¹⁹

Yapılan ibadetlerin geçerli olması için belli şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Zikir için ise bu şartlar istenmemiştir. Dolayısıyla, abdestli, abdestsiz, yatarak, oturarak veya ayakta zikir yapılabilir. En faziletli zikir kalp ve lisanla yapılan zikirdir, yani dilin kalpte olanı ortaya koymasıdır. Ayrıca Allah'ı tesbih etmek yani hamd ve şükür etmek dilin zikri, Allah'a inanmak, yaratıklarını düşünmek kalbin zikri, emirlerini yerine getirmek yasaklarından kaçınmak ise organların zikretmesidir.³²⁰ Nasıl ki her bir organın kendine has bir kulluk şekli vardır, dilin de kulluk şekli zikirle gerçekleşmektedir. Rasulullah Efendimiz bu konuda hadisi şerifinde şöyle buyurmuştur: *“Zikreden kimse ile zikretmeyen kimse diri ile ölü gibidir.”*³²¹ Dil ile zikir yapmanın önemi hakkında bir diğer kutsi hadiste ise: *“Kulum beni zikrettiği zaman beni nasıl sanıyorsa ben öyleyim, onunla beraberim. Kulum beni kendi içinde zikrederse ben de onu kendi nefsimde zikrederim. Beni cemaat içerisinde zikrederse ben de onu daha hayırlı bir cemaat içerisinde zikrederim. Bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O, bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim.”*³²²

³¹⁴ Mülk, 67/12.

³¹⁵ İsfahani, a.g.e., s. 328.

³¹⁶ Araf, 7/205.

³¹⁷ Ankebut, 29/45.

³¹⁸ Bakara, 2/152.

³¹⁹ Enfal, 8/45; Cuma, 62/10.

³²⁰ Öngeren, Reşat, “Zikir”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV/410.

³²¹ Buhari, *Da'avât*, 67.

³²² Buhari, *Tevhid*, 15; Müslim, *Zikr*, 2; İbn Mace, *Edepe*, 59.

Mü'minlerin en belirgin vasıflarını anlatırken Cenabı Hak şöyle buyurmuştur: *“Onlar ki gerek ayakta ve otururken ve gerek yanları üzerinde iken hep Allah’ı zikrederler ve göklerle yerin yaratılışını düşünürler; “Ey Rabbimiz, bunu sen boşuna yaratmadın, sen noksan sıfatlardan münezzehsin, bizleri o ateş azabından koru” derler.*”³²³ Ayeti kerimede sayılan bu üç hal, insanın bütün hallerini içermektedir. Bedene ait hareketleri içine alan bu hal, yükselme, ortada durma ve düşme gibi halleri de içine almaktadır. Demek ki tam akıl sahipleri mü'minler nerede olurlarsa olsunlar, kalpleri Allah’ı zikirden başka bir şey ile tam güven zevki bulamadıklarından, Allah’ı zikirden uzak durmazlar.³²⁴

Yukarıdaki ayeti kerime ile alakalı başka bir görüşe göre ise, ayette bahsedilen zikirden maksat namazdır. Buna göre ayetin manası “onlar ayakta olarak, eğer buna güçleri yetmiyorsa oturarak, eğer buna da güçleri yetmiyorsa, yanları üste yatarak namaz kılarlar” şeklinde verilmiştir. Bu da mü'minler hangi halde olurlarsa olsunlar namazlarını terk etmezler anlamına gelmektedir. Bu zikirden murat edilen mana, dil ile yapılan zikir olabileceği gibi, kalp ile yapılan zikir de olabilir. En mükemmel mana ise, her ikisi ile birlikte yapılan zikrin murad edilmesidir.³²⁵

Bu konuyla ilgili ayeti kerimeler ve hadisi şeriflerden anlaşılan mesajlar adeta mü'minlerin gerçek vasıflarını anlatmaktadır. Gerçek manada iman ölçüleri, bu kriterler çerçevesinde insanoğlunun hayatına yön vermesini talep etmektedir. Bu öğüt ve nasihatleri yerine getirmekten maksat ise mü'minlik vasıflarını taşımaktan ileri gelmektedir. Demek ki, gerçek mü'minler ayetlerde de buyrulduğuna göre Allah’a gönülden bağlı olan kişilerdir. Onun için mü'minler Allah’ın adı anıldığında kalpleri ürperir, ayetleri okunduğunda ise imanları artar ve Allah’a tevekkül ederler. Dolayısıyla Cenab-ı Hakk’ın bizlere gönderdiği emirlere ve ölçülere uyarak ve düzgün bir şekilde hedefi belirleyerek Hakka yönelmek, bu dünyada huzura, ahiret âleminde ise kurtuluşa bir vesiledir.

³²³ Ali İmran, 3/191.

³²⁴ Yazır, a.g.e., II/485.

³²⁵ Razi, a.g.e., VII/269.

3. Allah'ı Dost Edinmek

İslam dininin temel ilkelerinden bir diğeri de insanlar arasında birliği, kardeşliği, barışı ve dostluğu korumak ve devam ettirmektir. Mü'minlerin kardeş olduklarına³²⁶ ve Allah'ın rahmetini kazanabilmek için de bu kardeşliğin düzeltilmesine vurgu yapılmıştır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de bunlarla beraber Allah'ın insanlarla dostluğu,³²⁷ insanların Allah'la dostlukları,³²⁸ övülmüş fakat şeytanla ve kötü insanlarla dostluk yapanların ise zararda oldukları³²⁹ vurgulanarak kınanmışlardır.

Bahsi geçen mezkur ayetlerde Yüce Allah, Peygamberler ve O'na inananlara yardım ettiğini, onları koruduğunu, günahlarını affettiğini, karanlıktan aydınlığa çıkararak onlarla gerçek bir dostu olduğunu açıkça beyan etmiştir. Bunun üzerine inananlara düşen en büyük görev ise dost olarak Allah'ı bilip yalnız O'na tevekkül etmeleri hususudur. Bunun dışında, dinî ve ahlâkî düşüncenin beşeri ilişkiler üzerindeki etkisi inkar edilemez. Dolayısıyla kafir ve zalimlerin dostu şeytan ve onun yoldan çıkarttığı azgın kişilerdir. Mü'minlerin ise dostluk kuracakları kişiler şu ayette kendilerine bildirilmiştir: *“Sizin dostunuz önce Allah, sonra peygamberi, sonra da rükûa vararak namaza devam eden ve zekât veren mü'minlerdir.”*³³⁰ Bundan başka mü'minlere hitap olunan başka bir husus ise iman yerine küfrü tercih edenler babalarınız veya kardeşleriniz bile olsa onları dost kabul etmeyiniz³³¹ mealindeki ayeti kerimede dostlukların kurulmasında kan bağının değil inanç birliğinin esas alınması vurgulanmıştır.³³²

Beşeriyeti yoktan var eden ve nimetleriyle rızıklandıran Yüce Allah mü'minlerin dostudur. Nitekim ayeti kerimede bunu ifade eden Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *“Allah iman edenlerin dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.”*³³³ Burada Allah Teâlâ iman ederek rızasına tabi olan mü'min kullarına

³²⁶ Hucurat, 49/10.

³²⁷ Nisa, 4/45-119-123.

³²⁸ Yunus, 10/62.

³²⁹ Araf, 7/27-30.

³³⁰ Maide, 5/55.

³³¹ Tevbe, 9/23.

³³² Çağrıcı, Mustafa, “Dostluk”, *DİA*, İstanbul, 1994, IX/511.

³³³ Bakara, 2/257.

hidayet edeceğini bildirmiştir. O, aynı zamanda mü'min kullarını küfür karanlıklarından, aydınlık nuruna çıkaracağını da haber vermiştir.³³⁴

Cenabı Hak mü'minlerin Allah ve Rasulü ile kendi aralarındaki dostluklarını pekiştirmelerini Maide 55. ayette apaçık bildirmektedir: *Bu pekiştirmeden maksat dininizin kıymetini biliniz, ilahi hakkın feyzini, bu yüksek hürriyeti bırakıp başkalarının dostluğunu kabullenmeyiniz. Sizin her manasıyla veliniz, amiriniz, yardımcınız yalnız Allah ve Allah'a tabi olarak Rasulü, Allah'a ve Rasulüne tabi olarak mü'minlerdir. Onlar öyle mü'minlerdir ki, Allah'a ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek rekatlarıyla güzelce namaz kılarlar ve Allah'ın emrine uyarak, isteyerek, rıza göstererek zekatlarını verirler.*³³⁵

Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz de mü'minlik sıfatını taşıyan her mü'minin daima dikkatli davranarak ve yukarıda sayılan özellikleri taşıyan veya bu hükümlere riayet eden kulları dost edinmeyi tavsiye etmiştir. Bu konuyla ilgili Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Ancak mü'minle dost ol ve yemeğini de Allah'tan korkan takvalı insanlar yesin.”*³³⁶

Son olarak ayeti kerimelerden ve hadisi şereflerden alınan bilgilere göre mü'minlik sıfatını taşıyan her insan Allah'ı kendine dost edinmesi gerekmektedir. Çünkü Cenabı Hak kullarını karanlıktan kurtarıp, aydınlığa çıkartmasıyla hidayet yolunu göstermiş ve tabi ki, bizi kurtaran, bizim dostumuz olmalıdır. Dolayısıyla bu özelliği bahşeden Yüce Allah'ın emirlerine uygun olarak hayat tanzim edilmelidir ki mü'min olanlar Rabbini tanısin, sevsin ve onunla dost olsunlar. Nitekim bütün kâinatın ve mahlukatın yaratıcısı olan ve hiçbir şeye muhtaç olmayan âlemlerin Rabbi olan Allah'la dost olmak en büyük zenginliktir.

4. Günahlardan Uzak Durmak

Mü'minlerin özelliklerinden diğeri Allah'ın yasakladığı, sevmediği şeylerden uzak durmak ve Allah'a itaat ederek emirlerini en güzel şekilde yerine getirmektir. Bir nevi Allah'tan korktuklarından dolayı nefisleri günah işlemeye teşvik etse de sağlam iman sayesinde bu yoldan uzak dururlar. Günah işlememekle mücadele

³³⁴ İbn Kesir, *Tefsir*, I/685.

³³⁵ Yazır, *a.g.e.*, III/271-272.

³³⁶ Tirmizi, *Zühd*, 55; Ebu Davud, *Edep*, 19.

ettiklerinden dolayı zamanla Allah'ın sevgisine mazhar olurlar. Şöyle ki günah işlemekten uzak duran mü'minler hakkında Cenabı Hak müjde mesajı vermiştir: *“Tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükûa varanlar, secdeye kapananlar, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın belirlediği sınırları koruyan o bütün mü'minleri müjdele!”*³³⁷

Buradaki, Allah'ın müjdelediği mü'minler o kimselerdir ki, Allah'tan korkup ona boyun eğip, O'nun sevmediği şeylerden uzak durarak sevdiği şeylere yönelirler ve Allah'a hamd ederler. Oruç tutarak vücutlarını seyahat edenler gibi yorarlar. Namazlarında ruku ve secde yaparlar. İnsanları hakka çağırır, doğru yolda yürümelerini ve salih amel yapmalarını emrederler, aynı zamanda Allah'ın yasakladığı şeyleri onlara yasaklarlar. Allah Teâlâ'nın farz kıldığı ibadetleri yerine getirerek yasakladığı emirleri de yapmayarak bu sınırları ve çizgiyi korurlar.³³⁸

Daima nefislerini terbiye ederek onu kendi haline bırakmayan ve nefislerini ıslahla meşgul olan mü'minler eğer bir suç işlerlerse hemen işledikleri suç sebebiyle Allah'ı hatırlayarak bir daha suç işlememekle beraber geciktirmeden tövbe ederler. Cenab-ı Hak bu konuda ayeti kerimede şöyle buyurmuştur: *“Onlar ki, bir suç işledikleri veya kendilerine bir haksızlık yaptıkları zaman, Allah'ı anarlar ve derhal günahlarının bağışlanmasını isterler; Allah'tan başka günahları kim bağışlayabilir ki? Bir de yaptıklarında bile bile ısrar etmezler.”*³³⁹

İnsanın fitratında unutmak ve hata işlemek vardır. Fakat önemli olan insanın, yaptığı hatadan hemen dönüp Allah'a yönelmesidir. İşlediği hatadan sonra Allah'ı hatırlamak yaptığı hatanın farkına varmaktır. Bu hatırlama kişide pişmanlık meydana getirdiği için ve bu hataları yalnız Allah'ın affedeceğini bilerek O'ndan bağışlanma diler. Alışkanlık yapmadan veya ısrar etmeden günahlardan uzak durmak ve yaptıysa Allah'tan bağışlanma dilemek insanı kötü ahlaktan uzaklaştırır. En önemli olanı da günah işledikten sonra af dileyebilmektir.³⁴⁰

Hiç kuşkusuz ki, bir mü'minin hedefi Allah'ın rızasını kazanmak olmalıdır. Mü'min kişi de bu hedefe ulaşmak için çaba sarf etmelidir, aynı zamanda günahlardan uzak durmalıdır. Mü'min olanların günahlardan kaçmaları ve bir daha

³³⁷ Tevbe, 9/112.

³³⁸ Taberi, *Tefsir*, XII/7-8.

³³⁹ Ali İmran, 3/135.

³⁴⁰ Bayraklı, *a.g.e.*, IV/380-381.

yapmamalarıyla ilgili Peygamber Efendimizden naklolunan hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur: “Mü’min bir yılanın deliğinden iki defa ısırılmaz.”³⁴¹ Yani bir mü’min bir tuzağa düştüğü zaman yaptığı o hatayı farkederek bir daha yapmak istemez. İnsan hata yaptıysa hemen tövbe eder ve o günahı bir daha işlemez. Çünkü gerçek mü’min kişiler Allah’ın rızasını kazanma yolunda en çok gayret edenlerdir.

Son olarak aklını kullanarak daima nefislerini tezkiye eden veya günahlardan uzak durarak hakkı gözeten mü’minlerin en güzel hasletlerinden birisi de Allah Teâlâ’nın ayetlerini hatırladıklarında ona en güzel tarzda teslimiyet göstermektir.³⁴² Bundan dolayıdır ki, Kur’an-ı Kerim’de Tevbe suresi 112. ayeti kerimedeki özelliklere sahip olan mü’minler Allah’ın sınırlarını korudukları için dünya ve ahiret nimetleriyle müjdelenmişlerdir.

5. İyiliği Emredip Kötülükten Sakındırmak

İyiliği emredip, kötülükten sakındırmak İslam toplumunu bozulmaktan koruyan en esas vazifelerdendir. Genel anlam taşıyan iyilik ve kötülük (ma’ruf ve münker) kavramlarından biri olan iyilik, Kur’an ve sünnette yapılması emredilmiş, toplumun güzel ve hoş gördüğü her şeyi kapsamaktadır. Bunun aksi olan kötülük kavramı ise Kur’an ve sünnetin yasakladığı ve toplumun da kötü gördüğü her şeyi kapsayan bir kelimedir. İyilik, yani marufu emretmek bireyin ve toplumun Allah Teâlâ’nın razı olacağı şeylerin yapılmasını istemek, kötülük, yani münkerden menetmek ise bireyin veya toplumun insanları Allah’ın razı olmayacağı şeylerden vazgeçirmeye çalışmasıdır.³⁴³ Bunu ayeti kerimede Cenabı Hak şöyle ifade etmiştir: “Sizden, iyiliğe çağıran, doğruyu emreden ve kötülükten men eden bir topluluk olsun. İşte kurtuluşu bulacak olanlar bunlardır.”³⁴⁴

Ey iman edenler, içinizden, toplumu İslam’ın emirlerine çağıran, Peygamberin getirdiği dine iman ederek iyilikleri emredip, Allah’ı ve Peygamberi inkâr gibi yalanlamalardan men eden bir topluluk oluşsun. Bu emri yerine getirenler kurtuluşa erenler ve cenneti kazananlardır. Buradaki iyilik şeriatın emrettiği şeyler, kötülük ise

³⁴¹ Buhari, *Edep*, 83; Müslim, *Zühd*, 63; Ebu Davud, *Edep*, 35.

³⁴² Furkan, 25/73.

³⁴³ Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, V/455.

³⁴⁴ Ali İmran, 3/104.

reddettiği şeylerdir.³⁴⁵ Aynı zamanda bu ayeti kerime iyiliği emredip kötülükten sakındırmanın dini bir vazife olduğunu da beyan etmektedir.

Buraya kadar söylenenlerden anlaşıldığı üzere toplum arasındaki düzenin korunması herkesin kendi gücü nispetinde iyiliği emir ve kötülükten menetme görevini yerine getirmekle gerçekleşir. Netice itibariyle toplumun düzenini koruyan bu prensipleri yapmak, mü'minlerin en önde gelen vazifelerindedir. Bunun en güzel örneğini Peygamber Efendimiz asırlar öncesinden haber vermiştir: *“Sizden biriniz bir kötülük görünce onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse onu diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle o iş için buğzetsin. Bu da imanın en zayıfıdır.”*³⁴⁶

Hadisi şeriften anlaşıldığı gibi, bir toplumda huzur ve mutluluk isteniyorsa, kitap ve sünnet ölçüleri esas alınarak ve belli bir çaba sarfedilerek ayetlerin muktezasını uygulamak şarttır. Tabi ki bu da gücün nispetinde olmalıdır. Bu hususta Peygamber Efendimiz'den şu hadisi şerif naklolunmuştur: *“İçlerinden günah işleyen bir kimseyi bundan menetmeğe güçleri yettiği halde bunu yapmayan toplulukları Allah cezalandırır.”*³⁴⁷ Hadisi şeriften anlaşıldığına göre bir kimse eğer bir kötülük yapmaya kalkarsa, örneğin bir hırsızlık yapıyorsa, mü'min kişinin bu kötülüğü ondan men etmesi ve onun bu işi yapmasına engel olması gerekmektedir, tabi ki bu da yine kulun gücü nispetinde olmalıdır. İşte öyle kötülüklerle engel olmak sorumluluk, göz ardı etmek ise bir vebaldir. Çünkü bu husus ayeti kerimede açıkça haber verilmiştir: *“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet olmak üzere var edildiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten men edersiniz ve Allah'a inanıp iman getirirsiniz.”*³⁴⁸

Müfessir İbn Kesir bu ayeti kerimeyi şöyle tefsir etmiştir: Bu ayeti kerimeyle Allah Teâlâ mü'minlere kendi nefislerini düzeltmelerini ve mümkün oldukça iyiliği emretmelerini istemektedir. Dolayısıyla ister yakını olsun isterse olmasın kul kendini düzelttiği sürece nefsi bozuk insanlar ona bir zarar veremez. Yani bir kul Allah'ın emrettiği ve yasakladığı hususlarda O'na itaat ederse, emirleri yerine getirdiği sürece

³⁴⁵ Taberi, *Tefsir*, V/660-662.

³⁴⁶ Müslim, *İman*, 787; Ebu Davud, *Salat*, 247; İbn Mace, *Fiten*, 20.

³⁴⁷ Ebu Davud, *Melahim*, 17.

³⁴⁸ Al'i İmran, 3/110.

yoldan sapanlar ona zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Allah Teâlâ her amel sahibini kendi ameliyle karşılar ve yaptıklarınızı size haber verir.³⁴⁹

Sonuç olarak, bu konuyla ilgili ayet ve hadislerin hepsi iyiliği emretmeyi ve kötülüğe engel olmayı haber vermektedir. Allah (c.c.) insanoğluna kendini ve toplumu kötü alışkanlıklardan uzak tutmasını emretmektedir. Dolayısıyla azaptan kurtulabilme adına imanın gereği olan bu talimatlara uymak icap eder. Fakat şu da unutulmamalıdır ki, Peygamberimizin uyguladığı bir metotla, yani iyiliği emredip kötülükten menederken zorlayıcı bir üslupla değil³⁵⁰ güzel ve tatlı bir dille yapılırsa³⁵¹ neticeye ulaşmak daha kolay olur. Aynı zamanda bu emirleri yerine getiren mü'minler cennetle müjdelenmiştir.³⁵² Demek ki, Allah'ın sınırlarını korumakla hem toplum düzeni korunmuş, yani dünya işleri düzene girmiş. hem de ahiret hayatı kurtarılmış olur. O zaman toplum düzeninin korunabilmesi için her Müslüman kendi gücü nispetinde iyiliği emredip kötülükten menetme şiarına sahip olması gerekmektedir. Bu, insanoğlunun kendini ve ait olduğu toplumu bozulmaktan koruyan en temel ilkedir.

6. Güzel Ahlak Sahibi Olmak

Kâinatın yegane sorumlu varlığı olan insanı tanıtan kutsal kitap Kur'an-ı Kerim insanın ahlaki konularına özel vurgular yapmıştır. Yüce Allah insanı en güzel biçimde yarattığını³⁵³ ve insana kendi ruhundan üflediğini³⁵⁴ haber vermiştir. Bu sebeple insanlığın atası sayılan Hz. Âdem karşısında Allah'ın emri esasında melekler secdeye kapanmışlar. Ancak bu üstün ruhi cephesi yanında bir de topraktan yaratılan beşeri cephesi de vardır ve netice itibariyle bu ikilik onun ahlaki bakımdan çift kutuplu bir varlık olması sonucunu doğurmuştur. Allah Teâlâ insan nefsine fucurunu da takvasını da ilham etmiştir yani iyilik ve kötülük kaynakları olan kabiliyetleri

³⁴⁹ İbn Kesir, *Tefsir*, III/212.

³⁵⁰ Kaf, 50/45.

³⁵¹ Ali İmran, 3/159.

³⁵² Tevbe, 9/112.

³⁵³ Tin, 95/4.

³⁵⁴ Hicr, 15/29.

birlikte vermiştir.³⁵⁵ Dolayısıyla Allah'ın verdiği bu nefsi temiz tutanların kurtuluşa ereceği, nefislerini kirletenlerin ise hüsrana uğrayacakları da haber verilmiştir.³⁵⁶

Bunlardan yola çıkarak denilebilir ki, ilahi kitap olan Kur'an-ı Kerim ve onu tasdik için ortaya konulan nebevi sünnetin çizdiği yolu takip etmeden yasakları görmemezlik İslam ahlakına aykırı bir haldir. Allah Teâlâ'nın emirlerine uyarak yasaklarından kaçınmak, daima adaletli davranarak kendi nefsinin düşünen birisinin başkalarını da düşünmesi Kur'an ve sünnetin bizleri davet ettiği en iyi yoldur ve iyi ahlakıdır.

Allah'a itaat etmekle dini ve ahlaki vazifeyi üstlenmiş Peygamber Efendimiz insanlık için en güzel ahlak örneğidir. Tebliğ vazifesini üstlenerek sevgiyi, fedakârlığı, samimiyeti, güzel ahlakı ve diğer şeyleri insanlığa öğreten odur. Dolayısıyla bir topluluk veya bir cemiyet Kur'an ve sünnetin anlattığı bu ahlaki kuralları kavramışsa o toplulukta huzur vardır. Kur'an-ı Kerim takva sahibi güzel ahlaklı insanları şöyle vasıflandırıyor: *“O takva sahipleri ki, bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar, kızdıkları zaman öfkelerini yutarlar ve insanların kusurlarını bağışlarlar. Allah da iyilik yapanları sever.”*³⁵⁷

Yani takvalı kimseler zorlukta, kolaylıkta, sağlıkta ve hastalıkta, her hallerinde mallarını Allah için harcarlar. Bir başka anlamda onları hiçbir şey Allah'a itaat etmekten ve onun razı olacağı şekilde mallarını infak etmekten, akrabalarına ve halka türlü şekilde iyilik etmekten men etmez. Aynı zamanda öfkelenedikleri zaman onu açığa çıkarmazlar ve kendilerine karşı kötülük yapanları affederler.³⁵⁸

Yukarıdaki Al-i İmran 134. ayeti kerimede muttaki sıfatını taşıyan bir mü'minin ne kadar güzel huylara sahip olduğu görülmektedir. Bu hasletler gerçek manada büyük maharet sayılır. Muttakilerin özelliklerine bakıldığında varlık dönemlerinin yanı sıra darlık dönemlerinde bile infak etmeleri gerçek manada en büyük faziletlerdendir. Çünkü asıl infak etmek, darlık anında olan infaktır. Bu da onların güzel ahlak sahibi olduklarının ispatıdır. Peygamber Efendimizin ahlakını benimseyen ahlak sahibi mü'minlerin hakkındaki diğer bir övgü Kur'an-ı Kerim'de

³⁵⁵ Çağrı, Mustafa, “Ahlak”, *DİA*, İstanbul, 1989, II/2.

³⁵⁶ Şems, 91/9-10.

³⁵⁷ Ali İmran, 3/134.

³⁵⁸ İbn Kesir, *Tefsir*, II/119.

şöyle anlatılmıştır: “*O Rahmanın kulları ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve cahiller kendilerine laf attığı zaman da ‘selamete...’ derler.*”³⁵⁹

Allah’ın kulları yeryüzünde gezdikleri zaman bir vakarla, sakin ve tevazu ile Allah’a itaatle yürürler. Cahil kimseler kendilerine karşı, sevmedikleri bir laf söyleyince onlara doğru bir şekilde cevap verirler. Yani vakarlarını korurlar ve onların seviyesine düşmezler.³⁶⁰

Sonuç olarak denilebilir ki, Allah’ın sevdiği bu güzel ahlaka sahip olan mü’minler öyle kimselerdir ki, her hareketleriyle tevazukârdırlar. Hiç kimseye karşı kibirli, kaba ve saygısız davranmazlar. Aksi halde herkese karşı alçakgönüllü ve yumuşaktırlar. Bir nevi alçakgönüllülüklerinden dolayı topluma güven kazandırır ve huzur verirler. Yani bu ahlaka sahip mü’minlere cahiller bir laf attıklarında bile onlara karşı edepsizce cevap vermeden “selam!” diyerek geçerler. Kitap ve sünnet yolunu takip eden her mü’minin bu şekilde yapması ise en doğru yoldur. Netice itibariyle konuyla ilgili ayet ve hadislerle birer örnek verilecek olursa, Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de Lokman’ın (a.s.) oğluna tavsiyesini şu şekilde ifade etmiştir: “*İnsanlara karşı böbürlenip kibirlenme ve yeryüzünde çalılımla yürüme. Çünkü Allah, kendini beğenip övünenlerin hiçbirini sevmez.*”³⁶¹ Peygamber Efendimizden rivayet olunmuş bir hadis-i şerifte ise: “*Her kim Allah için alçak gönüllülük yaparsa, Allah muhakkak onun derecesini yükseltir.*”³⁶² buyurmuştur. Yukarıda manaları gösterilen ayet ve hadis-i şerifler mü’minlere en güzel tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyelere uyarak hayata ve topluma huzur veren o güzel ahlaklı, övgüye layık Allah’ın kulları büyük bir selamet içerisinde.

7. Nefsini Tezkiye Etmek

Kişinin ahlaki davranışlara riayet ederek alçakgönüllü, mütevazı ve vakarlı olması kendine ve topluma faydalı olduğu halde, bunun aksi olan gururlu ve kibirli davranışı ise kerih görülen vasıflardandır. Latif, hayat güçlerini ve iradeyi içinde taşıyan bir cevher³⁶³ anlamlarına gelen nefis ve bu nefse sahip olan insan, nefsinin

³⁵⁹ Furkan, 25/63.

³⁶⁰ Taberi, *Tefsir*, XVII/489-493.

³⁶¹ Lokman, 31/18.

³⁶² Müslim, *Birr*, 69; Tirmizi, *Birr*, 82; İbn Mace, *Zühd*, 16.

³⁶³ Curcani, *a.g.e.*, s. 334.

isteklerine uyarak ahlak dışı davranışlar yapmaktadır. Bunları şöyle açıklamak gerekirse, örneğin hırs, tamah, kıskançlık ve diğer şeylerdir. İşte bu kötü davranışlardan uzak durmak için her Müslümanın bunlardan arınması gerekmektedir. Bu kötü davranışlardan uzaklaşmak ise Allah'ın emirlerine sarılmakla ve yasaklarından ise kaçınmakla mümkündür. Bu konuyla ilgili ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“Gerçekten, onu temizleyip parlatan kurtuluş bulmuştur.” “Ey Rabbine itaat eden, kalp huzurunu bulan imanlı kişi! Dön Rabbine! Sen O’ndan, O da senden hoşnut olarak.”*³⁶⁴

Ayeti kerime şöyle tefsir edilmiştir: Ey insanlar, Rabbimiz Allah'tır diyerek imanına devam eden Allah'ın emirlerine ve yasaklarına uyan, halkı Allah'a imana davet eden ve kendisi de amel ederek ben Allah'a itaat eden Müslümanlardanım diyen kimseden, daha güzel sözlü olabilir mi? İşte bu kişi Allah'ın sevdiği dostu, yaratıkları arasında üstün, sevdiği seçkin kuludur. Çünkü bu insan Allah'ın dinini kabul etmiş ve kendisinin kabul ettiği ilahi davete insanları da çağırarak bu yolda salih ameller işleyerek ben Müslümanlardanım demiştir. Ve böyle insan Allah'ın halifesidir.³⁶⁵

Yukarıda mealini verdiğimiz ayeti kerimenin devamında Cenabı Hak şöyle buyurmuştur: *“İyilik de, kötülük de bir olmaz. Kötülüğü, en güzel olan iyilikle defettiğin zaman bakarsın ki, seninle arasında bir düşmanlık bulunan kimse, candan bir dost gibi olmuş!”*³⁶⁶

Bu ayeti kerimede Cenab-ı Hak Peygamberimize ve onun şahsında bütün Müslümanlara, Allah katında iyilik yapanlarla kötülük yapanların hallerinin ve makamlarının aynı olmadığını haber vermiştir. Buradaki kötülüğü en güzel şekilde önlemek ise kişinin öfkeli halinde bile kötülük yapana karşı yumuşak davranması ve onu affetmesidir. Böyle yapan kullarını Allah Teâlâ şeytanın şerrinden korur ve düşmanlarını ona boyun eğdirir.³⁶⁷

Bir başka görüşe göre ise kişi, kendisine karşı yapılan kötülüklere kötülükle karşılık verebilir veya bunun tersi bağışlaya da bilir. Kötülük yapanı bağışladığı halde ona iyilikler de yapabilir. Dolayısıyla burada kötülüğe iyilikle karşılık

³⁶⁴ Şems, 91/9; Fecr, 89/27, 28.

³⁶⁵ Taberi, *Tefsir*, XX/429.

³⁶⁶ Fussilet, 41/34.

³⁶⁷ Taberi, *Tefsir*, XX/431-432.

verilmesi istenilmiştir. Böyle yapıldığında ise karşı taraf yani kötülük yapanlar yaptıklarından utanarak ve pişmanlık duyarak iyilik yapanlarla dost olmaya başlarlar.³⁶⁸ Ama bu davranışlara kimlerin ulaşabileceği hakkında yine son sözü Kur'an-ı Kerim şöyle ifade etmiştir: *“O rütbeye ancak sabredenler kavuşturulur ve o makama ancak büyük bir nasip sahibi olan kavuşturulur.”*³⁶⁹

Buraya kadar konuyla ilgili çeşitli ayetlerden verilen örneklerle yola çıkarak güzel ahlak, nefsi arınma ve kurtuluş reçetesine sahip olmaya yönelik şu hadis-i şerife bir göz atılması gerekmektedir: *“Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu (düşmana) teslim etmez. Kim kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah da buna karşılık olarak ondan kıyamet gününün sıkıntılarında birini giderir. Kim bir Müslümanın kusurunu örterse, Allah da onun kusurunu kıyamet günü örter.”*³⁷⁰

Hadisten anlaşılan, belirtilen kötü vasıflar terk edilerek iyi işler vasıtasıyla nefsin ıslah ve onarımı, kişiyi Allah'ın rızasına ulaştırır. Övülen bu vasıflarla muttasıf mü'min, sadece Hakk'ın değil aynı zamanda halkın da rağbetini kazanarak, bu başarısını içinde yaşadığı toplumun ıslahı için sarf ettiğinde, her iki taraftan sevgi ve övgüyü hak etmesi kaçınılmazdır. Bunun için de şüphesiz en güzel övgü, Yaraticısının ona ihsan edeceği övgü olacaktır.

8. Mallarını ve Canlarını Allah Yolunda Feda Etmek

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah mü'minlerin vasıflarını zikrederken kendi yolunda mü'minlerin mallarıyla ve canlarıyla cihat etmelerini emretmiştir. Zira bahsedilen konuyla ilgili Cenab-ı Hak ayeti kerimede şöyle buyurmuştur: *“Sizler gerek hafif, gerekse ağırlıklı olarak seferber olunuz ve mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihat ediniz. Eğer bilen bir toplum iseniz bu sizin için hayırlıdır.”*³⁷¹ Demek ki Allah yolunda cihat tek taraflı değil hem malla, hem de canla yapılan ve bunlar yalnız Allah için yapılan fedakarlıktır. Hatta bu fedakarlık en sevdiği şeyleri vermekle olmalıdır. Çünkü yine ayeti kerimede *“Gerçek birr'e ulaşmak için sevdiğiniz şeylerden infak edin”* diye buyrulmuştur.³⁷² Şüphesiz ki, gerçek iyiliğe

³⁶⁸ Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, IV/421.

³⁶⁹ Fussilet, 41/35.

³⁷⁰ Buhari, *Mezalim*, 4; Müslim, *Birr*, 58; Ebu Davud, *Edep*, 45.

³⁷¹ Tevbe, 9/41.

³⁷² Ali İmran, 3/92.

ulaşmak için Cenab-ı Hakk'ın koyduğu hükümlere ittiba etmek en temel vazifelerden biridir.

Tevbe suresi 41. ayeti kerimeyle ilgili şöyle bir görüş söylenmiştir: Allah'ın şanı ve celalı başkalarının yardımına muhtaç değildir. Kulların Allah'ın dinine yardım ve onun kelimesini yüceltmek için toplu halde cihatla emrolunmaları onun kulları üzerindeki bir hakkı ve onların menfaatlerinin gereği bir hikmettir. Bundan dolayı Allah için seferber olunuz denildi. Yani gerek ağır, gerek kolay gelsin, genç ve ihtiyar, bekâr ve evli, fakir ve zengin, ister ağır silahlarla ister hafif silahlarla, kendi durumunuz ve silah durumunuz her ne ise savaşa katılabiliyorsunuz, hepiniz hiç beklemeden akın akın mallarınızla ve canlarınızla cihat ediniz. Hem malla, hem de canla katılmaya gücü yetenler ikisiyle birden, gücü yettiği kadar yapabilenler ise güçleri yettiği ölçüde cihat etsin. Hepiniz topyekûn cihada katılınız. Böyle topyekûn cihat sizin için hayırlıdır. Yani hayrın ne olduğunu bilmek ve bu duyguya sahip olmak sizin için daha hayırlıdır, eğer bilerseniz cihada koşarsınız.³⁷³

Cenab-ı Hakk'ın verdiği canı ve malı geri iade etmek aslında gerçek anlamda çok kârlı bir iştir. Çünkü bu her iki zenginlik de onun tarafından verilmiş birer emanetlerdir. Bundan dolayı örnek bir mü'min olmak için paranın, malın esiri olmaktan uzaklaşıp Allah yolunda yılmadan cihat etmek ve İslam dininin koyduğu hükümlerle amel etmek en şerefli iştir. Dolayısıyla ayeti kerimelere bakıldığında çok açık bir şekilde insanoğluna verilen malları ve canlarıyla imtihana çekileceği bildirilmiş, sabrederek ve takva yoluna girerek sakınması ise güzel işlerden olduğu bildirilmiştir.³⁷⁴ Nasıl ki kul, yaptığı günahları yüzünden cehennemi hak ederse, mü'min de öylesine sevap işler yaparak Allah'ın rızasını kazanarak cenneti kazanacaktır. Bu nedenle insanlar, malları ve canlarıyla imtihan edileceğini bilerek, dünya ziynetlerine aldanmadan, hem canını, hem de malını Allah yolunda feda ettiklerinde, Allah'ın rızasına nail olacakları bildirilmiştir.

Konuyla ilgili en çok dikkat çeken ayeti kerimelerden birinde Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: *“Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah'a ve Peygamberine iman ettikten sonra şüpheye düşmeyip, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat*

³⁷³ Yazır, a.g.e., IV/346-347.

³⁷⁴ Ali İmran, 3/186.

ederler. *İşte doğru olanlar onlardır.*³⁷⁵ Ayeti kerime şöyle tefsir edilmiştir: Ey, dilleriyle iman ettik diyerek kalplerine iman nuru girmeyen bedeviler, mü'minler o kimselerdir ki şüphesiz Allah'ı ve Rasulünü tasdik ederler ve Allah'ı ve Rasulünü razı edecek ameller yaparlar. Şirk ehline karşı Allah'ın sözü yücelsin diye mallarını ve canlarını feda ederler. İşte bunları yapanlar kılıç korkusuyla iman edenler değil gerçek manada biz mü'minleriz diyerek sözlerinde doğru olanlardır.³⁷⁶

Son olarak bu konuyla ilgili ayetlerden yola çıkarak denilebilir ki, bizden asırlar önce yaşamış o iman ruhu ile yetişmiş insanlar cihat ilkesini hem yaşamışlar ve hem de yaşatmışlardır. Çünkü önümüzdeki kötülükleri ortadan kaldırmak için imanlı nesillere ihtiyaç vardır. Zira İslam dininin dünyanın dört bir yanına ulaşması için iman sahibi olmak icap etmektedir. Onun içindir ki Hucurat suresi 15. ayeti kerimede mal ve canla cihattan önce imanlı mü'minlerden bahsedilmiştir. Bir başka anlamda cihat zulme sine germek, Allah'ın dinini insanlara ulaştırmak olduğu için bu sancağı taşımak imanlı mü'minlerin taşıyacağı bir vazifedir. Bu kutsal vazifeyi üstlenenler ise ortada olan bu engelleri kaldırmakla mükelleftirler.

Yine şirk dünyasının karanlıklarında kalmış insanları İslam dininin aydınlığına ulaştırma çabasıdır cihat emri. Cihat vasıtasıyla zulmün karanlıklarından, zorluk ve sıkıntılardan kurtulan bu insanlar İslam dininin güzelliklerine ulaşarak dünya ve ahireti de kazanmış olmaktadır. Sonuç olarak gerçek mü'minin görevi, ilahi emir gereğince ister malı ve isterse de canıyla Allah yolunda çaba sarf ederek İslam'ın yücelmesine katkı sağlamaktır.

9. Allah'a Sürekli Dua Etmek

Mü'minlerin diğer özelliklerinden biri de Allah'a sürekli dua etmeleridir. Aciz varlık olan ve gerçek kudrete sahip olmayan insan, yaşam boyunca kendisini en kamil şekilde yaratan Rabbinden istemesi, onun müracaat edeceği ilk seçenektir. Nitekim dua, kavram olarak "istemek, dilemek veya çağırmak"³⁷⁷ anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla mü'minlerin, Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle: "*Oysa Rabbiniz şöyle buyuruyor: Bana yalvarın ki size karşılık vereyim. Zira bana ibadet etmekten*

³⁷⁵ Hucurat, 49/15.

³⁷⁶ Taberi, *Tefsir*, XXI/395.

³⁷⁷ İsfahani, *a.g.e.*, s. 35.

kibirlenenler, yarın hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."³⁷⁸ ayetindeki bu emre uyarak Allah'a yaklaşmakta ve onunla irtibat kurmaktadırlar. Ayeti kerimedeki dua etmekten maksat Allah Teâlâ'ya ihlaslı bir şekilde kulluk yapmaktır. Allah kulunun samimi bir halde yaptığı duasına karşılık verir ve onu merhametiyle affeder.³⁷⁹

Kulun Allah'a güvenmesi her şeyin sahibinin o olduğunu bilmesi, Allah'tan umut kesmeyerek O'na layıkıyla kul olması samimiliğinin neticesidir. İbadetin aslı Allah Teâlâ'ya yaklaşmak olduğu için kul daima O'nunla irtibat kurarak dua ile Hakk'a yönelmelidir. Kul kendini yaratan Rabbinin karşısında acizliğini ifade ederek O'ndan teslimiyetle bağışlanma istemektedir. Şöyle ki dua mü'minin hayatında önemli ibadetlerdendir. Bunun hakkında Peygamber Efendimiz hadisi şerifte duanın faziletine şöyle dikkat çekmiştir: *"Dua mü'minin silahıdır, dinin direğidir, göklerin ve yerin nurudur."*³⁸⁰

Bilindiği üzere, yaratma, sonsuz kudret sahibi olan Allah tarafındandır. Bu yüzden yaratan bir varlığın yaratılan bir varlıktan bir şey istemesi düşünülemez. Dolayısıyla daima Cenab-ı Hakk'a muhtaç olan kullar kendi acizliğini ve güçsüzlüğünü dile getirerek O'ndan istemeleri, O'na iltica etmeleri Allah'ın mü'minlere buyurduğu bir emirdir. Rabbiniz Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: *"Sizin duanız olmazsa, Rabbin size ne kıymet verir? Demek ki yalanladılar, o halde yarın ceza yakanıza yapışacaktır!"*³⁸¹ *"Ben, cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."*³⁸² Ayeti kerimede buyrulduğu üzere yaratılma gereğimizin hikmeti ibadet ve kulluk etmektir. Onun için ibadetimiz ve kulluğumuz olmasa Allah katında ne değerimiz olurdu. Duanız olmadığı takdirde yalan saymışsınız yani Rabbinize inanmamışsınız demektir. O halde o yalanlamanın cezası, gerekli bir sonuç olur ve yarın boynunuza geçer.³⁸³

Allah Teâlâ ayeti kerimede değer karşılığında bir değerinin mevcut olacağını çok açık bir şekilde ifade etmiştir. Şöyle ki, ibadetlerle sorumlu olan kulun samimiyet ve çabası sonucunda Allah tarafından ona verilen bir değer vardır. Dolayısıyla kul kendi

³⁷⁸ Mü'min, 40/60.

³⁷⁹ Taberi, *Tefsir*, XX/351.

³⁸⁰ Hakim, *Müstedrek*, I/669.

³⁸¹ Furkan, 25/77.

³⁸² Zariyat, 51/56.

³⁸³ Yazır, *a.g.e.*, VI/90.

isteğini Rabbine iletmesiyle O'na yaklaşmış olur. İşte mü'minin imanının gereği Allah'ın emirlerine uygun şekilde O'na ihtiyaçlarını arz etmesi bir kulluk icabıdır ve yine kulun Rabbinin önünde O'na sığınarak el açması, O'ndan istemesi, O'na sığınması ve O'na yalvarması mü'minlerin en üstün vasıflarındandır. Çünkü kul bunları yaptığında kendi yaratanının önünde ihlaslı bir şekilde samimiliği ve tevazusuyla kendi acizliğini itiraf etmiş olur. Tabi ki bu acizliği itiraf etme dua ve ibadet ile mümkündür. Peygamber Efendimiz duanın önemini hadisi şerifte şöyle ifade etmiştir: *“Dua ibadetin iliğidir, özüdür.”*³⁸⁴

Allah Teâlâ, mü'min kullarına yalnız kendisine sığınmalarını, yine yalnızca O'ndan isteyerek gafillerden olmamaları için şöyle buyurmuştur: *“Ayrıca sabah ve akşam, içinden yalvarıp yakararak, gizli ve kendin işitecek kadar bir sesle Rabbini zikret de gafillerden olma!”*³⁸⁵

Bu ayeti kerimede yine gerçek mü'minlerin diğer özelliklerinden bahsedilmiştir. Şöyle ki mü'minlerin gündüz vakti yaptıkları ibadetlerinin yanı sıra gecenin üçte birinde Rabbini noksan sıfatlardan tenzih ederek, O'na hamd etmek, O'nu ta'zim etmek için rükû ve secdelerle el açarak iltica etmek mü'minin en güzel niteliklerindedir. Konuyla ilgili, şimdiye kadar söylenenleri belki de en güzel şekilde açıklayacak kutsi bir hadisle şekillendirelim: *“Kulum beni nasıl zannederse ben öyleyim. O beni andığı zaman ben onunla beraberim. Eğer beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. Eğer beni bir topluluğun içinde anarsa ben de onu o topluluktan daha hayırlı bir topluluğun içinde anarım. Eğer kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. O bana bir arşın yaklaşacak olursa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Eğer o bana yürüyerek gelecek olursa ben ona koşarak varırım.”*³⁸⁶

Sonuç olarak denilebilir ki, aciz olan Âdemoğlu her daim yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden, fitratında var olan bu inanç sistemine sahip olan mü'minin hedefinde duanın olması ve duanın onun şiarı haline gelmesidir. Mü'min Allah'ın emirlerini yerine getirip ve yasaklarından kaçtığı için aynı zamanda noksansız bir şekilde ibadetlerine devam ettiği için gücünün yetmediği konularda, eksikliğinin

³⁸⁴ Tirmizi, *Da'vat*, 1; *Müsned*, XXX/298.

³⁸⁵ Araf, 7/205.

³⁸⁶ Buhari, *Tevhid*, 15; Müslim, *Zikr*, 2; İbn Mace, *Edep*, 59.

tamamlanması gereken konularında, veya bir hata yaptıysa onun affedilmesi konusunda, Allah'tan yardım isteyerek O'na sığınırsa Allah Teâlâ da onun samimiliği nispetinde dualarına icabet eder.

10. Allah'tan Başka İlah Edinmemek

İslam dini müslümanlardan yaratan Allah'a tam manasıyla teslim olmayı, O'na ortak koşmamayı, şirk koştuktan arınmayı, tam anlamıyla O'na teslim olarak boyun eğmeyi istemektedir. Yani bütün evreni ve insanları yaratan Allah Teâlâ kullarının kendisine teslim olmasını, O'ndan başka ilah edinmemelerini istemiştir ki, bu da kulun yaratılışındaki kulluğunun gereğidir. Konu ile ilgili ayeti kerimede Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: *“Hayır, kim özü sağlam olarak yüzünü tertemiz bir şekilde Allah'a teslim ederse işte onun Rabbinin katında mükâfatı vardır onlara bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”*³⁸⁷

*Eğer kul Allah Teâlâ'nın emirlerine boyun eğerek ve bütün varlığıyla Rabbine yönelirse cennete girecektir. Zira böyle yapan kimse mü'mindir. Dini üzere en güzel olanı seçmiştir. Bu mü'minin Rabbine tam teslimiyetle itaat etmesinin mükâfatı Allah katında verilecektir. Onlara cehennem azabının korkusu olmayacaktır. Yine onlar arkalarında bıraktıkları dünya hayatı içinde bir üzüntü duymayacaklar.*³⁸⁸

Gerçek anlamda Hak olan Allah'tan başka ilah edinmemek, yaratan Rabbine iman etmek sadece dil ile ikrarla kalmamalı bunu aynı zamanda hayata yön veren yaşantıda da bu teslimiyet görülmelidir. Bu teslimiyeti mü'min baştan La ilahe illallah Kelime-i Tevhidi getirerek Allah'tan başka ilah olmadığını ispatlamış olmaktadır. Böylece yalnız Allah'a kulluk etmeyi, O'nun emirlerine boyun eğerek görevini yerine getirmeyi severek yapmaktadır. İşte bu fikir yapısına sahip olan mü'minler inançları gereğince tek olan Allah'a teslimiyet gösterip bir ilaha yönelmektedirler. Bununla ilgili ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“İki ilah edinmeyin. O, ancak bir ilahdır. Dolayısıyla benden, yalnızca benden korkun”!*³⁸⁹ *“Aralarında karar vermesi için Allah'a ve Peygamberine çağrıldıkları zaman*

³⁸⁷ Bakara, 2/112.

³⁸⁸ Taberi, *Tefsir*, II/431-434.

³⁸⁹ Nahl, 16/51.

*mü'minlerin sözü ancak "işittik ve itaat ettik" demeleridir. İşte bunlar, kurtuluş bulacak olanlardır."*³⁹⁰

*Yani dinledik ve itaat ettik, baş üstüne diyerek davete icabet etmektir. İşte murada erenler, kurtuluşa erenler bunlardır. Her kim yalnız mahkeme işinde değil her konuda Allah'a ve Rasulüne tabi olur ve Allah'tan korkarsa üstünlüğe erecek, kurtuluşa ulaşacak ve ebedi saadete varacak olanlardır.*³⁹¹

Sonuç olarak denilebilir ki, Allah'a hakkıyla teslim olarak, O'ndan korkarak, O'na boyun eğerek ve O'nun gönderdiği vahyini kendine kılavuz eden mü'minlerin kurtulacağı apaçık bir gerçektir. Kelimeyi tevhid getirerek Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed (s.a.v.) O'nun kulu ve elçisidir diyen her bir mü'min, imanının gereği Allah'ın dinini yaşayarak, ibadetlerini yerine getirerek dünya ve ahiret saadetini kazanmış olmaktadır. Yani, namazını, ibadetlerini, hayatını ve ölümünü âlemlerin Rabbine adayan ve O'na hiçbir ortak koşmayan³⁹² ve bununla emrolunan Müslümanlar veya mü'minler ihlaslı bir şekilde yaşadıkları dini, hayatlarına tezahür ettirirler. Sağlam bir inançla tek olan Allah'a yönelerek O'nun emirlerine sadakat gösterirler.

11. İnkârcıların Yoluna Uymamak

İnsanoğlunun kalbini Allah Teâlâ'ya bağlayan ve bu unsurun devam etmesini sağlayan iman şuurudur. İman sahibi bir mü'min ise hayatta olan bütün gerçekleri bu iman sayesinde kavrayabilmektedir. Dolayısıyla kul yalnız Allah'a kulluk edeceğini bilir ve inkârcıların yoluna uymaz. Yaratılışın gayesi olan ibadet ise insan hayatında çok önemlidir. Kul böylece tek olan Allah'a itaat ederek O'nun emirlerine uyarak düzenli bir hayat yaşamaya devam eder. Çünkü Kur'an-ı Kerim mü'mini düzenli işler yapmayı, örneğin doğru veya adaletli olmayı, iyi işlerle uğraşarak kötü davranışlarından uzak durmayı öğütlemektedir. Ama Allah'ın emirlerine uymayan, kulluk vazifesini gerçekleştirilmeyen bir kul ise tabi ki inkârcıların yoluna uymak zorunda kalacaktır. Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim insanoğluna şu şekilde hitap etmiştir: *"Onun için emrolduğun gibi dosdoğru ol! Sen ve beraberindeki tövbe*

³⁹⁰ Nur, 24/51.

³⁹¹ Yazır, a.g.e., VI/35.

³⁹² Enam, 6/162-163.

edenler de aşırı gitmeyin. Çünkü O, yaptıklarınızın hepsini görüyor. Sakın zulmedenlere meyletmeyin; yoksa size de ateş dokunur. Allah'tan başka sahibiniz de yok, sonra kurtulamazsınız."³⁹³

Allah Teâlâ bu ayeti kerimelerde Rasulullaha hitaben "sen ve beraberindeki kötülöklere tövbe eden mü'minler, Rabbinizin emrettiği hususlarda dosdoğru olun. Allah'tan ayrılmayın, günah işleyerek O'nun emirlerine karşı gelmeyin. Zulme meyletmeyin çünkü sizi gözetmekte olan Rabbiniz yaptığınız amellerinizi görmektedir. İnkârcuların sözlerine meylederek fikirlerini kabul etmeyin. Böyle yaparsanız ateş sizi yakalar. Sizin dostunuz Allah'tır. Zalimlere meylederseniz Allah'ın yardımını göremezsiniz. Böylece cehennem azabına maruz kalırsınız."³⁹⁴

Ayeti kerimede mü'minlerin zalimlere meyletmemeleri ve haktan ayrılmamaları emredilmiştir. Zalimlerin safında yer alanlar bir gün amellerinden dolayı Allah'ın huzurunda yaptıklarından dolayı hesap verecekleri bildirilmiştir.

Hud suresi 112-113. ayeti kerime hakkındaki bir diğer görüşte ise: *Doğruluğu emreden bu ayeti kerimeler İslam dininin asıl çekirdeğini oluşturur. Mü'min kimselerin yaratanına ve yaratıklara karşı doğru olması, haksız davrananlara uymaması, onlara ilgi ve iltifat göstermemesi, hareketlerine heves göstermemesi gerekir.*³⁹⁵

Netice itibariyle, kalbini Allah'a bağlayarak, bütün davranışlarına dikkat ederek kendini bu konuda inkâr yoluna düşmekten koruyan, anlatıldığı şekliyle gerçek mü'mindir. Allah'ın rahmetinden haberdar olan bu özellikteki mü'min, Allah'ın yolundan uzaklaşmayan ve dengesini kaybetmeyen insandır. Allah'ın bütün insanlara akıl nimeti verdiği inkâr edilemez. Ama insanoğlu bu akıl nimetini kullanamayıp hak yol varken batıl yollara başvurursa, kıyamet gününde bunun hesabını verecektir. Bu nedenle tüm Müslümanlar inkarcı düşünceyi reddederek, doğru yoldan gitmeyi prensip edinirse, ilahi mükafata kendilerinin müstehak olacağını bilir. Çünkü kalbi ve düşünceleri ile gönülden Allah'a bağlanan kimse, kolayca Allah'ın hak yolundan uzaklaşamaz. Yine mü'min düşüncesi sağlam, yaratılışı mükemmel bir varlık olduğu için ayağını doğru yoldan hiçbir zaman

³⁹³ Hud, 11/112-113.

³⁹⁴ Taberi, *Tefsir*, XII/599.

³⁹⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, IV/342.

kaydırmaz. Dolayısıyla mü'minler inkârcıların yaptığı gibi değil, tam manasıyla Hakk'a yönelerek ve O'nu layıkıyla anarak hakiki huzura kavuşabilmektedirler. Bunu Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade etmiştir: *“Onlar ki, iman etmişlerdir ve kalpleri Allah'ın zikri ile huzura ermiştir. Evet, ancak Allah'ın zikri ile kalpler huzura erer!”*³⁹⁶

12. Ticarete Hile Yapmaktan Uzak Durmak

Doğruluk dini olan İslam dini Kur'an-ı Kerim'de ayetler vasıtasıyla insanların alışveriş yaptıklarında hileye başvurmamalarını özellikle ölçü ve tartıda adaletli davranmalarını, yani tam yapmalarını emretmektedir. Ayrıca insanların batıl yollarla birbirlerinin mallarını yememeleri de vurgulanmıştır. Mü'minlerin üzerine düşen ise Allah Teâlâ'nın buyurdıklarına uymak ve yasaklarından ise kaçınmaktır. Zaruri ihtiyaç olan ticarete hile yapmaktan uzak durmayı olan yani adaletli olmayı beyan eden ayeti kerimede şöyle buyrulmuştur: *“Tartıyı adaletle doğru tutun, tartıyı aksatmayın.”*³⁹⁷ *Yani şeriatta haddinizi aşmayın yahut maddi ve manevi tartıda taşkınlık yapmayın. Allah Teâlâ'nın emirlerine ve hükümlerine itaat ve hukuka riayet edin. İster söz, ister fül olsun her hususta tartma işini adaletle ve dosdoğru tartın. Bu hususta kendiniz için tartarken bir tarafı, başkası için tartarken de diğer tarafı ağır tutmayınız. Hepsinde terazinin dilini doğru tutunuz. Teraziyi kötü niyetli kullanmak suretiyle ahiret mizanınıza yazık etmeyiniz diye O Allah mizanı koydu.*³⁹⁸

Ayeti kerimeden anlaşıldığı üzere Allah Teâlâ'nın koyduğu hükümlerle mükellef olan insanlara birbirlerine zulmetmemeleri ve birbirlerinin hakkına tecavüz etmemeleri vurgulanmıştır. Ticarete, ölçü ve tartıda hile yapmak şüphesiz ki insanlar arasında emniyeti ve huzuru kaldırdığına göre Allah Teâlâ bu işleri yapmaktan nehyetmiştir. Çünkü adaletli davranmak insanlar arasında bir güven oluşturur. Bu da Allah'ın razı olduğu işlerdendir. Bunun tersi olan ticarete hile yapanların hallerini Cenab-ı Hak ayeti kerimede şöyle ifade etmiştir: *“Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar, insanlar üzerinden kendilerine ölçtükleri zaman tam basarlar. Ama onlara ölçtükleri veya tarttıkları zaman ise eksiltirler.”*³⁹⁹

³⁹⁶ Rad, 13/28.

³⁹⁷ Rahman, 55/9.

³⁹⁸ Yazır, a.g.e., VII/367-368.

³⁹⁹ Mutaffifin, 83/1-3.

Burada ticarete hile yapanlar şiddetle kınanmakta ve hile yapanların şiddetli azaba duçar olacakları bildirilmiştir. Mutaffifinden maksat alışverişte her türlü hile kastedilmektedir. Yani müşteriye bir malı göstererek başka bir malı satmak da bu hile kapsamına girer. Bir sanatkârın, birisine iş yaparken anlaştığı şekilde değil de daha ucuz mal kullanarak işi yapması, bu da bir hiledir. İşte bu tür insanlar dilleriyle ahirete ve hesap gününe inandıklarını söyleseler de fiilleriyle inanmadıklarını ortaya koymaktadırlar. Ahirete inanan bir insan ise böyle işe cesaret edemez. Çünkü o gün insanlar, Allah Teâlâ'nın huzuruna çıkacak ve bunun hesabını verecekler.⁴⁰⁰

Buraya kadar incelenen ayeti kerimelerden anlaşıldığı üzere ticarete dürüstlük herkes arasında eşit davranmaktır, adalettir ve aynı zamanda Allah'ın koyduğu hükümler olduğu için çok önemli konulardandır. Zira bu konulara bütün peygamberlerin yaşadığı dönemlerde önemle riayet olunması emredilmiştir.⁴⁰¹ Binaenaleyh Cenab-ı Hak Kur'an'da ticaret hukukuna, ölçü ve tartıya dikkat edilmesini Müslümanlara nasihat olarak beyan etmiştir. Nasihatten maksat ise insanlar arasında hak ve hukuku korumak, onların hakkına tecavüz etmemektir. Çünkü birinin malına tecavüz etmek o kişinin malını çalmak gibidir. Bu nedenle kâmil iman sahibi mü'minler bu konularda çok titiz davranarak her zaman eşitliği ve adaleti sağlamaktadırlar. Eğer bir ortamda adaletsizlik varsa o ortamda noksanlıklar çok demektir. Bu nedenle mü'minler her zaman doğruluktan, dürüstlükten, adaletten ve en önemli olan istikametten ayrılmayarak Allah'ın koyduğu hükümlere önemle riayet ederler.

13. Yalan Konuşmaktan Uzak Durmak

Aslı, "söz" ile ilgili olan, sadece "söz"de meydana gelen veya yanlış haber vermek anlamında kullanılan yalan⁴⁰² konuşmak, herkesin bildiği üzere toplum ve çevreye zarar veren manevi kötülüklerdendir. Vuku bulmamış bir yalan haber⁴⁰³ bildiğimiz gibi en çirkin işlerdendir. Çünkü olmamış bir haberi olmuş gibi söyleyerek doğru olanı yalanlamak insanların itibarını ve güvenini sarsan bir ameldir. Haksız oldukları için hiç kimse böyle insanlara inanmamaktadır. Aynı zamanda

⁴⁰⁰ Şimşek, *a.g.e.*, V/404.

⁴⁰¹ Hud, 11/85.

⁴⁰² İsfahani, *a.g.e.*, s. 478.

⁴⁰³ Curcani, *a.g.e.*, s. 264.

doğruluk veya dürüstlük İslam'ın ahlaki özelliği sayıldığı gibi, nefsinin emrine uyarak yalan konuşmak kötü huy ve günahlardan sayılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak bu konuda şöyle buyurmuştur: “Yalan sözden kaçının.”⁴⁰⁴ “Allah'ın ayetlerine inanmayanlar ancak yalan uydurup iftira ederler. İşte onlar, yalancılardan ta kendileridir.”⁴⁰⁵

*Nahl suresi 105. ayeti kerimede Allah Teâlâ peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Kur'an-ı Kerim'i kendisinin uydurduğunu iftira eden müşriklere cevabında diyor ki, yalan konuşmayı Hz. Muhammed değil, Allah'ın ayetlerine inanmayan imansızlar uydurur. Ayrıca o iman etmeyen insanlar yalan konuştuklarından dolayı cezalandırılacaklarına, doğru söylediklerinden dolayı ise sevaba nail olacaklarına da inanmazlar. İşte böyle insanlar yalancıdırlar.*⁴⁰⁶

Ayeti kerimeden, anlaşıldığı üzere en güzel biçimde yaratılan insanın fitratında doğruluk ve dürüstlük ezelden var olan şeydir. İnsanlar arasında veya herhangi bir toplumda dürüstlük olmadığı zaman o toplumda güven de yoktur. Çünkü bir insan güven kazanmak isterse dürüst olması icap etmektedir. Dolayısıyla Müslümanın yaşadığı hayatında dengeyi ve düzeni en güzel şekilde kurması için, Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ her konuya temas ederek dikkat çekmektedir. Ayrıca Peygamber Efendimizden rivayet olunmuş hadisi şerifler de, mü'minlerin yapılmaması gereken konularda titiz davranmalarına yön vermektedir. Nitekim sevgili peygamberimiz bu konuda yalanın büyük günahlardan olduğuna dikkat çekerek şöyle buyurmuştur: *Rasulullah, size günahların en büyüğünü haber vereyim mi diyerek sordu, biz de haber ver ya Rasulullah dedik. Arkasınca Peygamber Efendimiz şöyle dedi: Günahların en büyüğü, Allah'a ortak koşmak, anne babaya asi olmaktır. Buraya kadar söylediklerini yaslanmış bir şekilde söyleyen Peygamber Efendimiz oturdu ve şöyle devam etti: Özellikle yalan konuşmaya ve yalan yere şahitlik etmeye dikkat ediniz. Yalancılık ve yalancı şahitlik yapmaktan sakınma üzerinde o kadar ısrarla durdu ki, sözünü hiç kesmeyeceğini sandık.*⁴⁰⁷ Yine

⁴⁰⁴ Hacc, 22/30.

⁴⁰⁵ Nahl, 16/105.

⁴⁰⁶ Taberi, a.g.e., XIV/371.

⁴⁰⁷ Buhari, Edep, 6; Müslim, İman, 143.

Peygamber Efendimiz bir başka hadisinde: “*Yalandan sakının, çünkü yalan insanı günaha sürükler ve günah da insanı cehenneme götürür.*”⁴⁰⁸

Sonuç olarak şöyle denilebilir ki, yalancılık kötü bir fiil olmakla, kulun dünya ve ahiret hayatında hiçbir fayda sağlamamakla beraber yalancılar, yaptıkları yanlışlar sebebiyle sonunda hem pişmanlık duyarlar hem de insanların gözünde kendi değerlerini kaybederler. Dolayısıyla hem kendi değerini hem toplum arasındaki ilişkileri zedeleyen her insan kendi çevresindeki insanlara da zarar vermektedir. Aynı zamanda dürüstlük özelliğini kaybeden kişi insanlar arasında itibarsız insan kimliği kazanmaktadır. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki herhangi bir menfaat için yalan söylemek de caiz değildir. Ancak bazı durumlar bundan istisnadır. Peygamber Efendimiz zorunlu durumlarda yalan konuşmaya izin vermiştir. Bunlar: *Aralarında geçimsizlik bulunan karı kocayı barıştırmak, savaş sırasında düşmanı şaşırtmak, insanlar arasındaki husumeti önlemek.*⁴⁰⁹ Bu hadisi şerifte sayılan üç maksat vuku bulursa yalan konuşmak helaldir diye bildirilmiştir. İşte buraya kadar Kur’an ve sünnet delilleriyle ispatlamaya çalışılan bu önemli konulara titizlik göstererek riayet eden mü’minler asla asılsız, doğru olmayan sözleri, yalanı söylemezler. Çünkü yalan daha yukarılarda da belirtildiği gibi insanlar arasındaki sosyal ilişkileri kötülüğe doğru etkileyen bir gerçektir. Bu nedenle sosyal hayatta her zaman özgüveni sağlamak için doğruluğa ve dürüstlüğe ihtiyaç vardır. Yapılan bu doğruluk da insanda güven oluşturur. Netice itibarıyla yalan konuşmaktan uzak duran mü’minler doğruluğu ve dürüstlüğü İslamın temel prensiplerinden sayarak ve yaşadıkları hayat boyunca bunları hayatlarında uygulayarak örnek insan kimliği kazanmışlardır.

14. Yetim Malını Yememek

Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de mü’minlerin uzak durması gereken konuları zikrederken ergenlik çağına ulaşmadan önce babasını kaybetmiş yetimlerin⁴¹⁰ haklarını gözetmeyi, mallarını haksız yere yememeyi ve ergenlik çağına varıncaya kadar onların mallarını Allah’ın hükümlerine göre tasarruf etmeyi emretmiştir.⁴¹¹ Ergenlik yaşına ulaşmadan annesini veya babasını kaybeden bir çocuk yardımı,

⁴⁰⁸ Müslim, *Birr*, 103-105; Ebu Davud, *Edep*, 87.

⁴⁰⁹ Müslim, *Birr*, 101; *Müsned*, XLV/241.

⁴¹⁰ İsfahani, *a.g.e.*, s. 889.

⁴¹¹ Nisa, 4/6.

korunmaya ve şefkate ihtiyacı olduğu için mü'minlerin onlarla ilgilenmesi gereken ve sakınılması gereken hususları zikrederken şöyle buyurmuştur: *“Yetimin malına da yaklaşmayın. Ancak ergenlik çağına erinceye kadar en güzel şekilde olanı başka! Sözlerinizi de yerine getirin; çünkü verilen sözde, mutlaka sorumluluk bulunmaktadır.”*⁴¹²

Müfessir İbn Kesir bu ayeti kerimenin tefsirinde yetimlerin mallarını muhafaza etmede sorumlu davranmayı şöyle yorumlamıştır: *Mallarınızı da onun malına katmayın. Çünkü bu büyük bir vebaldir.*⁴¹³

Ayeti kerimeden anlaşıldığı gibi yetimi korumak, ona acımak ve onu en güzel şekilde himaye etmek her Müslümanın üzerine bir emirdir. Aynı zamanda yetim çaresiz olduğu için ona sahip çıkmak bir sevaptır. Bununla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir hadisi şerifte şöyle buyurmuştur: *“Yetime bakanla ben, cennette şu ikisi gibiyiz.”* diyerek işaret parmağıyla orta parmağını göstererek, yetime bakanla kendisinin cennette bu iki parmak gibi yan yana olacağını müjdelemiştir.⁴¹⁴

Ayrıca Peygamber Efendimiz yetime bakmanın sevap olmasını belirtmekle beraber yetim malına dokunmanın büyük günah olduğunu da bildirmiştir. Hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur: *“Yedi helak edici şeyden kaçınınız. Onlar nedir ya Rasulallah? diyenlere şöyle buyurmuştur: Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, haksız yere Allah'ın haram kıldığı bir canı öldürmek, yetim malı yemek, faiz yemek, savaştan kaçmak, bir şeyden habersiz inanmış namuslu kadınlara iftira etmek.”*⁴¹⁵

Yine Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak mü'minlerin hiçbir teşekkür ve karşılık beklemeden yoksula, ihtiyaç sahibine ve yetime seve seve baktıklarını ifade etmektedir.⁴¹⁶ Son olarak ayeti kerimelerden ve hadisi şeriflerden yola çıkarak denilebilir ki, mü'minler ihlaslı bir şekilde sadece Allah'ın rızasını gözeterek bu işi yerine getirmektedirler. Çünkü küçük yaşta yetim velilerini kaybeden malını idare etmekten ve servetini korumaktan aciz olan yetimlere bakmak bütün mü'minlerin en belirgin vasıflarındandır. Ayrıca Allah Teâlâ'nın emri gereğince yetimlerin büyüyüp

⁴¹² İsra, 17/34.

⁴¹³ İbn Kesir, a.g.e., V/74.

⁴¹⁴ Buhari, *Talak*, 25; Müslim, *Zühd*, 42; *Müsned*, XIV/465; *İman*, 45; Ebu Davud, *Vasaya*, 10.

⁴¹⁵ Buhari, *Vasaya*, 24.

⁴¹⁶ İnsan, 76/8-9.

ergenlik yaşına ulaşınca kadar da yetimin ve onun servetinin korunması mü'minlerin üzerine düşen vazifelerdendir. Mü'min kimseler kendi mallarını korumadaki gösterdikleri titizliğin aynısını göstererek onların mallarını da muhafaza etmelidirler.

15. Hıristiyan ve Yahudileri Dost Edinmemek

Cenabı Hak Kur'an-ı Kerim'de mü'minlerin dini hayatı yaşama tarzını açık ayetlerle ifade etmiştir. Mü'minlerin toplum içinde hangi insanlarla ve bu insanlarla nasıl ilişkide bulunacağını ve yine mü'minlerin kimlerle dost edineceğini ve kimlerle dost edinmeyeceklerini ayetlerle beyan etmiştir. Malumdur ki Müslümanlar arasında birlik ve beraberlik dinimizin temel amaçlarından. Ayrıca Kur'ânî hükümler insanlar arasında birliği ve beraberliği kurmalarını ve bu kardeşliği korumalarını öğütlemektedir.⁴¹⁷ Nitekim bu birliği, beraberliği, kardeşliği ve dostluğu bozan insanlar da mevcuttur. Mü'minlerin üzerine düşen ise böyle ahlakı bozuk, kötü niyetli, kendisini Allah'a ve Rasulüne itaat etmekten men eden kötü insanları dost edinmemektir. Bu konuyla ilgili ayeti kerimede Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir milletin, Allah'ın ve Rasulünün karşısına çıkan kimseleri, isterse o kimseler babaları, evlatları, kardeşleri ve sülaleleri olsun, sevip dost edindiklerini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı nakşetmiş ve kendi tarafından bir ruhla onları desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere, hem de ebedi kalmak üzere yerleştirecektir. Allah onlardan, onlar da O'ndan razıdırlar. İşte onlar Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, felaha erenler, Allah'ın tarafında yer alanlar olacaklardır.”*⁴¹⁸

*Ayette anlatılan insanlarla dostluk bağı kurmak Allah'a ve ahirete iman gereğine tamamen zıttır. Zira onlara bu durumda dostluk yapmak küfre sevgi göstermek gibidir. Çünkü Allah ve Rasulüne düşmanlık etmek, en şiddetli bir küfürdür. Dolayısıyla küfre karşı muhabbet, iman ile bir arada bulunmaz.*⁴¹⁹

Ayeti kerimelerdeki hükümlere göre, mü'min kimliğini taşıyan insanların her zaman ihtiyatlı davranmaları, özellikle samimi olmayan ve dost gibi gözükerek gerçek manada ise düşman olan kimselerle kesinlikle irtibat kurmamaları tavsiye

⁴¹⁷ Ali İmran, 3/103.

⁴¹⁸ Mücadele, 58/22.

⁴¹⁹ Yazır, a.g.e., VII/473.

olunmuştur. Zahiren dost gözükererek bânini anlamda düşman olanlar, mü'minlerin galip değil mağlup olmalarını isterler. Böyle düşmanlar mü'minlere zarar verir ve zarara uğrayan mü'minlerin hallerine sevinirler. Bu nedenle mü'minlerin dost seçerken dikkatli ve ihtiyatlı davranmalarına dikkat çeken Allah Teâlâ ayeti kerimede şöyle buyurmuştur: *“Ey iman edenler! Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin; onlar yalnız birbirlerinin dostudurlar. İçinizden her kim onlara yardımlık ederse, muhakkak onlardan sayılır. Allah ise, zulmedenleri doğru yola çıkartmaz.”*⁴²⁰ Yine bir başka ayette ise: *“Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin.”*⁴²¹ mesajı verilmiştir. Maide 51. ayeti kerimeyi müfessir Taberi şöyle tefsir etmiştir: *Ey iman edenler Yahudi ve Hıristiyanlarla samimi olup veya onlarla gizli konuşup mü'minlerden ise saklayarak onlarla dostluk yapmayın. Çünkü Mü'min'in dostu Mü'min'dir. Yahudi'nin dostu Yahudi'dir. Hıristiyan'ın dostu ise Hıristiyan'dır. Dolayısıyla mü'minlerden kim onlarla dostluk yaparsa onlardan olur.*⁴²²

Netice itibariyle İslam düşmanları olan Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmemeyi emreden bu ayetlerden anlaşıldığı kadar bunlar kötü niyetli gayri Müslimler, Müslümanların birlik ve beraberliğini, ilerlemelerini istemeyen din düşmanlarıdır. Bu nedenle bir mü'min İslam düşmanı olan birisiyle dost olmaması ve ona inanarak gönül bağlamaması. Çünkü dost kılıfına saklanan nice düşmanlar vardır. Yine iman sahibi olan mü'minlerin doğru yoldan şaşmamaları için yüce Allah ayetleriyle mü'minlerin dostunun yalnız Allah, onun Rasulü ve namaz kılan, rükû halinde olan ve zekât veren mü'minler olduğunu⁴²³, dolayısıyla mü'minlere imani özelliklere uygun olan dostluk hedefini göstererek nasihatte bulunmuştur. Bunun tersi kâfirlerle dost edinmeyin⁴²⁴ ayeti kerimesinden ibret alan mü'minler sadece Allah'a güvenir ondan yardım isterler. Aynı zamanda bu mü'minlere verilmiş bir üstün özelliklerdendir. Bu üstünlük ise Allah'ı, Peygamberini ve iman edenleri dost edinmekle mümkündür.⁴²⁵ Şüphesiz ki, en büyük galibiyet Allah'ın taraftarları olan mü'minlerindir.

⁴²⁰ Maide, 5/51.

⁴²¹ Nisa, 4/144.

⁴²² Taberi, *a.g.e.*, VIII/507-508.

⁴²³ Maide, 5/55.

⁴²⁴ Nisa, 4/144.

⁴²⁵ Maide, 5/56.

SONUÇ

İslam toplumunu hakka davet eden, hükümlerini koyarak karanlık âlemden aydınlık âlemine çağırarak hayat rehberi Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim üslup yönüyle insanları hidayete kavuşturan ve onların gönüllerini fetheden icazkar bir kelimedir. Kurtuluşa vesile olan bu mucizevi kitap insanın hayat programını çizmiş ve Hakk'a kul olmanın yollarını en güzel şekliyle açıklamıştır. Dolayısıyla insanlığın üzerine düşen vazife ise kurtuluş yolunu gösteren ve hayat kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i kendilerine rehber edinmek, onu okumak, anlamak ve içerisinde bulunan hükümlere amel etmektir. Çünkü Kur'an akıl sahipleri ve düşünenler için hayırlı ve bereketli bir kitaptır.

Evrensel hayat rehberi olan Kur'an-ı Kerim'e inanan bir topluluk, onun hükümlerini hayatında uyguladığında Allah'ın rızasına nail olur. İman ehli mü'minlerin Kur'an'a sarılarak onu hayatlarına rehber edinmeleri kendilerini en güzel şekilde yaratan Yüce Hâlık'a iman etmekle mümkündür. Hayat rehberi olan Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine uyan, onun emir ve yasaklarına aykırı davranmayan her toplum ayetlerde bildirilen bu mühim mesajlara vâkıf olmuş ve yükselmişlerdir. Dolayısıyla insanın hayatını aydınlatan bu eşi benzeri olmayan en güzel ana kaynak sayılan Kur'an'a uymak mü'minler için bir öğüttür. Yani Kur'an-ı Kerim iman ehlinin doğru yolu bulmaları ve kurtuluşa ermeleri için gerekli kurallara uymalarını tavsiye etmiştir. Kur'an'da dile getirilen mü'minlere ait vasıflardan maksat insanları eğitmek, ahlaklı, disiplinli bir toplum haline getirmek, onlara dünya ve ahiret saadeti kazandırmaktır.

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde iman ehli mü'minlerde olması gereken özelliklere dikkat çekmiştir. Bu zikredilen özelliklere sahip olan mü'minler ise Allah'a samimiyetle gönül bağlayanlardır. Mü'minler Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak, mutluluğa erişebilmek için sevgi ve saygı ile kulluk vazifelerini yerine getirerek, İslami bir hayat yaşayarak, topluma manevi fayda sağlamaktadırlar. Allah'a iman ederek bu emaneti yüklenen mü'minler ihlaslı bir şekilde imanı pratik

hayatlarında uygulayarak Hakk'a teslim olurlar. Çünkü iman kalpte olup amelle gerçekleşmelidir.

Kur'an-ı Kerim birçok konuda olduğu gibi mü'minlerle ilgili özellikleri ve vasıfları sayarak insanların beşeri hayatta istikamet yolunu beyan etmiş ve vahiy mahsulü olan bu kitapta hiçbir şüphe olmadığına vurgu yapmıştır. Dolayısıyla bu uyarıdan sonra insanın üzerine düşen nefsinin arındırarak hayırlı bir yol olan muttakilerin yoluna uymaktır. O muttakiler ise bu özelliklere sahip; Allah Teâlâ'yı görmeden gayba iman eden, üzerine farz kılınmış namazlarını erkanına göre ikame eden ve Allah'ın kendilerine verdiği rızkı ihtiyacı olanlara infak eden, Kur'an'dan evvel nazil olmuş semavi kitaplara iman eden ve ahiret âleminin varlığına şüphe etmeyen mü'minlerdir.

Kur'an-ı Kerim iman ehlinde olması gereken özellikleri ardı ardına maddeler halinde sıralamıştır. Onlar, yani iman ehli lüzumsuz, manevi fayda sağlamayan boş şeylerden uzak duran, mallarının temizlenmesi için Allah'ın farz kıldığı zekâtı muhtaçlarla paylaşan, büyük günah sayılan ve neslin karışmasına, ailelerin yıkılmasına sebep olan zinadan kendilerini koruyan, Allah'ın emirlerine tabi olarak kendilerine verilen emanetlere sahip çıkan ve sözlerine, ahidlerine riayet eden, bu sayılan sıfatları mükemmel şekilde yerine getiren mü'minlerdir.

Ayrıca bu özelliklere ilave olarak mü'minlerin insanlara iyiliği emretmeleri, kötülükten çekindirmeleri ve daima hayırlı işlerde diğer insanlarla adeta yarışarak hayır hasenat kazanmak uğrunda çalıştıkları da zikredilmiştir. Daha birçok böyle üstün ameli özelliklere sahip olan mü'minlerin güzel vasıflarını saymaksızın bunlarla iktifa edinmek de yeterli olur.

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayeti kerimesinde "Ey iman edenler" hitabıyla karşılaşılmaktadır. Zira bu hitapların hepsi Müslümanlar için bir nasihattir ve öğüttür. Bu öğüt ve nasihatleri yerine getirmek ise Kur'an'ın emirlerine vakıf olmakla gerçekleşir. Aynı zamanda mü'minler için gerekli özellikleri sırasıyla zikreden ayetlere her bir mü'minin vakit ayırarak ilgi duyması, hakkıyla istifade etmesi gerekmektedir. Müslümanın iman zevkini tatması, dinini Kur'an ve sünnet ölçülerine göre, ayrıca bu emirleri pratik hayatında uygulamasıyla olur. Çünkü Rasulullah'nın ve sahabenin hayatlarına bakıldığında onlar sayısız meşakkatlerine rağmen imanın icaplarını yerine getirerek yaşamışlardır. Onlar yaşadıkları

dönemlerdeki o zorluklara göğüs gererek Allah'ın dinini yeryüzüne hâkim kılmışlardır. O zor günleri görmeden, yaşamadan dini İslam'ı hazır şekliyle elde eden bu ümmet Müslüman olarak acaba ne kadar mü'miniz ve bu özelliklere sahip miyiz diyerek herkesin kendi nefsinin hesaba çekmesi gerekmektedir. Ayrıca bu konu yıllardır zihnimi meşgul eden konuların başında gelmektedir. Ama ne yazık ki başta Kur'an-ı Kerim, Rasululah'ın sünneti ve bunca emek harcanarak yazılmış eserlere, bilgilere ulaşmak için vakit ayrılmamaktadır. Ayrıca din görevlilerinin ve vaizlerin sohbetlerini dinlendiği halde mü'minlerin özelliklerinden birkaçını yerine getirerek diğerleri ihmal edilmektedir. Netice itibariyle sahip olunan iman, amelleriyle ve tam mânasıyla yerine getirilmezse bu, boş bir sözden ibaret kalır.

Böylelikle dinimiz İslam'ı, nefsimizin istediği şekilde değil, İslam'ın emrettiği şekliyle yerine getirirsek bahsettiğimiz mü'minlerin özelliklerine sahip olarak Rabbimizin rızasına, lütuf ve ihsanına nail olabileceğimiz âcizane kanaatimizdir.

KAYNAKÇA

- AHMED b. HANBEL, Ebu Abdillan eş-Şeybani, *Müsned*, (Tahk. Şuayb el Arnavut) I-XLV, y.y. 2001.
- AKAY, Hasan, *İslami Terimler Sözlüğü*, İşaret Yay., İstanbul, 2005.
- ALPER, Hülya, “Münafık”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, XXXI/565-568.
- ALPER, Ömer Mahir, “İtaat”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, XXIII/444-445.
- ATEŞ, Süleyman, “İhlas”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, XXI/535-537.
- _____, *Kur’an Ansiklopedisi*, Kuba Yayınları, I-XXVIII, İstanbul, 1997.
- _____, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, I-XI, İstanbul, 1988.
- BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*, Bayraklı Yay., I-XXI, İstanbul, 2004.
- BEBEK, Adil, “Felah”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, XII/300-301.
- BEYDAVİ, Nasuriddin Ebu Said Abdullan b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi, *Envaru’t Tenzil ve Esraru’t-Te’vil*, (Tahk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı) I-V, Beyrut, 1418.
- BEYHAKİ, Ebu Bekr - Ahmed b. Huseyn el-Horasani, *Şuabul İman* (Tahk. Abdulali Abdulhamid), Mektebetü’r-Ruşd, I-XIV, Riyad, 2003.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, *el-Camiu’l-müsnedü’s-sahihu’l-muhtasaru min umûri Rasûlillah sallallahu aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmihî*, (Tahk; Muhammed Züheyr b. Nasir), I-IX, yy, 1422.
- el-CEVZİYYE, Ebu Abdullan Şemseddin Muhammed İbn Kayyum, *Bedai’u’t-Tefsir*, Daru İbni Cevziyye, Riyad, h. 1427, I-III.
- CURCANİ, Ali b. Muhammed eş-Şerif el-Huseyni el-Hanefi, *Kitabut Ta’rifat*, (thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı) Darul Nafaes, Beyrut-Lübnan, 2003.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “İffet”; *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, XXI/506-507.
- _____, “İhsan”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, XXI/544-546.
- _____, “Malayani”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2003, XXVII/480-481.

- _____, “Dostluk”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, IX/511-513.
- _____, “Ahlak”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, II/1-9.
- ÇANGA, Mahmut, *Kur'an-ı Kerim Lügatı*, Timaş Yay., İstanbul, 2004.
- DARİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Süneni Darimi*, (Tahk. Hüseyin Selim Esed ed-Darâni) I-IV, Saudiye, 2000.
- DEMİRCİ, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006.
- _____, *Tefsir Tarihi*, İFAV Yay., İstanbul, 2013.
- _____, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul, 2009.
- _____, *Tefsir Usulü*, İFAV Yay., İstanbul, 2011.
- EBU DAVUD, Süleyman b. el-Eşas es-Sicistânî, *Sünen'ü Ebî Davud*, (Tahk. Şuayb el-Arnaut), I-VII, yy, 2009.
- ECE, Hüseyin, *İslamın Temel Kavramları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2006.
- EKİN, Yunus, *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, Işık Yayınları, İstanbul, 2001.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010.
- EREN, Cüneyt, *Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasında Yeni Bir Yaklaşım Konulu Tefsir Metodu*, Nil Yay., İstanbul, 2000.
- ERKAL, Mehmet, “Zekat”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, XLIV/197-207.
- ERKAN, Arif, *Büyük Arapça-Türkçe Lügat*, Yasin Yayınevi, I-II, İstanbul, 2004.
- FURKAN, Faruk, *İslam Hukuku Açısından Tekfir*, Dizgi Ofset Yayınları, Konya, 2010.
- GAZALÎ, Ebu Hamid Muhammed, *İhyau Ulumi'd-Din*, Darul Marife, I-IV, Beyrut, t.y.
- GEYLANÎ, Abdulkadir, *Akidetül Geylaniyye*, (Terc. Seyfullah Erdoğan), Mercan Kitabevi, İstanbul, 2011.
- GÖLCÜK, Şerafeddin, *Kelam*, S.Ü. Yayınları, Konya, 1988.
- GÜNGÖR, Mevlüt, *Kur'an Araştırmaları - I*, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1995.
- HAKİM, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdullah en-Neysaburi, *el-Mustedrek ala Sahihayn*, (Tahk. Mustafa Abdulkadir), I-IV, Beyrut, 1990.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- HİCAZÎ, Muhammed Mahmud, *Furkan Tefsiri*, (Terc. Mehmet Keskin, tash: Bekir Atâğ, Mahmut Gönenç), İlim Yayınları, I-VI, İstanbul, t.y.

- IŞICIK, Yusuf, *Kur'an'ı Anlamada Temel İlkeler*, İsrâ Yay., Ankara, 1997.
- İBN KESİR, Ebül-Fida İsmail b. Ömer, *Tefsirul Kur'ani'l Azim*, (Tahk. Sami b. Muhammed Salame), I-VIII, y.y., 1999.
- İBN MACE, Ebu Abdillâh Mufhammed b. Yezid el-Kazvinii, *Süneni İbn Mace*, (Tahk. Şuayb el Arnavut) I-V, y.y., 2009.
- İBN MANZUR, Ebü'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem er-Rüveyki el-Mısri, *Lisanul Arab*, Daru Sadr, I-XV, Beyrut, t.y.
- İNCE, İrfan, "Ridde", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, XXXV/88-91.
- el-İSFAHANİ, Rağib Ebul Kasım Huseyn b. Muhammed, *el Mufredat fi Garibul Kur'an*, (Tahk. Safvan Adnan ed-Davudi), Darul Kalem, Beyrut, 1412.
- İZUTSU, TOSHİHIKO, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, (Terc. Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul, t.y.
- KALELİ, Süleymanoğlu Hüseyin, *İman ve Amelde Takva*, Dizgi Ofset, Konya, 2008.
- KALKAN, Ahmed, *Müslümanın Akaidi İnanç Esaslarımız*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2007.
- KARAMAN, Hayreddin, *İman ve İbadetler İlmihal*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998.
- KARDAVİ, Yusuf, *Tevhidin Hakikati*, (Terc. Mustafa Özel), Özgün Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- KAZANCI, Ahmet Lütfi, *İslam Akaidi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2011.
- KILAVUZ, Ahmet Saim, *İman Küfür Sınırı*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1994.
- KÖKSAL, Mustafa Asım, *Din Kılavuzu İman ve İbadet Yolu*, Türkiye Matbaacılık ve Gazetecilik Yay., Ankara, 1950.
- KUBAT, Mehmet, *Kur'an'da Tevhid*, Şafak Yayınları, İstanbul, 1994.
- KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, (Tahk. Ahmed el-Berdevî vd.), I-XX, Kahire, 1964.
- KUTUB, Seyyid, *Fi-zilal-il Kur'an*, Daruş-Ş-Şuruk, Beyrut, 1412, I-VI.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, "Ahid", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, I/532-533.
- MEVDUDÎ, Ebül A'la, *Tefhimü'l Kur'an*, İnsan Yayınları, I-VII, İstanbul, 1986.
- MUKATİL b. Süleyman, Ebul Hasen el Ezdi, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, (Tahk. Abdillâh Mahmud) I-V, Beyrut, 1423.

- MÜSLİM b. el-Haccâc, Ebü'l-Hasan el-Kuşeyrî, *el-Müsnedü's-sahihu'l-muhtasarı bi nakli'l-adli ani'l-adli ilâ Rasulillah sallallahu aleyhi ve sellem*, (Tahk. Muhammed Fuad Abdülbaki), I-V, Beyrut, t.y.
- NESAİ, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *el Mucteba Mine's-Sünen*, (Tahk. Abdülfettah ebu Ğudde) I-IX, Haleb, 1986.
- NESEFİ, Ömer, *İslam İnancının Temelleri Akaid*, (Terc. M. Seyid Ahsen), Otağ Yayınları, y.y., 1973.
- ÖNGEREN, Reşat, "Zikir", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, XLIV/409-412.
- ÖZLER, Mevlüt, "Tevhid", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, XLI/18-20.
- er-RAZİ, Fahrüddin Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer, *Mefatihul Ğayb*, Daru İhyâi't-Turasil Arabi, Beyrut, 1420, I-XXXII.
- REŞİD, Rıza Muhammed, *Tefsiru'l-Menar*, Darü'l Menar I-XII, Mısır, 1954.
- SABUNİ, Muhammed Ali, *Safvetü't Tefasir*, Darul Kur'ani'l Kerim, I-III, Beyrut, 1981.
- SALLABİ, Ali Muhammed, *el-Îman Billahi celle-celaluhu*, Daru İbnu Kesir, Suriye, t.y.
- SİNANOĞLU, Mustafa, "İbadet", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1999, XIX/233-235.
- _____, "İman", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2000, XXII/212-214.
- _____, "Şirk", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, XXXIX/193-198.
- SOYSALDI, Mehmet, *Kur'an Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, İzmir, 1997.
- ŞENER, Mehmet, "Huşu", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, XVIII/422-423.
- ŞİMŞEK, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yay., I-V, İstanbul, 2012.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-beyan an te'vili âyi'l-Kur'an*, (Tahk; Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), y.y., I-XXVI, 2001.
- et-TAHANEVİ, Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hanefi, *Keşşafu istilaha'ti'l-funun vel-ulum*, (Tahk. Ali Dehruç), I-II, Beyrut, 1996.
- TİRMİZİ, Muhammed b. İsa, *el-Camiu'l-kebir*, (Tahk; Beşşâr Avvad Maruf), I-VI, Beyrut, 1998.
- TOKSARI, Ali, "Birr", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, VI/204-205.
- TOPALOĞLU, Bekir, "Huld", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, XVIII/324.

_____, *Allah İnancı*, İsam Yayınları, İstanbul, 2006.

_____, *İslamda İnanç Esasları*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul, 2010.

ULUDAĞ, Süleyman, “Takva”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, XXXIX/484-486.

ÜNAL, Ali, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1986.

YAŞAROĞLU, M. Kamil, “Namaz”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, XXXII/350-357.

YAVUZ, Yusuf Şevki vd., *İslamda İnanç Esasları*, M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yayınları, I-X, İstanbul, t.y.

ZAHRANİ, Ahmed Muhammed, *Örneklerle Konulu Tefsir*, (Terc. Fatih Kesler), Akçağ, Yay., Ankara, 2002.

ZİNDANİ, Abdülmecid, *İman*, (Terc. M. Ali Yekta Saraç), Risale Yayınları, İstanbul, 1990.

ZUHAYLİ, Vehbe b. Mustafa, *el Fıkhul İslamiyyu ve Edilletihu*, Daru'l Fikr, Dimaşk, t.y., I-X.

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	---

ÖZGEÇMİŞ

Murad SAFAROV, 1978 yılında Azerbaycan'ın Saatlı ilçesinde doğdu. İlk ve Ortaokulu Azerbaycan Cumhuriyeti Saatlı ilçesi Smada köyü Ali Sedimoğlu Ortaokulu'nda tamamladı. 1995 yılında ortaokulu bitirdi. 2008 yılında ise Bakü İslam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu.